

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Samiske språkspørsmål i Indre Finnmark 1945-1974

En studie av skolestyrenes behandling av språkspørsmålene

Elin Boine

Masteroppgave i historie, lektorutdanning 8-13, HIS-3980, mai 2023

Forord

Takk til veileder, Ketil Zachariassen, for god hjelp med oppgaven og for at du har hatt trua på at det skal gå fint. Takk for måten du møtte meg på da jeg kom tussende inn på kontoret høsten 2022 og ville bytte oppgave, og for støtten da jeg endte opp med å gjøre det.

En stor takk må rettes til de ansatte på Statsarkivet i Tromsø for god hjelp hele veien, fra januar til mai, da jeg plutselig oppdaget at tre mapper var oversett i arbeidet. Takk også til Samisk arkiv i Kautokeino for god hjelp og tilrettelegging under besøket like etter påske, og til biblioteket ved Samisk Høgskole for verdifull hjelp under samme besøk.

Tusen takk til mamma og pappa for alle heiaropene gjennom hele skolegangen, og særlig de siste fem årene. Jeg har hørt dere helt hit. Takk for ukentlige face-time samtaler gjennom studietida, og for at dere aldri er lengre enn en telefonsamtale unna. Sist, men ikke minst, takk for korrekturlesing av oppgaven helt på tampen.

Takk til mine fine medstudenter på lektor 8-13 kull 2018 for fem fantastiske, litt slitsomme og veldig lærerike år. En helt spesiell takk må rettes til den beste studiegjengingen gjennom årene i Tromsø. Gine, Martin, Amalie og Siri – takk for at dere bestandig er støttende, ærlige og morsomme. De siste fem årene ville ikke vært det samme uten dere.

Elin Boine

Tromsø, 2023

Innholdsfortegnelse

Forord	3
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling	2
1.1.1 Avgrensning	3
1.2 Tidligere forskning	5
1.3 Kilder, kildekritikk og metode	9
1.4 Fornorskningspolitikk og fornorskningsprosess	14
1.5 Oppgavens struktur og oppbygning	16
2 Bakgrunn	17
2.1 Fra skoleinstruksen av 1880 til samiske pionerer	17
2.1.1 Per Fokstads skoleplaner	19
2.2 1930-tallets reformpedagogikk	21
2.3 Oppsummering	23
3 1945-1953 – Samordningsnemnda	25
3.1 Samordningsnemndas tilråding	25
3.2 Skolestyrenes reaksjon på Samordningsnemndas innstilling	29
3.2.1 Karasjok skolestyre sier «nei»	30
3.2.2 Kautokeino skolestyre	31
3.2.3 Tana skolestyre	35
3.3 Oppsummering	36
4 1953-1962 – Samekomiteen	39
4.1 Samisk Råd for Finnmark og Norsk Sameråd	39
4.2 Bjørn Aarseth om Skolerådet for Indre Finnmark	43
4.3 Samekomiteens innstilling	45
4.4 Reaksjoner på komiteens arbeid	48
4.4.1 Karasjok	49

4.4.2	Kautokeino	58
4.4.3	Tana.....	60
4.4.4	Polmak.....	61
4.5	Oppsummering	62
5	1962/63-1974 – mot en mer samisk skole.....	65
5.1	Behandling av Samekomiteens innstilling	65
5.1.1	Stortingsmelding nr. 21 1962-63.....	65
5.1.2	Stortingets behandling.....	68
5.2	Samisk begynneropplæring fra 1967	71
5.3	Grunnskoleloven av 1969	75
5.4	Læreplanstrid M71 og M74.....	76
5.5	Skolestyrenes søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap.....	78
5.6	Ny mønsterplan (M74)	79
5.7	Oppsummering	80
6	Konklusjon	83
	Litteratur og kilder	88
	Litteratur.....	88
	Offentlige dokumenter	90
	Samisk arkiv i Kautokeino	91
	Statsarkivet i Tromsø	91
	Aviser	91

1 Innledning

De var faktisk motstandere av den fornorskingspolitikken som de var tvunget til å praktisere. Det forsto jo ikke vi elevene den gangen. For oss var det lærerne som representerte overmakta.¹

Sitatet ovenfor er hentet fra en fortelling om skolegang i Sirma på 1950-tallet, fortalt til Svein Lund i *Samisk skolehistorie* bind 1. I en annen samisk kommune har en lærer i ettertid fortalt at hun valgte å bryte loven for at elevene skulle forstå hva hun pratet om ved å snakke norsk til elevene og deretter gjenta det hele på samisk. Det var i strid med skoleinstruksen fra 1898.² For elevene fremsto det som om det var lærerne som hadde makten over språket i skolen, men i realiteten hadde de liten makt over akkurat det.

Frem til midten av 1900-tallet førte de norske myndighetene en hard fornorskingslinje ovenfor samene og kvenene, som kulminerte i perioden 1900-1940. En sentral del av fornorskningen forgikk i skolen. Samiske elever ble møtt av norske lærere som ikke kunne samisk, og lærere som kunne samisk fikk knapt lov til å bruke det. I mellomkrigstiden begynte noe å endre seg, og i tiårene etter andre verdenskrig forsøkte norske myndigheter gjennom Samordningsnemnda og Samekomiteen å innføre mer samisk språk i skolen i Indre Finnmark. Der møtte de motstand, og forslagene ble oppfattet som radikale i de samiske samfunnene. For det var ikke bare myndighetene ønsket elevene ikke skulle lære om samisk språk og kultur på skolen, det var også grupper og personer innad i de samiske samfunnene. Karasjok skolestyre uttalte i 1949 at målet med undervisningen skulle være fullstendig språklig fornorskning.³

Skolestyrene hadde det kommunale ansvaret for skole, og besto av folkevalgte, presten og lærerens representant. Disse var lokale representanter som bodde i kommunen. Presten var leder av skolestyret frem til 1889, etter dette fikk styret selv velge leder. Kommunene hadde

¹ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) (2005) *Samisk skolehistorie bind 1: artikler og minner fra skolelivet i Sápmi*. Kárášjohka: Davvi girji. s. 250

² Graff, O. (2016) *Joikeforbudet i Kautokeino*. Karasjok: Davvi Girji. 2016. 10-11

³ SAMI/PA-1022/Z/L0004/0001 Utskrift av møtebok for Karasjok skolestyres møte 28.september 1951

også en skoleinspektør, og hvert stift, eller fylke, hadde sin egen skoledirektør.⁴ Slik var skolestyrene satt sammen under denne studiens tidsperiode. Skolestyrene kunne bli spurt om å uttale seg i skolesaker fra nasjonalt hold, som for eksempel Samordningsnemndas innstilling (1949) og Samekomiteens innstilling (1959). De bestemte hvem som skulle ansettes, om elever skulle få bytte skolekrets og diskuterte saker som hvilke lærebøker som skulle brukes og hvor mange klasser det skulle være i hver krets på hvert barnekull. Skolestyrene er lite undersøkt tidligere.

I noen kommuner var skolestyrene uenige med myndighetenes språkpolitikk etter 1945, som tok sikte på å innføre mer samisk språk i skolen. Det kan være vanskelig å se for seg med dagens øyne at samene selv ikke ønsket sitt eget språk velkommen i skolen, og at det var lokale krefter som kjempet for en fornorskningslinje i skolen. Målet med denne studien er å vise hvordan lokale aktører i Indre Finnmark handlet i spørsmålet om det samiske språkets plass i skolene etter 1945.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen er utformet slik:

«Hvordan ble språkspørsmålet i skolen behandlet i Indre Finnmark fra 1945 til 1974?»

Videre ønsker jeg å undersøke problemstillingen gjennom tre forskningsspørsmål: 1) Hvordan reagerte skolestyrene i Indre Finnmark på at myndighetene ønsket å innføre mer samisk språk og kultur i skolen? 2) På hvilken måte preget språkdebatten de samiske samfunnene? og 3) Førte myndighetenes politiske endringer til endring for samiske elever?

Oppgaven vil ta for seg språkspørsmålet i skolen fra 1945 til 1974, med hovedfokus på aktørene i Indre Finnmark og deres uttalelser. Særlig er skolestyrene interessante, fordi deres syn er lite belyst i tidligere forskning. Arbeidet med kildene omkring skolestyrene og aktører som Samisk Råd for Finnmark, er en del av oppgavens originalitet. Ved å belyse problemstillingen ønsker jeg å vise at det har vært interne stridigheter rundt språkspørsmålet også innad i samiske miljø og samfunn. Ettersom studien fokuserer på aktører i de samiske

⁴ Jarning, H. & Thune, T. norsk utdanningshistorie i Store norske leksikon på snl.no. Sist oppdatert 2.februar 2023. Hentet fra https://snl.no/norsk_uttanningshistorie

områdene, vil studien ha form som en agensfortelling. Det er en av tre fortellingsmønstre som har preget historieskrivingen om samene og kvenene siden 1970-tallet. De to andre er henholdsvis synliggjøringshistorier og fortelling om assimilasjon. For historikere har fortellingsmønstrene en funksjon ved at de viser til hovedtendenser i historieskrivingen.⁵ Ved å forme en agensfortelling om språkspørsmålet i skolen ønsker jeg å få frem spenningene og motsetningene innad i de samiske samfunnene.

Våren 2023 skal Sannhets- og forsoningskommisjonen legge frem sin rapport etter fem års arbeid, noe som aktualiserer oppgavens problemstilling. Kommisjonen har blant annet undersøkt og kartlagt virkningene og konsekvensene av fornorskningspolitikken, både for samer og kvener/norskfinners muligheter til å praktisere språk, kultur og tradisjon, men også konsekvenser for majoritetsbefolkningen i form av utbredelse av fordommer og diskriminering. Ettersom kommisjonens resultater ikke er kjent i perioden arbeidet med denne oppgaven har foregått, har det heller ikke vært mulig å bruke kommisjonens arbeid som kilde.

1.1.1 Avgrensning

Jeg har valgt å avgrense oppgaven geografisk til Karasjok, Kautokeino, Tana og Polmak⁶, og til perioden 1945-1974. Den geografiske avgrensningen er valgt av flere årsaker. Alle de fire kommunene er en del av det som betegnes som i dag betegnes som Indre Finnmark, som også består av kommunene Porsanger og Nesseby. Dermed sammenfalt de også under Skolerådet for Indre Finnmark som var et samarbeidsorgan for skolestyret og -administrasjon, og som virket store deler av 1950-tallet.⁷

Opgavens begynnelse er satt til 1945 av to årsaker. For det første er kildematerialet trolig størst i perioden etter krigen. I en særutskrift fra Kautokeino skolestyret november 1951, kommer det frem at skolestyrets arkiv fra før krigen er blitt brent.⁸ For det andre kan 1945

⁵ Ryymin & Nyssönen (2012) Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie. *Historisk Tidsskrift*, 91(4), 541-568. s. 544-545

⁶ Polmak ble slått sammen med Tana kommune i 1964. Frem til dette behandles kommunene hver for seg.

⁷ Aarseth, B. (2006) *Norsk samepolitikk 1945-1990: Målsetting, virkemidler og resultater* (Vol. B. 19, Samiske samlinger (trykt utg.)). Nesbru: Vett & viten I samarbeid med Norsk folkemuseum. s. 33

⁸ SATØ/S0101/H/L0470 Særutskrift av Kautokeino skolestyres møtebok for 16.november 1951.

anses som et slags skille i nasjonal og internasjonal minoritetspolitikk. Minoritetene fikk større plass i den offentlige debatten, og gjennom menneskerettighetserklæringer og -konvensjoner fikk ideen om at alle mennesker er like likeverdige uavhengig av etnisitet og kulturell tilhørighet virkelig fotfeste.⁹

Det kunne ha vært naturlig å avgrense oppgavens slutt til 1963, fordi det var da Samekomiteens innstilling ble behandlet og sluttgjort i Stortinget gjennom Stortingsmelding nr. 21 (1962-63) og Innst. S. nr. 196. Stortingsmeldingen markerer på ett vis slutten på den målrettede fornorskningsspolitikk mot samene, ved at det ble lov å bruke samisk som språk i skolen. Den banet vei for en ny samepolitikk. Jeg har heller valgt å avgrense oppgavens slutt punkt til 1974, for å kunne undersøke følgenes som Stortingets behandling fikk. 1974 er naturlig slutt punkt på grunn av den nye læreplanen for skolen, mønsterplanen 1974, som skulle vise seg å være en læreplan hvor samisk språk og kultur fikk plass på en annen måte enn tidligere. Tidligere forskning på temaet har for det meste fokusert på perioden 1945-1963. Derfor ønsker jeg å utvide tidsperioden til 1974, for å kunne bidra med noe nytt til forskningen og undersøke hva som ble resultatene av det som ble bestemt i 1963.

På grunn av studiens avgrensning er skole spørsmålene omkring det kvenske språket og kulturen utelatt fra oppgaven. Tiltakene som ble iverksatt på 1950- og 1960-tallet utelot stort sett kvensk fra planene, og det har generelt fått mindre oppmerksomhet i perioden. Alt i skoleloven av 1936 ble forskjellsbehandlingen av samene og kvenene stadfestet ved at kvener og kvensk ble skrevet ut av loven. Det innebar at kvensk ikke lengre var lov å bruke som hjelpespråk i skolen, slik som samisk. Kvenene ble i større grad enn samene sett på som et sikkerhetsproblem i Nord-Norge.¹⁰ Dette betyr ikke at det ikke fantes kvener i Indre Finnmark i perioden, og noen reagerte også på at tiltakene ikke skulle gjelde den kvenske befolkningen. Dette vil bli kommentert kort i kapittel fire.

⁹ Andresen, A. Evjen, B. & Ryymin, T. (red). (2021) *Samenes historie. Fra 1751 til 2010* Oslo: Cappelen Damm Akademisk s. 305

¹⁰ Larsen, E. 2021 Fornorskningens pedagogiske vending. s. 32

1.2 Tidligere forskning

Henry Mindes utvidede artikkel av et foredrag som ble holdt i Tromsø 15.november 1979. Han ser på arbeiderpartiet og samebevegelsen lokalt i Finnmark, og gir en oversikt over hvordan ulike samiske interesser har manifestert seg politisk og blitt behandlet i det norske arbeiderpartiet. Minde trekker frem hvordan Arbeiderpartiet fikk makt flere steder i Finnmark, og hvordan arbeiderparti-politikeren Hans Rønbeck fikk med seg samiske tilhengere i arbeidet mot Samekomiteens innstilling.

Bjørn Aarseth gav i 2006 ut en bok som heter *Norsk samepolitikk 1945-1990. Målsetting, virkemidler og resultater*. Slik som tittelen viser, tar han i boka for seg den norske statens politikk ovenfor den samiske befolkningen i en lang periode, deriblant perioden jeg har undersøkt mitt prosjekt. Verket omfatter en lang periode, og tiden frem til 1974 er viet forholdsvis liten plass. Boka har blitt brukt å forklare de politiske prosessene og de ulike hendelsesforløpene. Den gir et bilde av når og hvorfor ting hendte, og hva resultatene ble. Han trekker frem en god del av materialet fra arkivene og forklarer sammenhenger mellom samtidens samfunnsoppfatninger og protokollene fra ulike møter og kommunikasjon i politikken. Aarseth har sitt hovedfokus på staten som aktør, med de ulike departementene og deres ansvar for ulike saker som angikk den samiske befolkningen i perioden 1945 til 1990.

Det er naturlig å påpeke at B. Aarseth selv har spilt en rolle i den politiske kampen om samisk i skolen etter krigen. Dette poengteres i bokas innledning, hvor det blant annet står at deler av stoffet er hentet fra egen deltakelse i ulike organisasjonsmøter, fagseminarer, foreningsliv, offentlige utredninger og kommunal virksomhet.¹¹ I Samisk Skolehistorie bind 2, omtales han som en av de mest sentrale personene i striden omkring språkspørsmålet i Karasjok kommune – hvor språkdebatten var hard.¹²

I en utgave av tidsskriftet *Heimen* fra 2011, er det publisert en artikkel av førsteamanuensis og sosialantropolog Ivar Bjørklund om påskeresolusjonen i Karasjok 1960. Bjørklund forsøker å

¹¹ Aarseth 2006 s. vii

¹² Hølmek, Sigbjørn 1957 (2007). «Karasjoks lokale pave». Dagbladet 25/6 1959. Her fra Lund, Svein et. al (red.): Samisk skolehistorie 2/Sámi skuvlahistorjá 2/Samien skuvle-vaajese 2/Sámij skávláhistávrrá 2. 2007. Davvi Girji. Kárášjohka. s. 226

se samenes reaksjoner til fornorskningstiltakene i et større politisk bilde. Språkspørsmålet var ikke bare en debatt som sprang ut fra Samekomiteens innstilling, men også den nasjonale politikken som ble ført, og hadde blitt ført, i Karasjok over lengre tid. Han er opptatt av å vise at den politiske ideologien til Arbeiderpartiet også kom til syne gjennom språkspørsmålene og debattene omkring denne.¹³ Også i artikkelen «Gjenreising og fornorsking» fra *Ottar* 1/86¹⁴ er Bjørklund opptatt av sammenhengen mellom Arbeiderbevegelsens politiske gjennombrudd i mellomkrigstida og fornorskninga av samene og kvenene i perioden etter krigen. Den sosiopolitiske tankegangen om likhet for alle betydde også likhet for alle uavhengig av etnisitet og kulturell bakgrunn.

Ketil Zachariassens bok *Samiske nasjonale strategar. Samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940*. Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad fra 2012 tar for seg de samiske aktørene på begynnelsen av 1900-tallet, og har vært nyttig i arbeidet med perioden frem til 1945. Særlig gjennomgangen av Fokstad skoleplaner og tanker om en skole for samiske barn har vært viktig for arbeidet med oppgaven, fordi dette er tanker som kommer til syne også i senere tid. Fokstad var dessuten en sentral aktør i samepolitikken etter krigen, ved at han fortsatte å kjempe for samiske rettigheter. På den måten blir Zachariassens verk sentralt også for å forklare at det fantes en samisk opposisjon også før myndighetene la frem sine tiltak etter andre verdenskrig.

Ola Graff – *Joikeforbudet i Kautokeino* fra 2016. Graff har blant annet gjort egne forskningsintervjuer som refereres til boka. Det kan være tidligere lærere, barn av tidligere lærere eller elever som selv opplevde skolen i den siste fasen av fornorskninga. Hovedfokuset ligger på joik og det såkalte joikeforbudet som trådte i kraft i Kautokeino 1953. Dette ser han i sammenheng med både det religiøse aspektet, hvor et skifte mellom den gamle samiske religionen og læstadianismen kan ha vært sentralt, og de nedsettende følelsen som etter hvert ble knyttet til joiken. Samtidig er Graff opptatt av å problematisere og utfordre årsakene til joikens svake stilling i det samiske samfunnet på midten av 1900-tallet. I forbindelse med

¹³ Bjørklund, I. Påskeresolusjonen i 1960: Karasjoks etnopolitiske oppgjør. I *Heimen B.* 48, Nr. 3 (2011) s. 195-206.

¹⁴ Bjørklund, I. Gjenreising og Fornorsking. I gjenreising eller nyreising? (1986) Tromsø: Universitetet i Tromsø. s. 29-36

boka har han undersøkt et rikt kildemateriale, deriblant avisutklipp, protokoller og brev mellom sentrale aktører i Indre Finnmark. Joikeforbudet ble ikke opphevet av at samisk fikk større innpass i skolen. Hvorfor ikke? Var det ikke en del av fornorskningen?

Astrid Andresens artikkel «Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)» fra 2016 gir en relativt kortfattet, men grundig, innføring i argumentene som lå bak den nye samepolitikken etter andre verdenskrig. Det er en vitenskapelig artikkel som ikke tar for seg spesifikke hendelser i samisk historie, men heller teorien som ligger til grunn for politikken som førte til handlinger og endringer i samepolitikken. Andresen trekker blant annet frem fire menn som gjennom tilknytning til Samordningsnemnda og Samekomiteen viste særlig engasjement for den samiske politikken og det samiskfaglige området; etnograf og arkeolog Gutorm Gjessing, etnolog Knut Kolsrud, og språkforskerne Knut Bergsland og Asbjørn Nesheim.¹⁵

Samenes historie. Fra 1751 til 2010 er en omfattende bok som tar for seg samenes historie over 250 år. Den er skrevet av flere forfattere, og redigert av Astrid Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin. Det er en omfattende bok, som både diskuterer fornorskningsspolitikk, rettigheter til land og områder, grenseforhold og de nordnorske minoritetenes forhold til majoritetssamfunnet. I arbeidet med oppgaven har boka vært særlig relevant for som kilde til bakgrunnskapittelet. Kapittel åtte som omfatter perioden 1945 til 1963 er hovedsakelig skrevet av Andresen. En liten del av kapittelet, som jeg har benyttet, er skrevet av Håkon Hermanstrand. Kapittel ni har blitt brukt i langt mindre grad, selv om den omfatter den siste perioden av min oppgave.

Det er tidligere skrevet to masteroppgaver ved Universitetet i Tromsø som tar opp noe av det samme som jeg ønsker å undersøke. Camilla Bakken Larsen leverte sin masteroppgave *Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963* i 2012.¹⁶ Hun skriver om fornorskningen sett i sammenheng med økonomisk og sosial utvikling – og at mange samer og kvener virker til å ha akseptert at fornorskningen var en «inngangsdør til det moderne

¹⁵ Andresen, A. (2016). Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945–1963). *Historisk Tidsskrift*, 95(3), 405-435. s. 409

¹⁶ Bakken Larsen, C. (2012) *Oppgjøret Som Forsvant?: Norsk Samepolitikk 1945-1963*

norske samfunnet, med det økonomiske og sosiale løft det innebar».¹⁷ Kanskje finner vi i noe av dette svar på hvorfor motstanden mot innføring av mer samisk i skolen var såpass stor i Karasjok.

Videre har C. B. Larsen gjort et grundig og forbilledlig forskningsarbeid i arkivene. Hun gir blant annet en grundig gjennomgang av Samekomiteen i kapittel 5 og særlig kapittel 5.2 hvor komiteens møter gjennomgås nøye. Av den grunn, vil hennes fremstilling av Samekomiteens arbeid være en del av grunnlaget for kapittelet om komiteen i min oppgave.

Selv om det kan virke som at det var stort flertall for å avvise Samekomiteens innstilling i Karasjok, forsøker Bakken Larsen å vise at det heller var ganske jevnt mellom de som ønsket og de som ikke ønsket dette, i hvert fall i kommunestyret. Hennes oppgave tar for seg samepolitikken i de første tjue årene av de omtrent tretti årene denne oppgaven dreier seg om, og har således vært en viktig tekst i forskningsarbeidet. Bakken Larsens masteroppgave har siden 2012 blitt brukt som referanse i bøker som *Samenes historie fra 1751 til 2010* og artikler som *Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945-1963)*. Den har blitt stående igjen som et av de rådende verkene innenfor tematikken omkring Samekomiteens arbeid og innstilling.

Eirik Larsen leverte sin masteroppgave *Fornorskningens pedagogiske vending. 1930-tallets reformpedagogikk og omslaget i fornorskningspolitikken etter 1945*¹⁸ våren 2021. Hans oppgave går lengre tilbake i tid enn hva denne studien vil gjøre. Den handler likevel til en grad om noe av det samme, i den forstand at oppgaven tar for seg arbeidet som foregikk i departementet og resultatene av det. Han kobler sammen fornorskning og pedagogikk, og viser hvordan fornorskningens siste fase i skolen handlet vel så mye om pedagogiske prinsipper som store politiske avgjørelser. Larsen forsøker å vise at det var tendenser til en mykere syn på minoriteter i Norge fra 1930-tallet, og at endringene i samepolitikken begynte alt før krigen, i takt med det reformpedagogiske arbeidet.

¹⁷ Bakken Larsen 2012 s. 25

¹⁸ Larsen 2021

Der de to tidligere masteroppgavene har hatt fokus på henholdsvis den politiske og den rent pedagogiske delen av fornorskningens siste fase og samekomiteens innstilling, vil jeg rette fokuset mot skolestyrene i de to samiske bygdesamfunnene og undersøke hvorfor komiteens innstilling ble mottatt på så ulikt vis. Dermed blir min oppgave på et vis et slags forlengelse eller videreføring av deres masteroppgaver fra henholdsvis 2012 og 2021.

Samisk skolehistorie er et stort og omfattende seksbindsverk, som ble påbegynt i 2003 og fullført i 2013. Det er en samling av artikler, intervjuer, arkivmateriale som møtereferater og brev, og avisartikler som tidligere er publisert andre steder. Svein Lund står bak prosjektet, og har arbeidet sammen med Elfrid Boine, Siri Broch Johansen og Siv Rasmussen i en redaksjonskomite. Seksbindsverket finnes i trykket bokform, og har i tillegg en stor samling digitalisert ekstramateriale. Det er således like mye et omfattende nettsted som bokserie. De siste digitaliserte artiklene ble publisert i 2019. Alle de trykte bøkene er dobbelttekstede, altså står teksten på både norsk og samisk. Av tilleggsmaterialet som ligger på nett, er noen av artiklene skrevet på norsk og noen på samisk. De samiske artiklene har naturlig nok ikke blitt lest eller brukt i oppgaven.

1.3 Kilder, kildekritikk og metode

Kildene som er brukt for å undersøke problemstillingen har, i tillegg til relevant litteratur om emnet, ulike arkiv og aviser fra perioden, offentlige dokumenter, samt et seksbindsverk om samisk skolehistorie og et minneskrift av en sentral aktør blitt benyttet. I dette kapittelet vil jeg forklare hvorfor kildematerialet er valgt, og utfordringer knyttet til bruken av kildene.

Arkivene er benyttet for å få innsikt i de lokale skolestyrene og myndighetenes bestemmelser omkring språkspørsmålet. Referater fra møter, vedtak og brev har vært relevant å undersøke. Statsarkivet i Tromsø oppbevarer arkivstykkene etter Skoledirektøren i Finnmark. Derunder har Skolestyrene i Karasjok, Kautokeino og Tana blitt brukt som primærkilder og undersøkt fra 1945 til 1974. Arkivmaterialet fra Statsarkivet i Tromsø er undersøkt med blikket mot skolestyrenes behandling av språkspørsmålet i skolen.

En viktig bemerkelse er at undersøkelsene av arkivstykke SATØ/S-0101/H/L0514 Tana skolestyre inneholder visse mangler fordi arkivboksen mangler innhold fra 1954 til 1959. Boksens tre mapper er datert henholdsvis 1943-1946, 1947-1954 og 1959-1970.

Samisk arkiv i Kautokeino har også blitt besøkt i forbindelse med masteroppgaven. Der er deler av privatarkivene til Lydolf Lind Meløy og Bjørn Aarseth undersøkt. I Meløys privatarkiv lå mye materiale samlet. Deriblant en samlet oversikt over vedtak og uttalelser fra samisk representativt hold om skolegang for samiske barn og andre skole spørsmål. Denne mappen inneholdt en oversiktlig samling fra Nordisk sameråd, Samisk Råd for Finnmark, Norsk Sameråd, Norske Samers Riksforbund og Norske Reindriftssamers Landsforening.¹⁹ Samlingen av vedtak og uttalelser om skole spørsmål gjorde arbeidet noe enklere, samtidig som det gjorde det sikrere. Møtereferater fra de samiske organisasjonene fantes også i privatarkivet. Dermed ga det mulighet til å dobbeltsjekke referater og om alle møtereferater var vedlagt. Sammenfatningene i Meløys dokument er dog ikke så detaljerte som møtereferatene i seg selv, og har dermed også svakheter ved bruk alene.

I Bjørn Aarseths privatarkiv fant jeg blant annet referater fra møter i Karasjok skolestyre som også lå på Statsarkivet i Skolestyrenes egne arkivmapper. Noe av det som fantes i Aarseths arkiv og ikke andre steder, var et brev til foreldrene om dobbeltekstede bøker i skolen, samt referater fra møter i Samisk Råd for Finnmark og Skolerådet for Indre Finnmark.

Noen dokumenter finnes det kopier av flere steder, og dette har jeg funnet ut ved å se på kildene Bakken Larsen har brukt. Blant annet har hun funnet et dokument på Riksarkivet, som jeg også har funnet i arkivet til Skoledirektøren i Finnmark på Statsarkivet i Tromsø.

Dokumentet er et møtereferat fra et skolestyremøte i Karasjok skolestyre januar 1961.²⁰ Det viser at kopier av dokumentene kan finnes flere steder, og at det kan være vanskelig å vite med sikkerhet hvilke arkiv som er mest hensiktsmessig å undersøke. For min del var det mer relevant å undersøke ved Statsarkivet i Tromsø enn Riksarkivet i Oslo, også fordi oppgaven handler om det mer lokale.

En annen utfordring knyttet til arkivene har vært at arkivmaterialet fra skolestyrene har blitt funnet både i Kautokeino og i Tromsø. Jeg har ikke klart å finne en fullstendig samling av referater fra skolestyremøtene noen av stedene. For eksempel var en utskrift av møteboka for

¹⁹ SAMI/PA-1022/Z/L0004/0002 Vedtak, uttalelser, etc. fra representativt samisk hold om skolegang for samiske barn og andre samiske skole spørsmål.

²⁰ Bakken Larsen refererer til dokumentet i Riksarkivet. Bakken Larsen 2012 s. 84

Karasjok skolestyres møte 25. august 1960 mulig å finne i privatarkivet etter Bjørn Aarseth (Kautokeino) og ikke i arkivet etter skoledirektøren i Finnmark (Tromsø). Det er heller ikke bestandig vedleggene som har vært vedlagt møtereferatene en gang i tiden er mulig å finne sammen med møtereferatene. Dette har gjort arbeidet tidvis utfordrende.

Også i arbeidet med arkivene møtte jeg på språkutfordringer. I en av boksene jeg undersøkte hos Samisk Arkiv i Kautokeino, dukket blant annet opp avisutklipp på samisk. Noen få dokumenter var også skrevet på samisk. Et dokument jeg fant, som var et brev til foreldrene fra skolestyret i Karasjok²¹, hadde norsk tekst på en side og samisk tekst på den andre siden.

Kildematerialet i arkivene har vært enormt og tidvis vanskelig å navigere i. Mange av mange av boksene og mappene er utydelig på hva de faktisk inneholder. Jeg har forsøkt å finne frem til aktuelle arkivmapper både ved frisøk på arkivportalen og ved å se hvor tidligere forskning har hentet sine opplysninger fra. En av utfordringene knyttet til arbeidet i arkivene, har vært å ikke vite hvor lang tid det vil ta eller hvor mye man kan forvente å finne. Det gjør det vanskelig å planlegge hvor mye tid man skal sette av for å undersøke.

Aviser er brukt hovedsakelig for å vise at språkspørsmålet vakte oppmerksomhet utover Indre Finnmarks grenser, og for å vise hvordan debattene ble fremstilt. Gjennom undersøkelsene har jeg også forsøkt å få frem opinionens meninger om saken i de tre kommunene, ved å undersøke noen leserinnlegg. Særlig relevant for underproblemstillingen om hvordan språkdebatten preget de samiske samfunnene. Avisene bidrar således med et inntrykk av hvordan debatten omkring språkspørsmålet utartet i samfunnet, og kan dermed bidra mer et mer folkelig blikk på behandlingen av spørsmålet.

Undersøkelsene av aviser i nasjonalbibliotekets databaser er gjort med ulike søkeord. Et av søkeordene som er benyttet er «samisk i skolen», begrenset til perioden 1945-1974.²² Videre har jeg undersøkt hvilke partier avisene tilhørte, og om noen var partinøytrale. Noen artikler er trykket i flere ulike aviser. Videre er både «skolestyret i Karasjok», «skolestyret i

²¹ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0004 til alle foreldre i Karasjok. Karasjok i mai 1960

²² Med avgrensning til Finnmark fylke ga søket 56 treff, derav over halvparten var i perioden 1960 til 1964. Det er flest treff fra lokale aviser i Nord-Norge, men også fra nasjonale aviser som VG, Dag og Tid og Nationen – riktignok først etter 1964.

Kautokeino» og «skolestyret i Tana» brukt som søkeord i kildearbeidet. For å finne artikler om protestaksjonen mot de dobbelttekstede lærebøkene i Karasjok, har søkeordet «dobbelttekst*» blitt brukt for å få resultater som inneholder «dobbelttekstede lærebøker» og «bøker med dobbelttekst». Også andre søkeord er benyttet ved behov i enkelte saker.

Samisk skolehistorie bind 1-6 er brukt som berettende kilde og som en kildesamling for å kunne anta noe om hvordan de som jobbet på skolene og de som var elever opplevde debatten om språkspørsmålet – og ikke minst hvordan de opplevde at språket ble brukt eller ikke brukt i undervisning. I arbeidet med oppgaven har bindene i fysisk bokform blitt studert, skimlest og nærlest, alt etter hvilken relevans artiklene har hatt.

Der kildene fra arkivet og tidligere forskning stort sett forteller hvordan ting skulle være og hvilke lovverk som skulle virke, beretter de seks bindene om samisk skolehistorie i større grad hvordan det i realiteten var. Avisene og arkivene blir dermed kilder til det formelle omkring forskningsspørsmålet, mens (blant annet) samisk skolehistorie blir en kilde til det reelle. Samisk skolehistorie inneholder riktignok noe materiale fra arkivene, slik som brev eller referater noen plasser og kan dermed og brukes for å supplere arkivmaterialet i noen tilfeller.

En annen berettende kilde som er brukt i arbeidet med oppgaven er Lydolf Lind Meløys trykte minneskrift *Finnmark – slik eg opplevde landet og folket. Striden om Samekomitéens innstilling*. Minneskriftet er Meløys egen fortelling om sine år som henholdsvis skolesjef, ordfører og skoledirektør. Verket er brukt for å skildre opplevelsene også fra en av de som opplevde det selv. Både Meløys minneskrift og Aarseths fagbok om norsk samepolitikk i perioden 1945 til 1990 må leses med et blikk på hvem som har skrevet og skapt kilden. Hvilke behov har forfatteren hatt for å fortelle, og hvilken historie er det som blir fortalt?

Offisielle dokumenter har stått sentralt i oppgaven, og er bakgrunn for oppgavens strukturelle inndeling. Tilrådingen fra Samordningsnemnda, Samekomiteens innstilling og Stortingsmelding nr. 21 1962/63 er de tre sentrale dokumentene som er blitt undersøkt med blikk mot språkspørsmålet i skolen. Tilrådingen, innstillingen og stortingsmeldingen har blitt behandlet eller kommentert av skolestyrene, og det er særlig de uttalelsene som er relevante for oppgaven. Skolestyrenes uttalelser om Samekomiteens innstilling står ført inn i Stortingsmeldingen.

Ettersom en del av oppgavens mål handler om hvorfor de ulike skolestyrene behandlet språkspørsmålet ulikt, har jeg brukt komparativ metode i arbeidet. Sammenligning har ifølge Leidulf Melve fire funksjoner: 1) en kontrasterende funksjon, som kan gi et tydeligere bilde av fenomenets egenart, 2) en heuristisk funksjon, som kan bidra til å forklare at noen nye fenomener oppstår, 3) den distanserende funksjonen, som handler om at forskeren må distansere seg fra den nasjonale historieskrivinga, og 4) den analytiske funksjonen, som er en slags hypotesetesting av årsaker.²³ Denne oppgaven faller mest naturlig under den første funksjonen, fordi jeg ønsker å peke på det særegne ved skolestyrenes meninger og avgjørelser.

Jeg har valgt å undersøke kildene kvalitativt. Altså har jeg nærlest arkivmaterialet og avisene som er brukt i oppgaven. I min oppgave har det ikke vært hensiktsmessig å se på resultater av søk kvantitativt. Det har heller vært nødvendig å undersøke kildene ved nærlesning og teksttolkning. Hva er hensikten med dokumentet, hva ønsker forfatteren å oppnå og hvilken kontekst er dokumentet skrevet i? Dokumentene må leses ut fra samtiden og dens interesser, det må kontekstualiseres. Samtidig utforskes kildene ut fra en gitt problemstilling, som vil si at forskeren også har en hensikt med undersøkelsen av materialet.

Arkivstykkene og offisielle dokumenter har blitt brukt som levninger til å fortelle hvordan det var, og kan kategoriseres som både normative og beskrivende kilder. De sier noe om hvordan samfunnet mente det burde være, de sier noe om hvordan det var og hvordan det burde bli i fremtiden. Samisk skolehistorie og minneskriftet er derimot brukt som berettende kilder, siden disse påstår noe om hva som hendte.²⁴ Det er beskrivende fortellinger om hvordan det samiske samfunnet opplevdes under debattene om språkspørsmålet, og om hvordan en sentral aktør selv opplevde det som foregikk.

²³ Melve. Å arbeide komparativt. I Melve, L., & Ryymin, T. (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforl. s. 73-73.

²⁴ Kjeldstadli, K. (1999) *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget s. 170-173.

1.4 Fornorskningspolitikk og fornorskningsprosess

Det er en velkjent oppfatning blant forskere om at synet på samene endret seg etter andre verdenskrig, og politikken etter 1945 omtales gjerne som «den nye samepolitikken». Men hvorfor skjedde dette? Historikere har pekt på ulike årsaker, og ulike aktører. Det internasjonale fokuset på menneskerettigheter etter krigen var trolig medvirkende. Menneskerettighetserklæringen av 1948 og den europeiske menneskerettighetserklæringen viste at mennesker ikke skulle behandles ulike på bakgrunn av etnisitet. Dermed var det nødvendig å finne ut hvilken plass det samiske språket og den samiske kulturen skulle ha, og hvordan man kunne ta vare på det samiske livsgrunnlaget og tradisjoner.²⁵ Henry Minde har pekt på at en av årsakene til det endrede synet kan ha vært samenes lojalitet til staten under andre verdenskrig. De ble dermed ikke sett på som et sikkerhetsproblem på lik måte som tidligere. Sosialantropologen Harald Eidheim har derimot pekt på at menneskerettighetserklæringen, som Norge sluttet seg til, bidro med en forpliktelse om å behandle minoritetene på en annen måte. Dette har også Minde sluttet seg til.²⁶

Astrid Andresen (2016) har trukket frem at det var vitenskapsmennene som drev frem endringen i samepolitikken. I Andresens arbeid blir Per Fokstad og de andre samiske aktørene viet lite plass, og hun omtaler disse som «en gruppe kjentmenn, personer som fikk en ekspertrolle fordi de var spesielt fremtredende samer eller nordmenn som lenge hadde virket i samiske områder».²⁷ Ifølge Andresen spilte disse rollen som eksperter som kunne lokalisere problemene, fordi de selv kjente til områdene sosialt og kulturelt. Vitenskapsmennene derimot, var etnologer, etnografer og språkforskere som Andresen mener dikterte den nye politikken etter andre verdenskrig, og førte den frem. Blant vitenskapsmennene trekkes særlig fire fremtredende menn frem; språkforsker Knut Bergsland, språkforsker Asbjørn Nesheim, etnograf og arkeolog Gutorm Gjessing og etnolog Knut Kolsrud. Alle disse hadde, i tillegg til å være vitenskapsmenn, engasjert seg i de samisk-språklige, -faglige og -politiske spørsmålene ved å ha en form for tilknytning til Samordningsnemnda eller Samekomiteen.²⁸

²⁵ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 306

²⁶ Andresen 2016 s. 406-407

²⁷ Andresen 2016 s. 408

²⁸ Andresen 2016 s. 408-409

En annen tolkning er at det var de samiske politikerne som Per Fokstad og de samiske organisasjonene som Sami Sær'vi og Samisk Råd for Finnmark som drev endringene frem. Andresen, Evjen & Ryymin (red.) (2021) støtter i større grad denne tolkningen, hvor de blant annet trekker frem organiseringen i etterkrigstiden med Sami Sær'vi, Nordisk Sameråd og Samisk Råd for Finnmark, og da særlig påvirkningskraften Samisk Råd hadde ovenfor de norske myndighetene.²⁹

Eirik Larsen (2021) derimot, forklarer endringene i skolen fra et pedagogisk perspektiv og at det handlet om et pedagogisk skifte. Fra hans perspektiv tok fornorskningspolitikken i skolen «slutt» fordi det skjedde en endring i den pedagogiske metoden. Dette begynte ifølge han allerede på 1930-tallet.

Fornorskningsbegrepet kan ifølge Andresen et al. vise til to ulike begreper som henger tett sammen. Likevel er det interessant å se på begrepene og ulikhetene mellom dem. Det ene handler om selve fornorskningspolitikken som er den målrettede politikken som den norske staten førte ovenfor minoritetene i nord, med tiltak som skulle bidra til at de til slutt ville gi opp eget språk og kultur. Samtidig kan denne forståelsen av fornorskningsbegrepet knyttes nært til nasjonalisme, og et evolusjonistisk og rasistisk tankegods. Det andre begrepet er fornorskningsprosessene og kan forstås som noe mer allment. Det viser til de ulike moderniserings- og integrasjonsprosessene; sosialt, økonomisk og kulturelt, som førte til den kulturelle og språklige endringen blant de som ble fornorsket.³⁰ Selv om fornorskningsbegrepene refererer til både den samiske og den kvenske minoriteten, vil begrepene i denne oppgaven i all hovedsak bli brukt om politikken og prosessene som gikk ut over den samiske befolkningen i Indre Finnmark. Begge deler bidro til at de ble fratatt sine muligheter til å videreføre samisk språk og sin kultur, og fikk en stadig mer «norsk» identitet.

Begrepene blir relevante og interessante i fornorskningspolitikkens slutfase. Politikken har en klar start og slutt, mens prosessene pågår lengre fordi fornorskningsprosessene også er alle de

²⁹ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 308-311

³⁰ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 157

tingene som virker fornorskende uten at fornorskning er målet i seg selv. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel fem, hvor perioden 1962/63 til 1974 vil bli undersøkt og diskutert.

1.5 Oppgavens struktur og oppbygning

Jeg har valgt å strukturere oppgaven kronologisk, og har delt inn perioden i fire perioder. Bakgrunnskapittelet dreier seg om tiden frem til 1945, og introduserer reformpedagogikken på 1930-tallet og inngangen til endringene etter krigen. Deretter kommer perioden 1945 til 1956, som omhandler Samordningsnemnda, skiftet i norsk samepolitikk og reaksjonene fra skolestyrene. Kapittel fire er en kortere periode som tar for seg perioden 1956 til 1962. Det er fordi det skjer mye på kort tid, og det kommer en rekke reaksjoner på Samekomiteens arbeid og innstilling. Den siste perioden begynner med Stortingsmeldingen som behandler Samekomiteens innstilling, og varer til oppgavens slutt punkt, som er satt til 1974. Avslutningsvis er studiens konklusjon og svar på problemstilling.

En rekke personer nevnes i oppgaven, og dette er fordi oppgaven strekker seg over en 30-års periode med utskiftninger av personer i sentrale posisjoner i forskjellige kommuner. Det er mange sentrale navn som har vært sterke stemmer i språkdebatten i Indre Finnmark. Videre er det verdt å nevne at noen av personene har samme etternavn. Disse vil få initial fra fornavn foran etternavn hver gang de nevnes for enkelhetens skyld. Et eksempel på dette er Ola, Bjørn og Lyder Aarseth som alle har ulike posisjoner. I tillegg har B. Aarseth som nevnt skrevet en av bøkene teksten baserer seg på, og han vil bli referert til som forfatter av den boka kun ved etternavn i fotnotene.

Oppgavens tre tidsperioder inneholder alle en offentlig sak eller dokument, henholdsvis Samordningsnemndas innstilling, Samekomiteens innstilling og Stortingsmelding nr. 21 1962-63 med dens innstilling. Ved gjennomgang av disse dokumenter har jeg bevisst valgt å fokusere på de temaer som angår skole og språk. Dette av hensyn til oppgavens lengde, og av relevans for problemstillingen. Kort nevnes noen andre tiltak, men blikket vil hovedsakelig være rettet mot skole- og språkspørsmål i disse dokumenter og saker.

Stedsnavn har jeg valgt å skrive konsekvent på norsk gjennom hele teksten. Dette er i utgangspunktet litt tilfeldig, men også for ordens skyld. Kommunene Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Deatnu/Tana og Buolbmát/Polmak vil bli nevnt med det norske navnet.

2 Bakgrunn

For å kunne si noe om hvordan samisk språk og kultur ble behandlet av skolestyrene etter 1945, vil det være nødvendig å si noe om fornorskings- og skolepolitikken frem til krigen. Den politikken som ble ført med de tiltak som ble satt i gang, bidro fra 1870-årene til å grave ned den samiske kulturen som mindreverdig, med et mål om språklig og kulturell assimilering.³¹

Holdningene til samisk språk og kultur var skiftende. På 1700- og første del av 1800-tallet skiftet det mellom hvilke meninger som var rådende. Skoleforholdene var dårligere i Finnmark enn ellers i landet alt på 1800-tallet. Elevene fikk lite undervisning av lærere uten godkjent lærerutdanning eller faktisk samiskspråklig kompetanse.³² På grunn av dette, så Stortinget seg nødt til å fatte vedtak for å bedre skoleforholdene. På bakgrunn av to ulike vedtak fra 1848, som gjaldt krav om språkkompetanse for prester i samiske områder og behov for norskundervisning for samene, ble «Finnefondet» opprettet i 1851.³³ Perioden 1850-1870 blir ansett som en slags introduksjonsfase til fornorskingspolitikken, hvor det ble lagt planer og satt av penger til et bevisst formål.³⁴

2.1 Fra skoleinstruksen av 1880 til samiske pionerer

Fornorskingspolitikken fra midten av 1800-tallet var preget av en tydelig kulturpolitikk, gjennom blant annet skolevesenet som skulle påvirke samenes språk og holdninger.³⁵ I 1880 ble det innført en ny skoleinstruks som følge av den skjerpede fornorskingspolitikken. Ifølge instruksen skulle alle samiske og kvenske barn lære å snakke, lese og skrive på norsk. Alle tidligere lovnader om at barna skulle få bruke eller lære morsmålet ble strøket. Lærerne fikk trekk i lønn dersom de ikke klarte å vise til gode resultater i språkskifteprosessen. Instruksen

³¹ Eriksen, K., & Niemi, E. (1981). *Den finske fare : Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860-1940*. Oslo: Universitetsforlaget.

³² Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 160

³³ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s.160-161

³⁴ Andresen, Evjen & Ryymin 2021. s. 158

³⁵ Niemi, E. Samene og kvenene: et norsk minoritetspolitisk perspektiv. I Fosse, L., & Universitetet i Oslo Humanioradagene 1995. (1995). *Gobelin Europa : Søkelys på europeisk kultur*. Oslo: Sypress s. 229

markerte på den måten et tydelig gjennombrudd for fornorskninglinjen i skolen.³⁶ Skolestyrene var blitt opprettet i 1860, og fra 1889 fikk skolestyret velge leder selv.³⁷

Kautokeino skolestyre hadde allerede på slutten av 1800-tallet protestert mot innføringen av norsk i skolen. De ønsket, i et brev datert 16. desember 1890, at samisk skulle være hovedspråket i undervisningen, heller enn hjelpespråk. Kristendomsundervisningen måtte foregå på morsmålet, mente de, for at religionens kraft og ånd skulle finne plassen til elevenes hjerter. I verste fall kunne lese- og lærebøkene være tospråklige, slik at de som ønsket å lære norsk også kunne få mulighet til det.³⁸

Det som virkelig understrekte fornorskninglinjen i skolen, var da skoleinstruksen av 1898 ble innført. Instruksen var oppkalt etter kirkestatsråd Wilhelm Andreas Wexelsen, og er også kjent som Wexelsen-plakaten. Den gjorde det klart at samisk og finsk bare skulle brukes i skolen dersom det var ytterst nødvendig.³⁹ Det norske språket skulle fra nå av være undervisningsspråket, og loven skulle gjelde for alle kommuner. Der lokale skolestyrer tidligere hadde fått søke om fritak fra skoleloven av 1889, fikk bare to kommuner unntak fra Wexelsen-plakaten. Det var Karasjok og Kautokeino hvor barna kunne få kristendomsundervisningen på samisk.⁴⁰ Instruksen var enda strengere enn den fra 1880. Nå skulle lærerne også kontrollere elevenes bruk av samisk og kvensk språk i friminuttene.⁴¹ Fornorskningen gikk likevel for langsomt ved århundreskiftet, og flere steder ble ikke de gitte instruksene fulgt av lærere.⁴² Videre førte den nye skoleinstruksen blant annet til opprettelse av en egen skoledirektør-stilling i Finnmark som skulle ha ansvar for å drive frem fornorskingsarbeidet. Skoledirektøren skulle jobbe for at lærerne fulgte instruksen og ikke brukte hjelpespråkene, og støtte statens ønske om målretta fornorskning.⁴³

³⁶ Lund (hovedred.), Boine & Johansen (medred.) 2005 s. 18

³⁷ Jarning & Thune 2023

³⁸ Kautokeino skolestyre protesterer mot fornorskninga. I Samisk skolehistorie bind 4. s. 74-76

³⁹ Niemi 1995 s. 229

⁴⁰ Andresen, Evjen & Ryymin 2021. s. 167

⁴¹ Lund (hovedred.), Boine & Johansen (medred.) 2005 s. 18

⁴² Andresen, Evjen & Ryymin 2021. s. 169

⁴³ Andresen, Evjen & Ryymin 2021. s. 167

Etter at Wexelsen-plakaten ble innført, benyttet skolene i Karasjok og Kautokeino muligheten den gav til å gi elevene kristendomsundervisning på morsmålet. De to kommunene og Polmak benyttet seg også av muligheten plakaten gav til å bruke samisk som hjelpespråk i de tilfeller læreren behersket språket.⁴⁴

Fornorskningspolitikken kulminerte mellom 1900 og 1940, samtidig som motstanden mot fornorskninga økte tidlig på 1900-tallet. Ketil Zachariassen har pekt på 1906 som «den samiske opposisjonens gjennombrudd», fordi det var året da samepolitikeren Isak Saba kom inn på Stortinget som «samenes mann».⁴⁵ De samiske strategene, deriblant Saba, Anders Larsen og Per Fokstad gjorde samiske skole spørsmål til noe som angikk politikken.⁴⁶ Henry Minde har pekt på at samepolitikerne frem mot 1920 ble stilt ovenfor et partipolitisk dilemma; skulle de stille til valg på egne lister eller skulle de melde seg inn i allerede eksisterende partier?⁴⁷ Videre mener han at Isak Sabas politiske «seire» var bidragsytende til at Arbeiderpartiet fikk en såpass sterk stilling innad i de samiske områdene.⁴⁸

2.1.1 Per Fokstads skoleplaner

En annen som kjempet mot fornorskningen og for samiske rettigheter i samebevegelsen før 1945, var Tana-mannen Per Fokstad. Han var Arbeiderpartipolitiker, og ordfører i Tana i to perioder. Han var inspirert av internasjonale strømninger når det gjaldt etniske minoriteter og oppfatninger om identitet, og var opptatt av å ivareta samisk kultur og samenes selvrespekt.⁴⁹ Fra 1921 arbeidet han med skoleplaner med samisk innhold og språk for en samisk skole, som han la frem i 1924 for den parlamentariske skolekommissjonen. Arbeidet var omfattende, og inneholdt planer for hvert enkelt fag.⁵⁰ Allerede i 1923 la han frem en plan for en samisk

⁴⁴ Andresen, Evjen & Ryymin 2021. s. 247

⁴⁵ Zachariassen, K. (2012) *Samiske nasjonale strategar: samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad*. s. 77

⁴⁶ Larsen 2012 s. 29

⁴⁷ Minde, H. (1980) Samebevegelsen, det norske Arbeiderparti og samiske rettigheter. Vol. 19. Stensilserie (Universitetet i Tromsø. Institutt for Samfunnsvitenskap: Trykt Utg). Tromsø s. 4

⁴⁸ Minde 1980 s. 11-12

⁴⁹ Bakken Larsen 2012

⁵⁰ Lund, S. (2003) *Samisk skole eller norsk standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring*. Karasjok: Davvi Girji s. 22-23

folkehøgskole som ble avvist av Kirke- og undervisningsdepartementet. Fokstad begrunnet kravene sine med at tre viktige forhold lå til grunn: det nasjonale, det religiøse og det pedagogiske. For at samene skulle kunne bli trygge bærere av den norske kulturen, eller andre kulturer for så vidt, så måtte de aller først bli trygg på sin egen kultur. Den største forskjellen på Fokstads samiske skole og andre lignende skoler, var mulighetene elevene skulle få til morsmålsundervisning og samisken som undervisningsspråk i andre fag. Rammene lå innenfor det eksisterende norske skolesystemet.⁵¹

I en artikkel gitt ut i 1923 presenterte Fokstad tankene sine om hvorfor språklig og kulturell pluralisme var viktig, og hvorfor fornorskningen av samene burde ta slutt. Han pekte på at samisk språk og kultur ville dø ut dersom man fortsatte på samme måte i fremtiden, og at det var negativt fordi samene var et eget folk. På en annen side pekte han på at fornorskningen av samene på lengre sikt kunne være en trussel også mot den norske kulturen – dersom samene ikke fikk ivareta sin egen kultur først.⁵² Det handlet om samfunnsstrukturer og samfunnslivet. Skolene, kirkene og offentlige institusjoner hvor norsk var det rådende språket. Det måtte bli rom for samkvem mellom samisk og norsk språk i de ulike institusjonene, og ikke bare norsk.⁵³

De nye skoleplanene som ble lagt frem for den parlamentariske skolekonvensjonen i 1924 var mer radikale, selv om de lignet Fokstads tidligere arbeider. Skolen skulle nå, ifølge Fokstad, ikke lengre bare føre elevene inn i det norske samfunnet, men også det samiske. På den måten ønsket han å legge et grunnlag for et mer flerkulturelt Finnmark. Innholdet i fagene skulle være relatert til samisk språk og kultur så vel som norsk. Det mest radikale med planene, skriver Ketil Zachariassen, var at han ønsket et slags «tvungen segregering» hvor samene ikke skulle ha mulighet til å velge mellom norsk eller samisk folkeskole. Dette for å hindre at samiske foreldrene valgte norsk skole for sine samiske barn. Planene brøt kraftig med den

⁵¹ Zachariassen 2012 s. 272-273

⁵² Zachariassen 2012 s. 274-275

⁵³ Zachariassen 2012 s. 276-277

tidligere skolepolitikken som var blitt ført i Finnmark.⁵⁴ Det endte med at kommisjonen som hadde fått i oppgave å se på planene avviste Fokstads nye samiske skoleplaner.⁵⁵

Fokstad møtte motstand, og det kan virke som han fra midten av 1920- til midten av 1930-årene nesten hadde gitt opp kampen for samisk kulturs overlevelse i møte med det norske. Hvordan skulle den samiske kulturen kunne overleve i møte med det moderne samfunnet, når samene selv ble bærere av en mer og mer norsk kultur?⁵⁶

Skoleplanene, artiklene og engasjementet til Fokstad viser, selv om mye ikke ble realisert, at det fantes en form for samisk opposisjon også i mellomkrigstiden. Etter andre verdenskrig skulle han bli en av pådriverne bak Samisk Råd for Finnmark, og en viktig aktør i kampen for samisk språk i skolen.⁵⁷

2.2 1930-tallets reformpedagogikk

Eirik Larsen (2021) har vist at reformpedagogikken i Norge på 1930-tallet var sentral for arbeidet som ble gjort med samisk språk og kultur i skole etter krigen. Reformpedagogikken innebar kritiske holdninger til skolens mål og metoder, og handlet om at barnet skulle stå i sentrum for undervisningen i større grad enn tidligere. Eleven og elevens arbeid skulle vektlegges mer enn læreren og lærestoffet.⁵⁸ Fokstad var blant de tydeligste reformpedagogene som arbeidet for samisk språk og kultur.

Fokstad og reformpedagogene lyktes ikke med å endre skolen før andre verdenskrig, men de bidro til å implementere samiske spørsmål i det norske ordskiftet.⁵⁹ Likevel kom disse ideene senere til å endre fornorskningens karakter, blant annet ved innføring av en ny samisk ABC-

⁵⁴ Zachariassen 2012 s. 281-282

⁵⁵ Lund 2003. s. 22-23

⁵⁶ Zachariassen 2012 s. 305-306

⁵⁷ Bjørklund 2011. s. 196

⁵⁸ Tjeldvoll 2021

⁵⁹ Larsen 2021 s. 43

bok.⁶⁰ Det reformpedagogiske arbeidet som på 1930-tallet handlet om en endring i fornorskningsmetodene i skolen.

Arbeiderpartiets skolepolitikk fra 1930-tallet innebar et ønske om å sikre en felles enhetlig skole for alle, og i den prosessen var nasjonen et viktig felles referansepunkt. Ifølge Larsen handlet reformpedagogikken om at undervisningen skulle ta større hensyn til barnets livsverden og forutsetninger. Reformpedagogikken var avgjørende for at Kirke- og undervisningsdepartementet var positivt innstilt til en ny ABC-bok for samiske barn allerede på 1930-tallet.⁶¹ Margarethe Wiigs samiske ABC-bok skulle bidra til å gjøre det norske språket mer tilgjengelig for de samiske barna. De reformpedagogiske ideene handlet derfor om å gjøre norskopplæringen raskere og enklere ved å bygge undervisningen og lærebøkene på den samiske forestillingsverden. Tankene på 1930-tallet handlet ikke om å bryte med fornorskningspolitikken og svekke norskopplæringen. Snarere skulle endringen i den pedagogiske praksisen bidra til å styrke elevenes norskkunnskaper.⁶²

Mellomkrigstiden innebar en rekke skoleutredninger og det ble opprettet ulike komiteer, med lav gjennomslagskraft. Dette gjorde at spørsmålene om skolen og den innhold og utforming ble flyttet fra politikken til sakkyndige råd som besto av lærerorganisasjoner, pedagoger og vitenskapsfolk.⁶³

De reformpedagogiske ideene kom til syne blant annet i skoleloven av 1936 og normalplanen av 1939.⁶⁴ Den nye skoleloven ble innført etter at den parlamentariske skolekommisjonen hadde fått i oppdrag å arbeide med en større enhet i den norske skolen.⁶⁵ Det var denne skoleloven Fokstad hadde forsøkt å påvirke alt fra 1920-tallet.⁶⁶ Under debattene om denne på Stortinget forsvant kvensk fra loven som egentlig skulle tillate samisk og kvensk som hjelpespråk, og tillate dobbelttekstede lærebøker ved behov eller når skolestyret valgte det.

⁶⁰ Larsen 2021 s. 71

⁶¹ Larsen 2021 s. 35

⁶² Larsen 2021 s. 60

⁶³ Larsen 2021 s. 45

⁶⁴ Larsen 2021 s. 8

⁶⁵ Larsen 2021. s. 61

⁶⁶ Bakken Larsen 2012 s. 19

Særlig ble det argumentert mot kvensk språk i skolen med at kvenene var innvandrere, at de ikke hadde like store problemer med å lære norsk som samene og dermed ikke hadde behov for å bruke språket som hjelpespråk. Fordi kvenene ble oppfattet som innvandrere, hadde ikke staten plikter til å gi de undervisning på sitt eget språk på lik linje med den samiske befolkningen.⁶⁷ Dermed tydeliggjorde staten et skille i behandlingen av samer og kvener med den nye skoleloven av 1936. Det at samisk kunne benyttes som hjelpespråk, og ikke kvensk, kan tyde på endringer i holdningene til samene, hevder Bakken Larsen.⁶⁸ Skoleloven stadfestet at det samiske språket bare skulle brukes som hjelpespråk, slik som Wexelsen-plakaten hadde bestemt ved inngangen til århundret.⁶⁹ Den erstattet altså ikke Wexelsen-plakaten, men poengterte bestemmelsene fra den.

Normalplanen av 1939 understrekte at undervisningens mål skulle være «å gi elevene ei opplæring som er i best mulig samsvar med deres evner og anlegg».⁷⁰ Samtidig har det blitt hevdet at normalplanen ikke tok tilstrekkelig hensyn til de samiske barna, fordi den skilte mellom planer for by og land, men ikke mellom norske og samiske områder.⁷¹

2.3 Oppsummering

Frem til 1945 var fornorskningsslinjen i skolen hard, og den ble særlig innstrammet ved inngangen til 1900. Wexelsen-plakaten bestemte at norsk skulle være undervisningsspråket i skolen. Samisk og kvensk fikk bare benyttes som hjelpespråk i de tilfeller der det var ytterst nødvendig. I Karasjok og Kautokeino fikk kristendomsundervisningen foregå på samisk.⁷² Samtidig som fornorskningspolitikken kulminerte mellom 1900 og 1940, økte også motstanden mot fornorskningen. Samiske strateger som politikeren Isak Saba tidlig på 1900-tallet, og læreren Per Fokstad som la frem forslag til skoleplaner på 1920-tallet. Fokstads skoleplaner fikk aldri gjennomslag i sin tid, selv om det samtidig foregikk en

⁶⁷ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 254

⁶⁸ Bakken Larsen 2012 s. 21

⁶⁹ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 329

⁷⁰ Normalplan for byfolkeskolen 1939. s. 11 [Normalplanen 1939](#)

⁷¹ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) (2011) *Samisk skolehistorie 5: artikler og minner fra Sápmi*. Kárášjohka: Davvi girji s. 20

⁷² Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 167

reformpedagogisk utvikling som kulminerte på 1930-tallet. Den nye skoleloven av 1936 gjorde at samisk kunne bli brukt som hjelpespråk, mens kvensk ble skrevet ut av lovverket.

3 1945-1953 – Samordningsnemnda

I dette kapitlet vil jeg ta for meg perioden 1945-1953, hvor hovedfokuset vil ligge på Samordningsnemnda for skoleverket som la frem sine anbefalinger i 1948, og reaksjonene etterpå. Perioden er viktig, ikke bare fordi den viser den samepolitiske utviklingen, men også fordi den viser hvordan skolestyrene aktivt viste motstand mot reformpedagogiske tiltak som ville gi elevene mer samisk språk og kultur i skolen. Samordningsnemndas innstilling vakte reaksjoner i de samiske samfunnene og lokalt i skolestyrene, og disse vil bli forsøkt fremstilt i kapitlet.

Skolesituasjonen etter krigen var utfordrende flere steder i Finnmark, både fordi skolebygg var blitt brent og fordi lærere var blitt evakuerte uten å reise tilbake etterpå. Mange elever hadde mistet skolegang. Like etter krigen ble skolene holdt i kirkebygg som var mindre skadd eller i private hus ute i distriktene før nye skolebygg var klare fordi det hastet med skolegang for barna. I Karasjok ble studenter og lokale Karasjok-ungdommer brukt som lærere de første årene på grunn av lærermangelen. De nye lærerne som kom tilflyttende, hadde ofte utfordringer med språket og kunne ikke bruke samisk som hjelpespråk, selv om instruksen av 1898 tillot det til en viss grad.⁷³

3.1 Samordningsnemndas tilråding

Fellesprogrammet fra de politiske partiene før stortingsvalget i 1945 inneholdt bestemmelser for å samordne et tidligere spredt skolevesen. Dette resulterte i at Samordningsnemnda for skoleverket ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i mars 1947,⁷⁴ med formål om å samordne de ulike skoleslagene som tidligere var opprettet uavhengig av hverandre i ett felles skolevesen. Alle skoler skulle fra nå av ligge under samme departement; Kirke- og undervisningsdepartementet.⁷⁵ De skulle i utgangspunktet ikke arbeide spesifikt med samiske spørsmål, men det oppsto likevel muligheter til å undersøke dette.⁷⁶ Samordningsnemnda for

⁷³Meløy, L. (1984). *Finnmark - slik eg opplevde landet og folket: Striden om Samekomitéens innstilling*. Sarpsborg: L.L. Meløy s. 40-42.

⁷⁴ Aarseth 2006 s. 11

⁷⁵ Bakken Larsen 2012 s. 33-34

⁷⁶ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 327

skoleverket ble ledet av ekspedisjonssjefen i Kirke- og Undervisningsdepartementets skoleavdeling, Einar Boyesen, og han var opptatt av at det skulle formuleres en ny minoritetspolitikk. Derfor er det heller ikke helt unaturlig at samiske skole spørsmål fikk plass i Samordningsnemndas arbeid.⁷⁷ Videre besto nemnda av 21 medlemmer, deriblant lærer og politiker Per Fokstad, som hadde arbeidet med samiske skole spørsmål før krigen. Han satt i et mindre utvalg som skulle utrede de samiske skole og opplysningsspørsmålene.⁷⁸

Larsen (2021) hevder reformpedagogikken fra 1930-tallet hadde stor innflytelse på Samordningsnemndas arbeid, fordi det dreide seg om et pedagogisk brudd hvor barnet ble sett på en annen måte enn tidligere.⁷⁹ Samordningsnemnda ønsket at samisk språk skulle få større plass i skolen, og på den måten ville barna bli møtt av noe mer kjent enn det ukjente norske språket. Særlig for barn som bodde på internat ville ha nytte av dette, fordi overgangen til skolen kunne bli enklere ved at språket var kjent.

Samordningsnemnda sendte inn tilrådingen om «samiske skole- og opplysningsspørsmål» til Kirke- og undervisningsdepartementet i mai året etter. Innholdet bar preg av nytenking og nyorientering rundt temaer som gjaldt den samiske minoriteten.⁸⁰ Samtidig var innholdet påvirket av reformpedagogikken fra 1930-årene.⁸¹ Fokstad hadde vært engasjert i de samiske språkspørsmålene siden 1920-tallet, og satte sitt preg på innholdet. Hans bemerkninger i innstillingen handlet for det meste om at undervisningen burde foregå på samisk, og at lærere som slår seg ned i Finnmarks samiske kommuner burde ha krav om å lære seg samisk.⁸² Samordningsnemnda foreslo også å opprette egne klasser de første skoleårene for samisktalende barn, og lærebøker på morsmålet.⁸³ Forslaget om egne klasser for samiske barn var det mest radikale i tilrådingen.⁸⁴

⁷⁷ Aarseth 2006 s. 11

⁷⁸ Aarseth 2006 s. 12

⁷⁹ Larsen 2021 s. 68

⁸⁰ Aarseth 2006 s.13

⁸¹ Larsen 2021 s. 68

⁸² Aarseth 2006 s. 16

⁸³ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 327

⁸⁴ Andresen 2016 s. 419

Samordningsnemndas tilråding inneholder videre blant annet en uttalelse fra professor dr. Knut Bergsland og den svensksamiske nomadskolinspektøren dr. Israel Ruong. De to påpekte at tiltakene ikke var laget for å svekke samenes utvikling, men for at samene skulle bevare og utvikle sin selvrespekt og sikkerhetsfølelse under utviklingen de også skulle være en del av.⁸⁵ Bergslands og Ruongs ideal var at samene skulle kunne ta del i utviklingen uten at de skulle skamme seg for at de var samer.⁸⁶

Samordningsnemnda ønsket altså ikke at skoleverket skulle ha den samme funksjonen den hadde hatt som fornorskningsinstitusjon. Det skulle heller være en arena hvor samisk språk og kultur kunne bli ivaretatt i de samiske områdene.⁸⁷ En annen ting Samordningsnemnda påpekte, var at undervisningen ved skoleinternatene i samiske områder hadde tatt aller mest hensyn til de norske barna, som igjen hadde bidratt til mindreverdighetsfølelser hos de samiske barna. Det var grunnen til at forslaget om at det skulle opprettes egne parallelle klasser for samiske barn de to første årene, frem til de hadde lært nok norsk til å følge med i undervisningen sammen med de andre barna.⁸⁸

Den endelige tilrådinga fra Samordningsnemnda inneholdt seks tilrådinge, som handlet om henholdsvis internatskoler, lærebøker, lærerutdanning, framhaldsskole, folkehøgskole og opplysningsskrifter.⁸⁹

Samordningsnemndas arbeid og tilråding førte blant annet til at Margarethe Wiigs samiske ABC ble tatt i bruk noen plasser, og at det ble iverksatt tiltak for å utdanne flere lærere til kommuner i nord. Lærere som flyttet nordover, lærte seg samisk og bandt seg til å arbeide i samiske områder fikk tilskudd på 3000 kroner, ble det bestemt i Stortingsproposisjonen nr. /1948. En lektor som behersket samisk, ble også ansatt ved Tromsø lærerskole for å bidra til at flere samisktalende lærere ble utdannet.⁹⁰ Lærerskolen ønsket å rekruttere samisk ungdom

⁸⁵ Tilråding nr. III om «samiske skole- og opplysningsspørsmål», s 12, pkt 6. Gjengitt i Aarseth (2006) s. 14

⁸⁶ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 328

⁸⁷ Bakken Larsen 2012

⁸⁸ Aarseth 2006 s. 16

⁸⁹ Bakken Larsen 2012 s. 36

⁹⁰ Bakken Larsen 2012 s. 37

til lærerarbeid i samiske distrikter. Fra 1955 til 1961 skal 25 studenter ha avlagt eksamen i samisk ved lærerskolen.⁹¹ Lærere som lærte seg samisk og kunne binde seg til samiske områder fikk et tillegg allerede på statsbudsjettet for 1948.⁹²

Undersøkelsene Bjørn Aarseth har gjort, viser at innstillingen aldri ble en egen sak i Stortinget, og at det ikke finnes en Stortingsmelding om den. I Stortingsmelding nr. 9 (1954) under «Om tiltak til styrking av skolevesenet» blir samiske forhold så vidt nevnt, der Kirke- og undervisningsdepartementet la frem hvilke tiltak som var blitt gjort etter Samordningsnemndas arbeid.⁹³ Selv om tilrådingen ikke ble behandlet som egen sak i Stortinget, fikk den virkninger for den samiske befolkningen. Hans J. Henriksen har i ettertid, i 1970, uttalt at det viktigste som skjedde for samesaken var nettopp Samordningsnemnda, fordi det var en begynnelse på noe.⁹⁴ Sett med dagens øyne, så var det nok nettopp det. Men i samtiden ble trolig ikke Samordningsnemndas innstilling sett på som noen stor suksess.

Samordningsnemnda viser at det hadde skjedd en endring i holdningene til samisk språk og kultur på nasjonalt plan. Det er ulike forklaringer til dette. Henry Minde har pekt på at en av årsakene til det endrede synet kan ha vært samenes lojalitet til staten under andre verdenskrig. De ble dermed ikke sett på som et sikkerhetsproblem på lik måte som tidligere. Sosialantropologen Harald Eidheim har derimot pekt på at menneskerettighetserklæringen, som Norge sluttet seg til, bidro med en forpliktelse om å behandle minoritetene på en annen måte.⁹⁵ Det internasjonale fokuset på menneskerettigheter etter krigen, med menneskerettighetserklæringen av 1948 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 1950 viste at mennesker ikke skulle behandles ulikt på bakgrunn av etnisitet. I etterkrigstiden ble det dermed viktig å finne ut av hvilken plass den samiske kulturen og det

⁹¹ Lund, S. (hovedred.), Boine, E., Johansen, S. B & Rasmussen, S. (medred.) (2013) *Samisk skolehistorie 6: artikler og minner fra skolelivet i Sápmi*. Kárášjohka: Davvi girji s. 30-32

⁹² Aarseth 2006 s. 17

⁹³ Aarseth 2006 s. 25

⁹⁴ Dahl, T. (1970). *Samene i dag - og i morgen: En rapport*. Oslo: Gyldendal. s. 166

⁹⁵ Andresen 2016 s. 406-407

samiske språket skulle ha, og hvordan man kunne ta vare på det samiske livsgrunnlaget og tradisjoner.⁹⁶

3.2 Skolestyrenes reaksjon på Samordningsnemndas innstilling

Innstillingen fra Samordningsnemnda vakte reaksjoner i skolestyrene og i de samiske kommunene. Skoledirektør Lyder Aarseth, som hadde tatt over skoledirektørposten i 1933 og hadde en ganske mye mildere holdning til samisk språk og kultur enn sin forgjenger,⁹⁷ sendte høsten 1949 ut et rundskriv med spørreskjema til skolestyrene på bakgrunn av tilrådingen. Han ønsket at de skulle uttale seg om noen spørsmål. Det fremgår allerede her at skolestyrene i både Karasjok, Kautokeino og Tana stilte seg negative til tiltakene Samordningsnemnda fremmet. I Tana var Fokstad, som selv hadde vært bidragsyter i Samordningsnemnda, den eneste (av seks) som stemte for at parallelle klasser var å foretrekke de første skoleårene.⁹⁸

I et brev til Kirke- og undervisningsdepartementet 30.januar 1950, skriver L. Aarseth om tilbakemeldingene fra skolestyrene om Samordningsnemndas tilrådning. Der skriver han blant annet:

Det kommer klart fram i uttalelsene at skolestyrene er redde for at utvidet bruk av samisk i skolene vil gå ut over opplæringen i norsk og dermed gjøre barna som voksne mindre skikkede til å gå inn i norsk samfunds- og kulturliv. Sjøl om dette ikke vil være tilfelle, vil jeg rå fra at det gjøres noe mer for å fremme saken f.t.⁹⁹

Han mente altså skolestyrene var redd for at tiltakene Samordningsnemnda ville innføre, kom til å gjøre barna dårligere i norsk og mindre skikket til det norske samfunnslivet som de skulle bli en del av.

Et av resultatene av Samordningsnemndas arbeid, var Margarethe Wiigs ABC-bok i nordsamisk. Den ble utgitt i 1951, og var en dobbeltspråklig lærebok med illustrasjoner fra

⁹⁶ Evjen, Ryymin & Andresen 2021 s. 306

⁹⁷ Lund 2003. s. 31

⁹⁸ Aarseth 2006 s. 26-27

⁹⁹ SAMI/PA-1038/F/Fn/L0002/0006 Brev fra skoledirektør Lyder Aarseth til Kirke- og Undervisningsdepartementet 30.januar 1950. Jnr. 357/50 LAa/ae

Finnmark.¹⁰⁰ Larsen (2021) understreker viktigheten av en ny lærebok for samiske barn, fordi den ville være avgjørende for at de samiske barna skulle klare å konkurrere på samme linje som norsktalende barn, og for deres sosiale, kulturelle og økonomiske velstand. ABC-boken var i praksis det reformpedagogene på 1930-tallet ønsket, ved at de samiske barnas livsverden var grunnlaget for undervisningen gjennom tekst og illustrasjoner i boka.¹⁰¹

Boka ble prøvd ut i både Karasjok, Kautokeino og Polmak tidlig på 1950-tallet, men var ifølge skoledirektør L. Aarseth vanskelig å undervise etter. Likevel bestemte han at det var disse kommunene boka var best egnet for, siden det var her samiske barn kunne minst norsk ved skolestart.¹⁰² Karasjok skolestyre vedtok i et møte 28.september 1951 under sak 52 at ABC-boka kunne brukes ved skolene i Karasjok. Til stede på møtet var sognepresten, lensmann Næss, frøken Anna Mørk, fru Ellen Marie Anti og varaordfører Nils Ørwe.¹⁰³ Arbeidet med boka hadde pågått lenge, fra tanken om boka oppstod 25 år tidligere. Bruken av boka i leseopplæringen var helt på grensa til hva som var tillat med instruksen av 1898, men ble likevel brukt. Den dobbeltekstede læreboka skulle senere bli en kilde til protest fra foreldre.¹⁰⁴

3.2.1 Karasjok skolestyre sier «nei»

Den kanskje hardeste motstanden mot Samordningsnemndas innstilling fant sted i Karasjok. Der ble det snakket om språkspørsmålet i skolen allerede fra slutten av 1940-tallet, og instruksen fra 1898 ble brukt som argument for den konsekvente fornorskningsslinjen som ble ført i skolen.¹⁰⁵ Skolestyret behandlet innstillingen fra Samordningsnemnda og fattet vedtak på et skolestyremøte 5.november 1949. Da ble det bestemt at målet for skolen fremdeles skulle være «en undervisning med fullstendig språklig fornorskning som mål».¹⁰⁶ Skolestyret

¹⁰⁰ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 327

¹⁰¹ Larsen 2021. s. 71

¹⁰² Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 328

¹⁰³ SAMI/PA-1022/Z/L0004/0001 Utskrift av møtebok for Karasjok skolestyres møte 28.september 1951

¹⁰⁴ Meløy 1984 s. 50

¹⁰⁵ Meløy 1984 s. 46

¹⁰⁶ Bjørklund 2011 s. 197

så på den samisktalende befolkningen som en del av det norske folk, og ønsket å fortsette med felles klasser for barna. Dessuten var antall skolebarn i kommunen drøyt 300, hvorav bare 18 hadde norsk som morsmål. Det ville derfor heller vært aktuelt å skille ut de norske barna, selv om det heller ikke var noe skolestyret ville anbefale. Skolestyret sa derimot ja på spørsmål om behov for samisktalende lærer i de første 2-3 skoleårene.¹⁰⁷ Lydolf Lind Meløy har hevdet at tilrådingen, eller arbeidet Samordningsnemnda hadde gjort, ikke var særlig kjent for skolestyret da rundskrivet med spørreskjemaet ble lagt frem på møtet i november. Videre påstod han at «svaret som skolestyret gav kunne derfor like godt ha vore gitt ein eller annan gong i tida 1900 til 1940».¹⁰⁸ Dette kan tyde på at de antageligvis ikke kjente til at det hadde vært holdt slike møter, og det påpekte Meløy.

Det at skolestyret sa nei til innstillingen og forslagene om mer samisk i skolen, vakte oppsikt i avisene, lokale så vel som nasjonale til en viss grad. Aviser som Bergens Arbeiderblad, Nidaros, Lofotposten og Nordkapp var blant de som viet plass til en notis fra NTB om møtet som Karasjok skolestyre hadde holdt i Karasjok, og om at samebygda Karasjok var på vei mot fullstendig fornorskning i skolen.¹⁰⁹

3.2.2 Kautokeino skolestyre

Kautokeino skolestyret begrunnet svarene sine på spørreskjemaet fra skoledirektør L. Aarseth på følgende måte:

Når skolestyret har besvart spørsmålene ovenfor, vil det begrunne det med at dette er gammel røynsle, at den ordning som nå rår, med fellesklasser for norsktalende barn og samisktalende barn er det beste ordning. Det er ingen grunn til skille barna ad. – Det vilde skape mindreverdighetsfølelse hos de samisktalende barn og er forkastelig i en tid da alt bør samordnes under like vilkår. – Dertil kommer at det er så få norsktalende barn i kommunen at det ikke gir mulighet for en godt delt, cfr. Plannemndas uttalelse.¹¹⁰

Skolestyret mente altså at adskilte klasser var det som ville gi barna mindreverdighetsfølelse, fordi det ville skape et tydelig skille mellom de samiske og de norske barna. De var negative

¹⁰⁷ Meløy 1984 s. 46-47

¹⁰⁸ Meløy 1984 s. 48

¹⁰⁹ *Bergens Arbeiderblad*. «Samiske barn må få opplæring på sitt eget språk i skolen». 07.11.1949.

¹¹⁰ SAMI/PA-1038/F/Fn/L0002/0006 Kautokeino skolestyres møtebok for 18/11 1949. jnr. 38/50

til egne klasser for samiske barn, og ønsket heller at alle kommunens lærere skulle beherske samisk. Dette ønsket kom trolig av at det var så få norsktalende barn i kommunen og at de fleste hadde samisk som morsmål.¹¹¹

Edel Hætta Eriksen var lærer i Kautokeino fra 1949 til 1968 og rektor ved barneskolen fra 1969-1977, før hun ble leder av sekretariatet til Samisk utdanningsråd i 1977(-1989). Hun hadde verv i flere offentlige styrever som Kautokeino skolestyre, kommunestyret, Finnmark folkeskolestyre og Forsøksrådet for skoleverket for å nevne noen. Samtidig har hun vært aktiv i Norske Samers Riksforbund, Kautokeino Sameforening, det lokale historielaget og pensjonistforeningen.¹¹² Eriksen fortalte til Samisk skolehistorie at både samiske foreldre og samiske lærere var misfornøyde med den harde fornorskningen fra myndighetenes side. Selv om Samordningsnemnda slo fast at de samisktalende barna burde få opplæring på samisk, skjedde det ingenting. Etersom hun selv kunne samisk, brøt hun loven noen ganger for at barna skulle forså hva hun formidlet. En løsning ble å si alt på begge språk, litt som en levende dobbelttekstet lærebok. En gang hun fikk beskjed om å snakke norsk og hun spurte hva hun skulle gjøre de gangene elevene ikke forstod, fikk hun bare beskjed om å snakke norsk til elevene til slutt ville forstå.¹¹³

3.2.2.1 Skolestyret innfører joikeforbud i 1953

I mars 1953 vedtok skolestyret i Kautokeino at den samiske joiken ikke skulle være tillat i skolen. Saken oppstod etter at to lærere hadde tillat barna å joike i skoletimen som senere hadde ført til en klage fra foreldrene mot lærerne, formulert i et brev til skolesjefen i kommunen, Ola Aarseth. Foreldrenes klage ble deretter tatt opp på et møte mellom lærerne, som bestemte seg for å sende saken videre til skolestyret. Representantene i skolestyret var delt i spørsmålet, men endte altså opp med å forby joik i skolen.¹¹⁴

Skolestyret i Kautokeino besto på denne tiden av tre etnisk norske representanter og fem samiske representanter. Dette er interessant, selv om vi ikke kan vite med sikkerhet hvem som

¹¹¹ Aarseth 2006 s. 27

¹¹² Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 58

¹¹³ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 62

¹¹⁴ Graff 2016 s. 16-17

stemte hva i saken om joikeforbudet. Ola Graff presenterer i boka Joikeforbudet i Kautokeino en antagelse om at det var de tre norske som var imot et forbud, mens de samiske kan ha vært for. Graff begrunner dette på flere måter. For det første skal skolesjefen, O. Aarseth, ha uttalt at kravet om et forbud hadde kommet fra de samiske representantene.¹¹⁵ Videre begrunner han antagelsene med å peke på joikens sosiale stilling i Kautokeino-samfunnet på 1940-50-tallet.

Noe av det som er spesielt med joikeforbudet i Kautokeino, var at det var foreldene som hovedsakelig ønsket et forbud, noe som kan fortelle oss noe om hvilke holdninger som rådet i befolkningen.¹¹⁶ Joikeforbudet handlet dermed nødvendigvis ikke om fornorskningen direkte eller at elevene skulle lære norsk istedenfor samisk, og ønsket om et forbud kom heller ikke fra skolestyret. En sentral faktor i det samiske samfunnet i Kautokeino, var læstadianismens plass i samfunnet. Og selv om ikke samtidens religiøse samtid så på joik direkte som synd, hadde joiken en lang forhistorie i Kautokeino. Frem til 1700-tallet ble joik brukt både rituel, sosialt og som kommunikasjonsmiddel til den åndelige verdenen.¹¹⁷ Etter at de kristne misjonærene kom til Finnmark på 1700-tallet endret noe seg. Den kristne misjoneringa bar med seg fordømmelse av joik, fordi joiken var så nært tilknyttet den førkristne samiske religionen. Graff beskriver endringene i holdningen til joik som at «på hundre års tid var joiking gått fra å bli ansett som helt avgjørende for liv og lykke til å bli et resultat av å slikke djevelens spytt fra en glødende stein».¹¹⁸ Samtidig ble koblingen mellom alkohol og joik stadig mer kritisert av læstadianerne på 1800-tallet, fordi folk gjerne joiket i lystige lag nettopp fordi det var fordømt. På den måten ble joik så nært assosiert med fyll, at det også kunne bli sett på som et tegn på at man ikke var omvendt. Likevel var ikke joiken fordømt i alle settinger. På fjellet og under reingjeting var det lov, for da hadde handlingen et konkret formål. Sammen med fremveksten av sosial-darwinismen og det voksende nedsettende synet på samisk kultur, ble joiken igjen sett på som primitiv og usivilisert. På den måten hadde joiken en lav stilling i det samiske samfunnet også på 1900-tallet.¹¹⁹ Graff skriver at det mot

¹¹⁵ Graff 2016 s. 18

¹¹⁶ Graff 2016 s. 37

¹¹⁷ Graff 2016 s. 21

¹¹⁸ Graff 2016 s. 24

¹¹⁹ Graff 2016 s. 29-31

midten av 1900-tallet var en oppfatning blant folk om at joik var synd, uten at noen egentlig var helt klar over hvorfor. Det ble en slags norm i samfunnet.¹²⁰

Fornorskningsaspektet kan samtidig ha vært en av årsakene til at skolestyret faktisk vedtok et forbud, ettersom det var i tråd med normalplanen for folkeskolen hvor det var tale om en «norsk» kultur uten at det samiske var nevnt. Dermed brøt ikke skolestyret med Kirke og undervisningsdepartementets forskrifter ved å innføre forbudet.¹²¹ Joikens karakteristikker kan ha vært en annen årsak. Nedsettende joiketekster eller personlige joiker om andres privatliv var ikke noe foreldrene ønsket at barna skulle lære i skolen.¹²² Det lokale joikeforbudet fikk for øvrig liten plass i Finnmarksavisene.

Vitenskapsmannen Asbjørn Nesheim skrev i en artikkel i Samisk Selskaps årbok 1959-1960 om joiken at den av mange samer betraktes som synd. Han begrunnet det da med at det delvis hang sammen med brennevinsassosiasjonene, og delvis på grunn av det tidvis satiriske innholdet som kunne være i joik. Han mente ikke, i motsetning til Graff, at joiken hang sammen med den hedenske bakgrunnen. Dette mente han var så utvasket at det ikke burde spille noen rolle. Nesheim poengterer det kulturhistoriske tapet det ville være dersom joiken forsvant for bestandig.¹²³

En annen forklaring på hvorfor noen foreldre ikke ønsket joiken velkommen inn i skolen, kan ha handlet om ivaretagelsen av det samiske og joikens funksjon som kulturell kraft for samene. Presset den samiske befolkningen hadde blitt utsatt for over lang tid, fra misjonærer og myndigheter som ville ta fra dem den samiske kulturen, kan i så måte ha vært bidragsytende til at det oppstod et ønske om å bevare joiken i en privat sfære. Ved å la joiken få innpass i skolen innebar det en risiko for at «enda en» kulturell og tradisjonell samisk uttrykksform kunne bli tatt i fra dem.¹²⁴ Jeg tror det er viktig å ta med dette i betraktningene

¹²⁰ Graff 2016 s. 28

¹²¹ Graff 2016 s. 17

¹²² Graff 2016 s. 33

¹²³ Nesheim. Samane og deres kultur. I Sámi sær'vi. (1951) Sámi ællin : Sámi Særvi Jakkigir'ji = Sameliv: Samisk Selskaps årbok 1959-1960 s. 73

¹²⁴ Graff 2016 s. 178

omkring joikeforbudet. Sannsynligvis var det en sak sammensatt av flere faktorer, og noe som kan ha vært vanskelig for foreldrene å forholde seg til.

3.2.3 Tana skolestyre

Tana skolestyre stilte seg også negative til Samordningsnemndas innstilling. Per Fokstad var den eneste i skolestyret som stemte ja til innstillingen fra Samordningsnemnda. Han foreslo i et møte i Tana skolestyre 26.november 1949 at parallelle klasser ville være å foretrekke, særlig i de laveste klassetrinn, og at det burde være ønskelig at lærerne kan samisk slik at de kan komme i kontakt med samebarna fra første stund. Fokstads forslag ble avvist med fem mot en stemme.¹²⁵ Det er ikke veldig rart at Fokstad selv ønsket dette, ettersom han selv var med i nemnda. Men han var alene om saken i skolestyret på denne tiden.

I en artikkel i bladet Nordlys uttalte formannen i skolestyret, Anton Ballari, at det var for sent med egne klasser for samebarna fordi den generasjonen barn allerede forstod norsk og snakket norsk. Han uttalte videre at bøker med dobbel tekst vil være hensiktsløst i Tana, fordi det bare ville føre til at barna enten leste den ene eller andre siden, eller at de sammenlignet sidene.¹²⁶ Tana skolestyre ville dermed heller ikke ta i bruk Margrethe Wiigs dobbeltspråklige ABC-bok.

Ivar Bjørklund (1986) forklarer at motstanden mot de pedagogiske tiltakene som fant sted etter krigen kan sees som en del av gjenreisningen av landsdelen. På samme måte som boliger skulle bygges opp og gi like gode boligstandarder som andre steder i landet, skulle også folk bli en del av et kulturelt, nasjonalt fellesskap.¹²⁷ Gjenreisninga virket ikke bare rent materielt, men også kulturelt gjennom en kulturell gjenreisning av den norske nasjonal- og fellesskapsfølelsen. Og i den norske nasjonalfølelsen var det ikke nødvendigvis plass til en samisk eller kvensk fortid. De materielle ødeleggelsene etter krigen hadde dessuten fjernet en del av de fysiske minnene av den fortiden. Fremtiden skulle være norsk, både materielt og

¹²⁵ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0006 Særutskrift av Tana skolestyrets møtebok for 26.11.1949

¹²⁶ *Nordlys*. Også Tana skolestyre mot særklasser for samebarn. «Spørsmålet er tatt opp en generasjon for sent». 05.12.1949

¹²⁷ Bjørklund 1986 s. 29

kulturelt.¹²⁸ Minde har pekt på forskjellene på assimilasjon i mellomkrigstiden og perioden etter andre verdenskrig, og viser til at mens fornorskningen i mellomkrigstiden kunne begrunnes kulturelt, rasistisk eller sikkerhetspolitisk, handlet argumentene etter krigen om det økonomiske.¹²⁹

Undersøkelser gjort på norsk og finsk side av Sápmi etter krigen, har vist at moderniseringen av samfunnene etter krigen førte til materiell fremgang. Samtidig viser slike undersøkelser også at det periodevis var majoritetens verdier, som vant frem til fordel for minoritetens materielle og kulturelle verdier.¹³⁰ Derfor kan det for mange samer ha vært et dilemma om de skulle gi avkall på sin etniske tilhørighet, eller en «akseptabel levestandard» som gjenreisningsprogrammet og hjelpen etter krigen tilførte, skriver Henry Minde. Videre hevder han at det kan ha vært avgjørende for at noen samer inntok en slags anti-holdning ovenfor samebevegelsen og de som arbeidet for styrking av samisk språk og kultur.¹³¹ Ola Graff (2016) har referert til Eivind Bråstad Jensens forklaring; at samene også kan ha «valgt» å legge den samiske fortiden og identiteten sin bak seg som en slags takknemlighetsgjeld til det norske samfunnet for de materielle velferden i gjenreisningsperioden.¹³²

En annen forklaring kan være at den samiske befolkningen ikke forstod at samiskspråklige lærere og dobbelttekstede lærebøker kunne bidra til å heve barnas norskkunnskaper. Frykten for at elevene skulle gå glipp av norskopplæring kan for noen ha vært større enn ønsket om ivaretagelse av samisk språk og kultur i skolen.¹³³

3.3 Oppsummering

Det har ikke lyktes meg å finne reaksjoner eller uttalelser fra skolestyret i Polmak om Samordningsnemndas tilråding, verken i arkivmaterialet, litteraturen eller avisene. Derfor antar jeg at den ikke vakte like store reaksjoner som for eksempel i Karasjok.

¹²⁸ Bjørklund 1986. s. 34-35

¹²⁹ Minde 1980 s. 23

¹³⁰ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 303

¹³¹ Minde 1980 s. 23

¹³² Graff 2016 s. 10

¹³³ Aarseth 2006 s. 166

Samordningsnemnda for skoleverket la i sin innstilling opp til ulike tiltak som ville bedre undervisningstilbudet til samiske barn. Nemnda ønsket at barna skulle få bedre norskkunnskaper og ferdigheter til å bli en del av det norske samfunnslivet. Den trakk opp igjen noen av de samepolitiske tankene fra mellomkrigstiden om pedagogiske hensyn som måtte gjelde for samebarna, blant annet ved å peke på behovet for dobbeltekstede lærebøker og mer samisk kultur inn i undervisningen.

Camilla Bakken Larsen (2012) påstår at motstanden den samiske befolkningen viste ovenfor Samordningsnemndas innstilling må sees i sammenheng med andre samfunnsforhold i Finnmark etter krigen, slik som den sosiale og økonomiske situasjon var for samene med gjenreisning og velferdsutvikling. For mange kan det ha vært viktigere enn at barna skulle få lære samisk i skolen.¹³⁴ Slik er hun på mange måter enig med både Bjørklund og Minde, som har pekt på at motstand mot samisk hang sammen med ønsket om økonomisk og materiell utvikling.

Karasjok skolestyre svarte tydelig ned til Samordningsnemndas tilråding, og understrekte i sin uttalelse at fullstendig språklig fornorskning var målet med undervisningen. Meløy hevdet at skolestyret ikke visste hva de svarte på da spørreskjemaet fra Samordningsnemnda ble sendt ut, fordi arbeidet til nemnda ikke var kjent i tilstrekkelig grad. Hvis det var tilfellet, så er heller ikke så rart at skolestyret stod fast på fornorskningsslinjen. Samtidig var Karasjoksamfunnet preget av gjenreisning, modernisering og utvikling, hvor samisk ble sett på som noe som tilhørte fortiden. Fremtiden for mange synes å ha vært norsk, og den enkleste veien dit var for dem gjennom en fullstendig fornorskning i skolen.

I Kautokeino ble det innført et forbud mot joik i skolen fra 1953. Dette har ikke nødvendigvis direkte koblinger til fornorskningspolitikken som ble ført i skolen, men kan ses på som et resultat av flere ting. Det er likevel interessant å merke seg at joikeforbudet var ganske unikt for Kautokeino. Også i andre samiske kommuner fantes det krefter som var negative til joik, både i skolen og i offentligheten, men det ble aldri noe reelt forbud andre steder.¹³⁵ Det var skolestyret som tok den avgjørende beslutningen i saken der lærerne og elevenes foreldre var

¹³⁴ Bakken Larsen 2021 s. 39

¹³⁵ Graff 2016 s. 170

uenige. Lærerne selv skal ikke ha sett problemene med å bruke joik i undervisningen. Snarere tvert imot.

Kapittelet viser hvordan de lokale skolestyrene, nasjonale utvalg og lærerstammen hadde ulike ønsker for, og meninger om, skolen i Indre Finnmark den første perioden etter andre verdenskrig. Skolestyrene i Karasjok, Kautokeino og Tana stilte seg negative til forslagene fra Samordningsnemnda, fordi de var bekymret for at tiltakene ville ødelegge for elevenes tilegnelse av norskkunnskaper. Karasjok skolestyre uttalte at skolens mål var fullstendig forforskning, mens Kautokeino skolestyre var bekymret for mindreverdigfølelsene som adskilte klasser for norsk og samiske barn ville føre med for de samiske barna. Da ønsket de heller at flere lærere skulle beherske samisk. Tana skolestyre mente at tiltakene kom for seint, og at det ville være lite hensiktsmessig med slike tiltak nå.

Det skjedde ingen plutselig endring i skolen etter at Samordningsnemndas innstilling var lagt frem, og elevene fikk ikke mer undervisning på sitt eget morsmål. Snarere tvert imot, har Eivind Bråstad Jensen (2005) konkludert med. For selv om Samordningsnemnda varslet en omdreining i den minoritetspolitiske språkdebatten, skjedde det minimalt. Elevene fikk ikke flere samisktalende lærere, i hvert fall ikke med en gang. Det de fikk, var mer undervisning av norsktalende lærere og i all hovedsak med norskspråklige bøker.¹³⁶ Margarethe Wiigs dobbeltspråklige ABC ble riktignok prøvd ut i Indre Finnmark fra 1951, men ikke alle mente den fungerte i tilstrekkelig grad. Det ble satt av midler til utdanning av flere lærere og tilskudd til lærere som lærte seg samisk og kunne binde seg til samiske distrikter.

Tilrådingen fra Samordningsnemnda viste samtidig et radikalt brudd med instruksene fra 1898, selv om den ikke endret instruksene. Den viste i så måte at det fantes tanker og ideer om en annerledes samisk skole enn hva som hadde vært praktisert frem til krigen. Og dessuten vokste det etnopolitiske engasjementet i perioden med opprettelsen av blant annet Sami Sær'vi/samisk selskap i 1948, som ønsket å fremme samiske interesser.¹³⁷

¹³⁶ Jensen, E. B. (2005) *Skoleverket og de tre stammers møte*. Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø. s. 189.

¹³⁷ Bakken Larsen 2012 s. 41-42

4 1953-1962 – Samekomiteen

Det ble ikke helt stille selv om Samordningsnemndas innstilling fikk lite oppmerksomhet i offisielle dokumenter. Behovet for en mer omfattende behandling av samiske spørsmål, særlig i skolevesenet, ble heller stadig mer påtrengende i Norge. Dessuten arbeidet de samiske organisasjonene for sine interesser, og for bevaring av samisk språk og kultur.

I dette kapitlet vil jeg gå nærmere inn på arbeidet som ble gjort for og imot samisk språk i skolen i perioden 1953 til 1962. Mesteparten vil handle om Samekomiteens arbeid og de påfølgende reaksjoner og ringvirkninger. Særlig i Karasjok fikk Samekomiteens arbeid oppmerksomhet og reaksjoner, både i skolestyret og samfunnet. Særlig i forkant av kommunevalget i 1959 var komiteinnstillinga kilde til debatt. Jeg vil forsøke å forklare reaksjonene i de lokale skolestyrene og hvordan Samekomiteens arbeid preget de samiske samfunnene.

4.1 Samisk Råd for Finnmark og Norsk Sameråd

Samisk råd for Finnmark ble opprettet av fylkestinget i 1953, og hadde som oppgave å arbeide med forholdet mellom samiske grupper og samfunnet ellers. Rådet ble initiert av Gutorm Gjessing allerede i 1949, da han argumenterte for at gjenoppbygginga av Finnmark skulle skje på en måte som ville trygge den samiske befolkningens økonomiske stilling. Gjessing mente at et statlig organ for samiske saker ville bidra til dette, og at et slikt organ burde bestå av en same som kjente det samiske samfunnet og en etnograf som hadde bred vitenskapelig kunnskap.¹³⁸ Han hadde tidligere også kritisert måten de nordnorske minoritetene var blitt behandlet, og påpekte i en avisartikkel i avisa Tromsø året før at Norge kunne skrike høyt når andre land ikke respekterte sine minoriteter – uten at landet selv behandlet sine minoriteter slik de ville andre skulle behandle sine.¹³⁹ Videre påpekte Gjessing at det var en slags tillitskrise mellom den norske staten og samene, som følge av de skadene

¹³⁸ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310

¹³⁹ *Tromsø*. Tre stammers møte i nord. Gutorm Gjessing. 21.10.1948

fornorskningspolitikken hadde ført til. Den samiske minoriteten manglet kulturell selvtillit, ifølge han.¹⁴⁰

Da rådet endelig ble opprettet etter at konstituert fylkesmann Dag Tønder plukket opp Gjessings ide fra noen år før, fikk de i oppdrag å fremme sosiale, kulturelle og næringsmessige saker. Rådets vedtekter var klare. Det skulle bestå av fem personer, med flertall av samer, fortrinnsvis fra Indre Finnmark, fordi det var det området som hadde mest problemer som angikk samiske saker. Hans J. Henriksen ble valgt som sekretær i rådet, mens Per Fokstad ble valgt til formann.¹⁴¹ Det at akkurat Fokstad ble valgt til formann, mener Henry Minde kunne varsle om at en ny tid for den samepolitiske aktiviteten etter krigen.¹⁴² Gjennom arbeidet i Samisk råd for Finnmark reiste Henriksen og Fokstad rundt i fylket for å prate med folk, de hadde kontakt med myndighetene og de var engasjert i etableringen av et nordisk samarbeid.¹⁴³ Samisk Råd for Finnmark fungerte dermed som et fylkeskommunalt organ, som lå under Fylkesmannen i Finnmark. Det var et lokalt samisk råd, og favnet ikke om samene utenfor fylkets grenser.¹⁴⁴

De holdt en rekke møter i perioden rådet eksisterte under sitt daværende navn, fra 1953 til 1964. Referater fra disse møtene finnes i Lydolf Lind Meløys privatarkiv hos Samisk Arkiv i Kautokeino. Utdanningsspørsmålene skal ha vært viktige for Samisk Råd for Finnmark, trekker Evjen et.al frem i boka Samenes historie 1751-2010. Rådet bidro blant annet til at det ble gitt ut opplysningskriter på samisk og at NRKs samiske sendinger ble utvidet.¹⁴⁵ I arbeidet med oppgaven, har jeg sett gjennom en god del av Lind Meløys arkiv, nettopp for å undersøke hva rådet mente om de samiske skolespørsmålene, og hvor vidt de ble viet plass på møtene. Det virker derimot for meg som om rådet også har hatt stort fokus på samenes mulighet til høyere utdanning, nesten like stort som på bruk av samisk språk og undervisning om samisk kultur i de lavere klassetrinn. Blant annet gjelder dette saker om akademisk

¹⁴⁰ Andresen 2016 s. 419-420

¹⁴¹ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310

¹⁴² Minde 1980 s. 20-21

¹⁴³ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310

¹⁴⁴ Bakken Larsen. 2012 s. 67

¹⁴⁵ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310-311

utdannelse for samisk ungdom, høyere utdannelse av samisk ungdom og økonomisk støtte til dette, om kvoter for studerende samisk ungdom til lukkede studier og om ønske om opprettelse av et eget professorat i samisk språk, kultur og historie ved Oslo Universitet.¹⁴⁶ Kanskje kan dette hatt sammenheng med det lave utdanningsnivået i Finnmark, og ønske om å få næring og økonomi på beina? En del av deres oppdrag var trossalt å fremme sosiale, kulturelle og næringsmessige saker.¹⁴⁷ Samtidig var høyere utdanning for samisk ungdom også et viktig tema i etterkrigstiden, og viktig for utviklingen i samfunnet. Utdanningsnivået blant samene var lavt etter andre verdenskrig, og årsakene til det kan ha hatt sammenheng med skolegangen i lavere klassetrinn. Hvordan skulle elevene ha mot til å søke høyere utdanning når opplevelsene fra sju års skolegang bare hadde gitt mindreverdighetskomplekser, stilte Odd Mathis Hætta spørsmål ved i 1961.¹⁴⁸

Samiske skolespørsmål i lavere klassetrinn ble diskutert i rådet på flere møter, og det er tydelig at de var opptatt av problemene knyttet til samiske barns skolegang i norske skoler. Et eksempel på dette er sak 10/54 om innføring av samisk språk og kultur i skolen. Dette ble for første gang tatt opp på et rådsmøte 24. og 25. juni 1954. Da fattet rådet et vedtak med en felles uttalelse:

I alle høyere skoler, så som realskoler, Finnmark off. landsgymnas, Finnmark landbruksskole og andre yrkesskoler i Finnmark, må det gis innføring i samisk kultur. Ved skoleinternater med samisktalende barn må husmor (internatbestyrerinnen) og lærere kunne samisk. Likeså må det påsees at samisk ABC blir brukt ved skoler slik som forutsatt.¹⁴⁹

På et senere rådsmøte 22.-23. september 1956 under sak 17/1956, ble saken tatt opp til behandling på ny, etter at de hadde fått en uttalelse fra skoledirektøren, som mener samisk kun er nødvendig i skolene i Indre Finnmark. Andre steder i Finnmark hadde fornorskningen uansett kommet for langt til at det ville være hensiktsmessig med samiskundervisning, mente

¹⁴⁶ SAMI/PA-1022/Z/L0004/0002 Vedtak, uttalelser, etc. fra representativt samisk hold om skolegang for samiske barn og andre samiske skolespørsmål. 2. Samisk Råd for Finnmark

¹⁴⁷ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310

¹⁴⁸ SAMI/PA-1022/E/L0008/0001 «Vi leste uten å begripe – og lyttet uten å forstå». Dagbladet 29.03.1961

¹⁴⁹ SAMI/PA-1022/E/L0008/0002 Rådsmøte i Samisk Råd for Finnmark 24.-25.juni 1954

skoledirektør Harald Lunde. Han pekte også på at Margarethe Wiigs ABC fra 1951 ikke var tatt i bruk andre steder enn i Indre Finnmark og at den kun ble brukt som hjelpebok for læreren der den ble brukt. Dessuten var arbeidet med nye lærebøker i gang.¹⁵⁰ Samisk Råd for Finnmark ønsket på møtet i september å understreke at undervisning i samisk språk og kultur ved folke- og framhaldsskolen og realskolen i samedistrikter ikke skulle avgrenses til å gjelde kommuner med over 90% samisktalende befolkning, altså at det ikke skulle avgrenses til kommunene i Indre Finnmark.

Utgangspunktet for en vurdering av denne sak er samisktalende barns og ungdoms oppdragelse overhodet. Det herr Skoledirektören gör seg til talsmann for, er om de samisktalende er tilstrekkelig tallmessig underlegne i en kommune for å avgrense behovet for innføring i samisk kultur og språk. Herr skoledirektörens uttalelse med lärebøker med dobbel (samisk/norsk) tekst er for optimistisk formet, idet at en höyst sannsynlig ennå vil måtte vente i mange år för f.eks en evt lesebok vil foreligge.¹⁵¹

Videre står Samisk Råd for Finnmark fast ved vedtaket fra møterefateratet fra 17.oktober 1954. På det samme møtet i september 1956 redegjorde formannen om hva som hadde skjedd siden forrige møte, deriblant at det var blitt nedsatt en komite for å utrede samespørsmål og at en samekonferanse i Karasjok hadde besluttet å opprette et nordisk sameråd.¹⁵²

Saken ble også drøftet i det interkommunale organet Skolerådet for Indre Finnmark i mars/april 1957, som sendte saken ut til skolestyrene i Karasjok, Kautokeino og Polmak.¹⁵³ Skolerådet ønsket å finne en felles løsning for de tre kommunene, men mente det var opp til skolestyrene å ta avgjørelsen omkring språkspørsmålet.¹⁵⁴

¹⁵⁰ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0003 Svar fra skoledirektør Harald Lunde til Samisk Råd for Finnmark. Datert 16.mars 1956

¹⁵¹ SAMI/PA-1022/E/L0008/0002 Rådsmøte i Samisk Råd for Finnmark 22.-23.september 1956 17/1956.

¹⁵² SAMI/PA-1022/E/L0008/0002 Rådsmøte i Samisk Råd for Finnmark 22.-23.september 1956 17/1956.

¹⁵³ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0003 Møteboka for Skolerådet for indre Finnmark 30.mars og 1.april 1957

¹⁵⁴ Finnmarksposten. Undervisning i samisk språk og kultur i folke- og framhaldskolen. 17.04.1957.

I et ikke datert brev i samme arkivmappe, skriver Fokstad og Henriksen på vegne av Samisk Råd for Finnmark til Kirke- og undervisningsdepartementet om saken. I brevet påpeker de hvilke utfordringer samebarna har i skolen, og viktigheten av at barna må få muligheten til å lære morsmålet på skolen. Samtidig understreker de at samene selv ser det nødvendig å lære norsk, og at en av betingelsene for å kunne lære et annet språk er å først mestre eget morsmål. De ber departementet snarest om å løse språkproblemet knyttet til undervisning i og på samisk, og at det må lovfestes at lærere i samiske områder skal beherske samisk skriftlig og muntlig.¹⁵⁵

Dette viser at Samisk Råd for Finnmark arbeidet for å få samisk språk og kultur inn i skolen, og at de arbeidet for å påvirke Skolerådet og skolestyrene, samt at de var i dialog med skoledirektøren og departementet om saken mens samekomiteen arbeidet med innstillingen i perioden 1956 til 1959. En annen ting saksdokumentene viser, er at det ikke var helt stille frem til Samekomiteen skulle legge frem sin innstilling. Det var aktivitet i både Samisk Råd for Finnmark og Skolerådet for Indre Finnmark for å få mer samisk språk og kultur inn i skolen. Rådet var viktig fordi det fungerte som et slags bindeledd mellom den samiske befolkningen og myndighetene, og fordi det fremmet samiske krav fra et faglig ståsted.

Samisk Råd for Finnmark var et progressivt råd som fungerte som et bindeledd mellom samene og myndighetene fra opprettelsen i 1953. Rådet var på mange måter et bakteppe for Samekomiteen, fordi det hadde drøftet og fremmet forslag som kom til syne i Samekomiteens innstilling. Fremtredende samiske skolemenn, som Per Fokstad og Hans J. Henriksen var aktive og fremtredende i rådet.

4.2 Bjørn Aarseth om Skolerådet for Indre Finnmark

B. Aarseth holdt et foredrag om situasjonen omkring de samiske skole spørsmålene i Norge på den andre nordiske samekonferansen i Karasjok 16.-19. august 1956. Han var mangeårig lærer i Karasjok og en sentral mann i kommunens skolepolitikk. Foredraget tydeliggjør at motsetningene som fantes i Karasjok til Hans Rønbecks klare fornorskningslinje. B. Aarseth poengterte at skolen skal fylle to ulike funksjoner i samfunnet, og mente at skolen skulle være

¹⁵⁵ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0003 Til det kongelig Kirke- og undervisningsdepartementet om undervisning i samisk språk og kultur. Signert Per Fokstad og Hans Henriksen

både konserverende og konstruktiv. Altså skulle elevene få tilegne seg tidligere generasjoners erfaringer samtidig som den skulle være fremtidsrettet og ruste elevene til det som lå fremfor dem. Fylte skolen disse rollene i nordiske samiske områder? Han beskrev situasjonen i Norge som vanskelig, men likevel ikke håpløs. Oversettelsesarbeidet med nye skolebøker var krevende, fordi den nye nordsamiske rettskrivingen av 1947 – som skulle brukes i skolebøker – var det få som behersket. I foredraget pekte han på opprettelsen av Skolerådet for Indre Finnmark som et positivt tiltak for samenes skoleforhold.¹⁵⁶ B. Aarseth uttalte seg kraftig mot fornorskningen:

En vel utrustet skole er et mektig instrument. Den kan tjene som et hypermoderne gasskammer for utrydding av enhver samisk kulturbevissthet og selvaktelse hos den oppvoksende slekt av samer. Men den kan også tjene som en drivkraft til rik personlig utfolding og en felles nordisk kulturvekst innenfor en dobbel kulturarv, - fedrearven og den felles-europeiske kultur som vi alle har del i. Vi ville alle være fattigere den dagen de fargerike nyanser av samisk kultur ble borte fra vår kulturkrets. En dobbel kulturarv krever mer av den enkelte, men denne tosidigheten gir også større sjanser – kulturelt og materielt.¹⁵⁷

B. Aarseth var med dette tydelig på at samene ikke skulle lukke seg inne i kulturtette kott. Da ville dessuten heller ikke skolen klart å oppfylle sin funksjon. Et av hans argument for at samisk språk og kultur må få mer plass i skolen, handlet om at barna ved å få lære mer om sitt eget folk og sin egen historie også vil forstå seg selv bedre i det moderne samfunnet, og finne sin plass. Et annet argument var at den pedagogiske tanken om lære fra kjent til ukjent også må gjelde for samiske barn og deres språksituasjon.¹⁵⁸ Mest av alt virker det som han ønsker å fremme et samarbeid mellom samene i de nordiske landene, og de fordelene som det vil bære med seg på sikt.

I foredraget pekte han på opprettelsen av Skolerådet for Indre Finnmark som et positivt tiltak for samenes skoleforhold.¹⁵⁹ Skolerådet for Indre Finnmark ble opprettet i 1952 på initiativ av Karasjok skolestyre, og skulle fungere som et interkommunalt organ for Karasjok, Kautokeino og Polmak. I rådet skulle de drøfte og planlegge skolens fremtidige ordning i

¹⁵⁶ SAMI/PA-1022/E/L0008/0004 Bjørn Aarseth. Samiske skoleproblemer i nordisk lys

¹⁵⁷ SAMI/PA-1022/E/L0008/0004 Bjørn Aarseth. Samiske skoleproblemer i nordisk lys

¹⁵⁸ SAMI/PA-1022/E/L0008/0004 Bjørn Aarseth. Samiske skoleproblemer i nordisk lys

¹⁵⁹ SAMI/PA-1022/E/L0008/0004 Bjørn Aarseth. Samiske skoleproblemer i nordisk lys

samedistriktene.¹⁶⁰ Rådet skulle bestå av to representanter (skoleinspektør og skolestyreformann) fra hver kommune,¹⁶¹ utvidet til tre fra 1956.¹⁶² Lydolf Lind Meløy var rådets første formann, og representerte Karasjok som skoleinspektør i kommunen.¹⁶³ Polmak trakk seg ut av skolerådet i 1958 fordi de hadde etablert et lignende samarbeid med Tana og Nesseby kommune på skolefeltet.¹⁶⁴

Det er vanskelig å si noe konkret om hva rådet oppnådde i praksis ifølge det undersøkte kildematerialet. I noen tilfeller virker det som om rådet fungerte rådgivende ovenfor skolestyrene i saker der det kan ha vært ønskelig med felles uttalelser fra de tre kommunene som var en del av skolerådet. Undersøkelser av avismateriale tyder på at skolerådet stort sett var enig med Samisk Råd for Finnmark om språkspørsmålene i skolen.¹⁶⁵ Det kan se ut som om de var opptatt av blant annet etterutdanning av elever som gikk glipp av undervisning under krigen, og at de fikk i gang noe arbeid med dette.¹⁶⁶ Rådet fikk innført nye dobbeltspråklige kristendomsbøker i Karasjok i samarbeid med Menighetsrådet, som var gjeldende fra skoleåret 1957-58.¹⁶⁷

4.3 Samekomiteens innstilling

3.august 1956 oppnevnte Kirke- og undervisningsdepartementet en komite som skulle arbeide med samepolitiske tiltak i Norge. Den nye komiteens mandat var mer eksplisitt rettet direkte mot samene og samiske forhold enn hva Samordningsnemnda hadde vært, samtidig som det var bredere fordi de skulle arbeide med flere ting, ikke kun skolespørsmål.¹⁶⁸ I komiteen for å utrede samespørsmål, heretter Samekomiteen, satt flere personer som lenge hadde spilt en

¹⁶⁰ *Vestfinnmarken*. Samebarn best i norsk ved Karasjok folkeskole. 04.09.1956.

¹⁶¹ *Finnmarken*. Skoleråd for indre Finnmark. 14.06.1952

¹⁶² Karasjok skolestyre (1961) Melding om skolene i Karasjok 1945-58. Vadsø: Boktrykker Johs Helfjord s. 13

¹⁶³ Karasjok skolestyre 1961 s. 13

¹⁶⁴ *Finnmarken*. Polmak ut av skolerådet for Indre-Finnmark. 06.05.1958

¹⁶⁵ *Lofotposten*. Folk som vil kjøpe statens jord må snakke norsk. 21.06.1957. Se også: *Fremover*. Diskrimineringen av samene drøftet. 24.06.1957

¹⁶⁶ *Dagbladet*. Ufullstendig skolegang et kjempeproblem i Finnmark. 29.05.1956

¹⁶⁷ *Finnmarksposten*. Smånytt fra Karasjok. 30.01.1957

¹⁶⁸ Bakken Larsen 2012 s. 58

fremtredende rolle i samisk politikk, samfunn og skoleliv. Skoleinspektør i Karasjok Lydolf Lind Meløy, formann i Samisk Råd for Finnmark og lærer Per Fokstad, Kistrand-ordfører Hans Opstad, reindriftsutøver Paul Danielsen, lensmann i Kautokeino Arvid Dahl, lappfogd Peder Hagen, førstekonservator Asbjørn Nesheim og formann i Sami Sær'vi, etnograf og arkeolog Gutorm Gjessing ble utnevnt til medlemmer av komiteen. Knut Kolsrud og Hans J Henriksen var konsultert som eksperter. Disse skulle jobbe mot bevaring av den samiske egenarten og kulturen.¹⁶⁹ Larsen har pekt på at det blant medlemmene var fem nordmenn og tre samer (Danielsen, Fokstad og Opstad), og mener sammensetningen av ulike personer med ulik sosial og språklig bakgrunn kan tolkes som at Kirke- og Undervisningsdepartementet var opptatt av å ha en bred sammensatt gruppe i komiteen. De viste samtidig aksept for at den samiske befolkningen selv skulle få være representert i en komite som skulle arbeide for tiltak som ville påvirke deres kulturelle og geografiske område.¹⁷⁰ Mandatet komiteen fikk fra Kirke- og Undervisningsdepartementet var følgende: «utrede prinsipielle sider av de samfunnsspørsmål som knytter seg til samene, og forslå konkrete tiltak av økonomisk og kulturell art for å gjøre det mulig for samene å dyktiggjøre seg og utfolde seg i samfunnet».¹⁷¹

Komiteens innstilling som ble lagt frem 13. august 1959 brøt med fornorskningspolitikken, og gikk inn for å respektere og bevare den særegne, samiske kulturen.¹⁷² Samtidig som det ble fremsatt som et mål å bevare og verne om den samiske kulturen gjennom tiltak som skulle motvirke assimilasjon, var det viktig for komiteen at samene ble innlemmet i det norske rikets strukturer, både sosialt og økonomisk.¹⁷³ Deres oppgave handlet om mer enn språk- og skolepolitikk. De ønsket å gjennomføre tiltak på tre ulike områder: skole, opplysningsarbeid og jurisdiksjon.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 336

¹⁷⁰ Bakken Larsen 2012 s. 57-58

¹⁷¹ Kirke- og undervisningsdepartementet (1959): Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål.

Oppnevnt 3. august 1956, avgitt 13. august 1959. Oslo. Innledning

¹⁷² Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 336

¹⁷³ Aarseth 2006 s. 38

¹⁷⁴ Bakken Larsen 2012 s. 66

Det mest radikale forslaget til Samekomiteen handlet om opprettelsen av et såkalt «samisk kjerneområde». Dette skulle gjelde Karasjok, Kautokeino, Tana, Polmak, Nesseby og Kistrand, der samisk var majoritetsspråket. I disse kommunene skulle samisk språk bli vektlagt i administrasjon og næringsliv, blant annet ved at samisktalende skulle ha fortrinnsrett til administrative stillinger. Hvis noen som ikke kunne samisk likevel ble ansatt, skulle de være pliktet til å lære seg samisk. På den måten kunne man sikre at offentlige kunngjøringer ble skrevet på begge språk, og at henvendelser til det offentlige kunne besvares på samisk. Områder som før hadde blitt fratatt sine samiske navn gjennom fornorskningen skulle få tilbake det samiske navnet, og same-diskriminerende lover og paragrafer skulle endres slik at de ikke lengre var diskriminerende ovenfor den samiske befolkningen.¹⁷⁵

Når det gjaldt skolen, var komiteen opptatt av at barna måtte lære seg begge språk. De mente at norskkunnskapene blant de samiske barna var for dårlige, noe som videre bidro til at kunnskapene i andre fag ble lavere.¹⁷⁶ Komiteens mål for samisk skolepolitikk kan sies å ha vært skyhøyt til samtiden å være. I innstillingen fremstår det som at målet er at barna skal kunne norsk og samisk like godt etter endt skolegang, og at de skal kunne uttrykke seg på begge språk. Skolen skulle klare å oppfylle en tosidig rolle, der de både tar vare på samisk kultur og gjør barna kjent med norsk språk og kultur.¹⁷⁷ Det ble foreslått særegne tiltak for områdene innenfor det samiske kjerneområdet, slik som et frivillig tiende skoleår, ansettelse av skolepsykolog og yrkesveileder med kunnskap om samiske forhold, at samisk skulle erstatte tysk i skolen og at det skulle være mulig å velge samiskundervisning fra barnetrinnet.¹⁷⁸

Det var uenighet også innad i komitéen. Blant annet var Fokstad og Meløy uenige om hvordan man skulle stille seg til spørsmålet om særskilte klasser for samebarn. Fokstad mente et fullstendig skille mellom språkgruppene ville være det beste, mens Meløy mente at et slikt skille ville gjøre forskjellene større ved at egne norske klasser ville trekke til seg de flinkeste

¹⁷⁵ Bakken Larsen 2012 s. 66

¹⁷⁶ Bakken Larsen 2012 s. 70

¹⁷⁷ Kirke- og undervisningsdepartementet 1959 s. 55

¹⁷⁸ Bakken Larsen 2012 s. 72

samiske barna. Flyttsamene derimot, måtte få gå i egne klasser, fordi deres skolegang rent praktisk var annerledes enn de andre barnas.¹⁷⁹

Samekomiteen ønsket å oppheve instruks fra 1898, og erstatte den med en ny instruks som tok mer hensyn til og viste respekt for elevenes morsmål. De mente at lærere i samiske distrikter som ikke behersket språket, skulle få mulighet til å lære det for å sikre best mulig kontakt mellom lærer og elev, særlig de første skoleårene. Lesebøkene burde ha dobbel tekst ut fjerde skoleår, og illustrasjoner i bøkene mente de var viktig for å danne et grunnlag for barnas språklige forståelse.¹⁸⁰

Det var Gutorm Gjessing, som på komiteens andre møte, foreslo å opprette et norsk sameråd som kunne erstatte Samisk Råd for Finnmark. Det var også han som hadde tatt det første initiativet i et avisinnlegg til at Samisk Råd for Finnmark ble opprettet ti år tidligere, selv om det ikke ble realisert før i 1953.¹⁸¹ Han ville denne gangen opprette et eget «samekontor» i Oslo hos den statlige sentraladministrasjonen. Også dette lignet tankene han hadde hatt ti år før, da han i det samme avisinnlegget ytret et ønske og forslag om å opprette et statlig kontor for samiske saker. Komitemedlemmene var enige om å det første, men var splittet i det siste forslaget. Det ble uttrykt frykt for at et kontor i Oslo ville føre til at det samiske området ville bli fjernstyrt.¹⁸² De så behovet for et større organ som kunne favne om alle samene i Norge, ikke bare de i Finnmark. Det «nye» rådet skulle ivareta samiske interesser, både økonomisk, kulturelt og sosialt.¹⁸³

4.4 Reaksjoner på komiteens arbeid

Det var flere som reagerte på Samekomiteens arbeid i dens samtid, og noen forsto ikke helt poenget med å endre på en skole de selv mente fungerte. Samekomiteens arbeid og innstilling preget de samiske samfunnene i ulik grad, og folk reagerte på forskjellige måter. Motstanden mot komiteens arbeid dreide seg for det meste om sakene som angikk opprettelsen av et

¹⁷⁹ Meløy 1986 s. 91

¹⁸⁰ Kirke- og undervisningsdepartementet 1959 s. 58-59

¹⁸¹ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 310

¹⁸² Bakken Larsen 2012 s. 63

¹⁸³ Bakken Larsen 2012 s. 67

«samisk kjerneområde», opprettelse av egne samiske organer og om språkspørsmålet i skolen.¹⁸⁴

Våren 1960 ble samekomiteens innstilling sendt ut på høring i kommunale styrer og råd. Kommunene i Indre Finnmark var stort sett negative til Samekomiteens innstilling, selv om meningene var delte innad i kommunene, kommunestyrene og skolestyrene. Kautokeino var den eneste kommunen som støttet de prinsipielle synene til Samekomiteen.¹⁸⁵ Nedenfor vil jeg redegjøre for de ulike kommunene og skolestyrenes reaksjoner.

4.4.1 Karasjok

I Karasjok vakte komiteens innstilling store reaksjoner, både internt i skolestyret og lokalt foran kommunevalget i 1959. Det var sterke stemmer i Karasjok på begge sider av språkspørsmålet. På den ene siden sto Arbeider-partimannen Hans Rønbeck, som hadde vært partileder siden 1934 og hatt politisk flertall i kommunestyret frem til 1956.¹⁸⁶ Rønbeck hadde så mange ulike roller i kommunen, at «det har blitt uttalt i en kronikk at den som ikke kjenner Hans Rønbeck i Karasjok, har aldri satt sine ben i Karasjok».¹⁸⁷ Hans argumentasjon for videre fornorskning etter krigen, handlet ikke om den norske kulturens overlegenhet, rasisme eller sikkerhetspolitikk, men at assimilering inn i det norske samfunnet var økonomisk nødvendig. Det var ifølge han en del av den økonomiske politikken. Dersom samene skulle henge med i den økonomiske utviklingen som resten av landet tok del i, måtte Arbeiderpartiet også i Finnmark jobbe for at de kunne ta del i den utviklingen. Selv om det i praksis ville bety at de måtte gi opp sin samiske kultur.¹⁸⁸ Han uttalte blant annet i et intervju med Tor Edvin Dahl i 1970, at «... vårt land vil kanskje bli et kulturelt fattigere land når den samiske kultur forsvinner, men ingen kan leve av kultur».¹⁸⁹ Dette sier mye om Rønbecks holdninger til samisk språk og kultur, og om hva han mente var viktig for samfunnet.

¹⁸⁴ Aarseth 2006 s. 40

¹⁸⁵ Aarseth 2006 s. 40

¹⁸⁶ Bjørklund 2011 s. 199

¹⁸⁷ Hølmebakk 1957/2007 s. 228

¹⁸⁸ Minde 1980 s. 24

¹⁸⁹ Dahl 1970. s. 176

På den andre siden sto forkjempere for samisk språk og kultur, deriblant Lydolf Lind Meløy. I 1948 hadde han fått stillingen som skoleinspektør i Karasjok foran Per Fokstad, med en stemmes overvekt fordi Arbeiderpartiet i Karasjok ønsket å gå imot tydelige prosamiske Fokstad. Ifølge Odd Mathis Hætta var ikke partiet klar over at Meløy hadde omtrent samme syn på de samiske skole spørsmålene som Fokstad. Riktignok hadde Meløy jobbet mange år i skolen, men det er likevel verdt å merke seg at de valgte en som kom «utenfra» fremfor en som tilhørte samme parti.¹⁹⁰ Et viktig poeng når det gjelder stridene i Karasjok på slutten av 1950- og begynnelsen av 1960-tallet er at partene ofte var jevnstore, slik at enkeltstemmer ofte kunne avgjøre store saker.¹⁹¹

Arbeiderpartiet vant ikke kommunevalget i Karasjok i 1955. Det var Meløy som ble valgt fra en borgerlig fellesliste.¹⁹² Han var som tidligere nevnt tilhenger av samisk språk i skolen og den reformpedagogiske linja, mens tidligere Arbeiderparti-ordfører Hans Rønbeck var tilhenger av fornorskningspolitikken og ønsket en helt fornorsket skole. På den måten var disse to rake motsetninger i språkspørsmålet, og det kom særlig til syne på slutten av 1950-tallet og begynnelsen av 1960-tallet. Samme år som Samekomiteen la frem sin innstilling var det igjen kommunevalg, et valg som ble preget av innstillingen.

En del av valgkampen frem mot valget i 1959 handlet om det ideologiske og det partipolitiske – eller den lokale maktbalansen. Arbeiderbevegelsens syn på at alle grupper skulle behandles likt, og at likhet var løsningen på økonomisk fremgang, preget perioden. Men likeså handlet valgkampen stadig mer om Samekomiteens innstilling – enda den ikke var offentliggjort da striden omkring den begynte. Motstanden handlet mye om Samekomiteens ønske om opprettelsen av et «samisk kjerneområde», som formannen i komitéen skal ha brukt i et intervju, og som senere skulle bli oversatt til «samisk reservat» under maktkampen i Karasjok.¹⁹³

¹⁹⁰ Hætta, O. M., Per Fokstad: Portrett av en visjonær samisk pioner. I Solbakk (red.) (1999) – *Selve livet kalder os til kamp og vi kommer – vi kommer straks!* s. 65

¹⁹¹ Aarseth 2006 s. 40

¹⁹² Bjørklund 2011 s. 199

¹⁹³ Meløy 1984. s. 106

Rønbeck skal ha sett på Samekomiteen, og det faktum at L. Meløy selv hadde vært med på å utforme innstilling, som et middel for å styrke opposisjonen lokalpolitisk. Ifølge Bjørklund, brukte Rønbeck og partifellene hans «... Samekomiteen for det den var verdt til å utløse og organisere motstand mot den sittende ordfører».¹⁹⁴ Arbeiderpartiet i Karasjok brukte innholdet i innstillingen i valgkampen selv om arbeidet ikke var avsluttet og offentlig kjent enda. Trolig overdrev de innholdet en del, for eksempel ved å hevde at Samekomiteen ville at bruk av samisk språk skulle skje på bekostning av det norske språket.¹⁹⁵ I valgkampen skal det ha blitt sendt rundt løpesedler som mistenkeliggjorde Samekomiteen.¹⁹⁶

Henry Minde har pekt på at Rønbecks samiske tilhengere var med på å legitimere hans politiske linje, særlig i kampen mot samebevegelsen. Ved å binde sammen språk, utdanningsnivå og levestandard fikk han det til å fremstå som om det var hele det samiske språks fremtid som sto på spill med Samekomiteens innstilling. Tilhengerne hans trodde det samiske språkets mulige sterkere stilling i skolen ville avgjøre den samiske befolkningens fremtid.¹⁹⁷ Mens Rønbecks og hans tilhengere så på samene som en regional gruppe, litt sånn som trøndere eller sørlendinger, ble Samekomiteens forslag om opprettelsen av et samisk kjerneområde for en samisk gruppe, oppfattet som en form for apartheid-politikk av disse.¹⁹⁸

Som tidligere nevnt har Bjørklund ment at Rønbecks assimilasjonspolitik kan begrunnes i økonomisk vekst og utvikling etter andre verdenskrig, mens Eidheim har pekt på at Rønbeck brukte Samekomiteen bevisst i maktkampen for å styrke sin politiske stilling. Bakken Larsen derimot, mener Rønbeck stod konsekvent for assimilasjonslinja uavhengig av hvem som hadde politisk makt i kommunen og dette viser at engasjementet hans var sterkt preget av overbevisningen om at det var samene selv som ønsket fornorskningen for å kunne hevde seg og ta del i det norske samfunnet gjennom utdanning og arbeidsliv. Bakken Larsen mener

¹⁹⁴ Bjørklund 2011. s. 200

¹⁹⁵ Bjørklund 2011. s. 201

¹⁹⁶ SAMI/PA-1022/E/L0008/0004 Gjenpart av brev 27.november 1959

¹⁹⁷ Minde 1980 s. 26

¹⁹⁸ Minde 1980 s. 24-25

videre at engasjementet hans og tilhengernes tilslutning må forstås i tråd med den velferdsutviklingen som foregikk.¹⁹⁹

Larsen har trukket frem at Rønbeck hevdet opprettelsen av et samisk kjerneområde ville være det samme som å opprette et samisk reservat, og at han på den måten koblet den nye samepolitikken til apartheid-politikken og den amerikanske reservatpolitikken. Dette gav saken negative assosiasjoner, også for de som ikke hadde tilknytning til Finnmark eller komitéen intensjoner.²⁰⁰ Begrepet «samisk kjerneområde» har dermed også blitt stående som en av de viktigste og mest særegne sakene i Samekomitéens innstilling, og den saken som skapte kanskje aller mest reaksjoner blant den samiske befolkningen.

I Karasjok ble som tidligere nevnt stiftelsesmøtet for Nordisk Sameråd holdt i 1956. Og i 1959 ble Kárásjoga Sami Sær’vi dannet der. Foreninga skulle fremme samisk språk og kultur, slik som Sami Sær’vi organisasjonen som ble stiftet i Oslo elleve år tidligere.²⁰¹

4.4.1.1 Påskeresolusjonen 1960

Den reaksjonen på samekomiteen som trolig har fått mest oppmerksomhet, er den såkalte påskeresolusjonen i Karasjok. Resolusjonen var vært gjenstand for debatt i ettertiden, fordi den viser splittelsen i et samisk område om nettopp samiske spørsmål.²⁰² Selv om Rønbeck og Arbeiderpartiet tapte valget i 1959, hadde de klart å utløse en motstand mot Samekomiteens arbeid. 9.april 1960 ble massemøtet holdt på Samfunnshuset – som Rønbeck for øvrig også hadde sørget for at ble satt opp tre år tidligere. Henry Minde er blant de som mener det er Hans Rønbeck som sto bak invitasjonen. Møtet vedtok en uttalelse som gikk sterkt imot Samekomiteens innstilling og den nye samepolitikken.

Bjørklund peker på forholdene i mellomkrigstiden som en slags bakgrunn for påskeresolusjonen i Karasjok i 1960. Etter krigen ble samisk språktilhørighet for mange forbundet med fattigdom og lavere klasse, mens norsk kultur var det samme som

¹⁹⁹ Bakken Larsen 2012 s. 83-83

²⁰⁰ Bakken Larsen 2012 s. 82

²⁰¹ Bjørklund 2011. s. 199

²⁰² Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 337

modernisering og utvikling.²⁰³ Slik som forklart i kapittel tre. Det var dermed en utbredt forestilling i Karasjoksamfunnet om at norsk språk og norsk kultur var viktig for å kunne utvikle samfunnet. Selv om gjenoppbygging av samfunnet var i gang mot slutten av 1950-tallet, var det fremdeles mye som gjensto for at Karasjok skulle bli et moderne samfunn.²⁰⁴

Resolusjonen må ses på som et resultat av meningsbrytninger. Der Hans Rønbeck i Karasjok arbeidet for å modernisere samfunnet, kom Samekomiteens innstilling 1959 med nye hensyn ovenfor den samiske befolkningen. Komiteens nye tanker om samisk og kultur var langt unna Rønbecks moderniseringsidealer for kommunen i Indre Finnmark. Rønbeck satt sterk i sin posisjon blant befolkningen på grunn av sine mange roller i politikk og modernisering siden 1930-tallet. Han hadde fått til å bygge ut viktige samfunnsgoder i perioden etter krigen, som for eksempel bygging av veier, internatskole, sykestue, gamlehjem, samfunnshus og bruer. Dette gjorde han til en populær mann i Karasjok.²⁰⁵

Selve resolusjonen besto av fire punkter. Under det første punktet ønsket massemøtet å poengtere at Samekomiteen var oppnevnt uten at dette bundet i noe ønske eller krav fra majoriteten av det samiske folk. Under det andre punktet gir massemøtet:

vår fulle tilslutning til «Samekomiteens» tilrådinger om utbyggingen av jordbruks- og reindriftsnæringen i Indre Finnmark ... Det samme gjelder utbyggingen av kommunikasjonene slik det tidligere er reist krav om i Utbyggingsprogrammet for Indre Finnmark, og gjennom andre tilrådinger.²⁰⁶

Påskeresolusjonens tredje punkt uttrykker uenighet om fremtidens samepolitikk. Møtet ønsker å motsette seg alle de tiltak som har sitt formål i å bevare den samiske befolkningen, og da særlig det massemøtet oppfatter som et samisk reservat. I samme punkt ber de om at Samisk Råd for Finnmark blir oppløst, fordi «erfaring har vist at slike organer blir brukt mot våre

²⁰³ Bjørklund 2011. s. 195

²⁰⁴ Bjørklund 2011. s. 198

²⁰⁵ Bjørklund 2011. s. 199

²⁰⁶ Kirke- og undervisningsdepartementet. Stortingsmelding nr. 21 1962-63. Vedlegg 1. Resolusjon til den norske regjering. s. 50

ønsker og interesser, og vi finner den slags formynderskap både sårende og unødvendig».²⁰⁷ I det fjerde og siste punktet fremmer massemøtet at Samekomiteens skole- og språkpolitikk ikke samsvarer med virkeligheten, og at innføringen av mer samisk i skolen vil være et stort tilbakeblikk i utviklingen som vil skape utfordringer for kommende ungdom. Dette fordi undervisning i samisk da vil skje på bekostning av undervisning i andre fag. Dermed ønsker de å beholde instruksene fra 1898.

Resolusjonen ble vedtatt med 87 mot 2 stemmer på massemøtet på Samfunnshuset i Karasjok 9.april 1960.²⁰⁸ Kort tid etter ble det samlet inn over 400 underskrifter i lokalsamfunnet som støttet resolusjonen.²⁰⁹ Resolusjonen fikk støtte fra kommunestyret i Karasjok med åtte mot syv stemmer 22.desember 1961. Dermed støttet heller ikke Karasjok kommunestyre Samekomiteens innstilling.²¹⁰

Hans J. Henriksen gikk hardt ut mot massemøtet i flere avisinnlegg. Et av innleggene ble publisert i Vestfinnmark Arbeiderblad under tittelen «Same-massemøte i Karasjok mot samekomiteens innstilling. Redegjørelse av samekonsulent H. J. Henriksen».²¹¹ Meløy har i sitt minneskrift vist til debatten i avisene om massemøtet, hvor diskusjonen blant annet dreide seg om hvem som hadde forfattet resolusjonen. Henriksen var blant de som hevdet det var Rønbeck som stod bak, på grunn av ordvalg og stil. Rønbeck selv tok avstand fra påstandene, men stilte seg fullt og helt bak resolusjonen. I avisdebatten ble det brukt kraftige ord begge veier. Resolusjonen ble også sendt ut til aviser i hele landet gjennom NTB, og utenlandske pressebyråer skal ha gjort resolusjonen kjent utover Norges grenser.²¹²

Uansett hvem som sto bak selve massemøtet, hersket det ikke lenger tvil om at det var lokal, samisk motstand mot samebevegelsens politikk og tiltakene de ønsket å innføre for å bevare

²⁰⁷ Kirke- og undervisningsdepartementet (1962): St.meld. nr. 21 (1962/63) Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo. s. 50

²⁰⁸ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 50

²⁰⁹ Bakken Larsen 2012 s. 80

²¹⁰ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 3

²¹¹ *Vestfinnmark Arbeiderblad*. Same-massemøte i Karasjok mot samekomiteens innstilling. Redegjørelse av samekonsulent H. J. Henriksen Vadsø. 25.04.1960

²¹² Meløy 1984 s. 107-110

samisk språk og kultur. Minde har påpekt at Hans Rønbeck var først i norsk minoritetspolitikk til å aktivisere samiske tilhørere til å støtte en assimilasjonslinje mot dem selv. I tillegg har Minde hevdet at Rønbecks støttespillere kunne spille på usikkerheten som rådet omkring samiske rettigheter og hva det egentlig betydde. Siktemålet med Rønbecks politikk ble for han tosidig. På den ene siden skulle det legitimere assimilasjonslinjen, og på den andre siden skulle det fremheve at samebevegelsen ikke var representativ for den samiske befolkningen.²¹³

4.4.1.2 Protestaksjon mot dobbeltekstede lærebøker

Påskeresolusjonen var ikke den eneste reaksjonen på samekomiteens innstilling i Karasjok. Av de over 400 underskriftene som kom inn til støtte for resolusjonen, mente nesten 200 foreldre at de dobbeltekstede lærebøkene som hadde vært i bruk siden 1951 skulle fjernes fra skolen.²¹⁴ Det var ikke alle som ønsket de dobbeltekstede lærebøkene velkommen inn i skolen lengre, og de krevde bøkene fjernet. Ifølge skolestyrets møtoreferat ble det henvist til folkeskolelovens §37 punkt 6 i protestene.²¹⁵ Her er det mulig å anta at møtet og/eller protestene egentlig mener å henvise til §37 punkt 7, ettersom dette punktet omhandler elevenes ABC-bøker og målformen i disse. Punktet som blir referert til handler om mulighetene for parallellklasser der det er barn som bruker ulik målform.²¹⁶ Skolestyrets debatt handlet blant annet om protestens referanse til folkeskoleloven, og om foreldrene kunne ha misforstått lovteksten. Videre ble det stilt spørsmål om hvorvidt saken var av juridisk art og om spørsmålet om lovforklaringen burde blitt forelagt Kirke- og undervisningsdepartementet.²¹⁷

Fungerende skoleinspektør i Karasjok, Arvid Olsen, skrev i et brev til skoledirektøren 29.mai 1960 om aksjonen og uttrykte usikkerhet omkring foreldrenes oppfatning av Samekomiteen.

²¹³ Minde 1980 s. 27

²¹⁴ *Dagbladet*. Foreldreaksjonen i Karasjok: Har enkelte foreldre ikke forstått hva den dreide seg om? 24.05.1960

²¹⁵ SATØ/S/-0101/H/L0467 Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet. Merknad fra skoledirektøren. Datert 22.12.1960

²¹⁶ Lov om folkeskolen av 1959. s. 16. [Lov om folkeskolen 1959](#)

²¹⁷ SATØ/S-0101/H/L0467 Brev til skoledirektøren i Finnmark. Datert 29.05.1960

Misforståelser i saken om den påståtte isolasjonspolitikken ovenfor samene skremte folk, og Olsen påstod at det var lite trolig at så veldig mange egentlig hadde satt seg inn i Komiteens innstilling. Han mente at disse heller hadde hørt på sakene som var blitt diskutert offentlig og dannet seg en mening ut ifra det.²¹⁸

I mai 1960 ble det sendt ut et brev til foreldrene i Karasjok med tittelen «hvorfor dobbeltekstede lærebøker». Avsender av brevet var flyttsamene og småbrukernes representanter i skolestyret. De ville informere foreldrene om hvorfor de hadde stemt for å beholde de tospråklige bøkene i skolen, da saken hadde vært oppe til votering i skolestyre tidligere. En del av årsaken til at bøkene må beholdes, mente de, var at det var nok å bruke samisk som hjelpespråk i undervisningen når så få av lærerne behersker samisk. Lærerne selv ønsket å beholde bøkene, også fordi de så det som et verdifullt hjelpemiddel, skal de ha uttrykt i skolerådet. Videre pekte de på kristendomsundervisningen som viktig for foreldrene, og for at den skulle være så god som mulig, så måtte elevene få lese på samisk som de forsto. Deres siste argument gikk ut på at de ønsket at alle barna skulle bruke de samme bøkene, og at det var mulig med dobbelspråklig tekst med samisk på en side og norsk på den andre siden. Dette ville være med på å utvikle elevenes sosiale samfølelse. Til slutt ønsket de å gjenopprette et tillitsforhold mellom skolestyre, hjem og skole.²¹⁹

Det er flere ting i brevet som er interessant når det gjelder både innhold, avsender og format. Særlig noen ting som er verdt å nevne. Avslutningsvis skriver forfatterne: «Så uttrykker vi vårt håp om at lærerne ikke må gå trette før det på ny er opprettet et tillitsforhold mellom skolestyre, heim og skole».²²⁰ Dette vitner om den uenigheten som rådet i Karasjok i 1960. Brevet er datert til mai, så det er sannsynligvis sendt ut like etter påskeresolusjonen, trolig like etter at foreldrene sendte inn kravet om at bøkene måtte fjernes.

En siste ting som er interessant å nevne om brevet, er at det er tosidig med norsk på den ene siden og samisk oversettelse på den andre siden. De som har skrevet brevet har vært skrivekyndige i samisk, eller eventuelt fått hjelp til oversettelse. Språket som av mange var

²¹⁸ SATØ/S-0101/H/L0467 Brev til skoledirektøren i Finnmark. Datert 29.05.1960

²¹⁹ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0004 Brev til alle foreldre i Karasjok. Datert mai 1960

²²⁰ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0004 Brev til alle foreldre i Karasjok. Datert mai 1960

dødsdømt for lenge siden, og som hadde vært forsøkt revet vekk i hundre år, var det fremdeles noen som kunne skrive. Samtidig er det grunn til å tro at mottakerne av brevet også er lesekyndige i det samiske språket. Det kan også ha vært naturlig, ettersom innholdet handlet om nettopp dobbeltekstede bøker. Årsakene til at det er oversatt kan bare spekuleres i. Var det noen foreldre som bare kunne lese samisk? Gjorde de det for å med sikkerhet nå ut til alle foreldre? Eller var det en måte å provosere på, helle mer bensin på bålet? Brevet blir for meg stående som et tydelig tegn på de uenighetene om språkspørsmålet som fant sted innad i Karasjok skolestyre på 1950- og 60-tallet.

Argumentene som ble brukt for å bevare de dobbeltekstede lærebøkene dreide seg for det meste om pedagogiske prinsipper. Men det var også folk som mente det ville kunne bidra til økt kontakt og forståelse mellom norsktalende og samisktalende fra begge sider.²²¹ Både påskeresolusjonen og den påfølgende debatten omkring språkspørsmålet i skolen vakte oppsikt i mediene, og flere nasjonale medier fulgte debatten i Finnmark.

4.4.1.3 Skolestyrets vedtak

I skolestyret var striden om Samekomiteens innstilling hard, slik som i kommunen ellers. Skolestyret endte opp med å gi med en stemmes overvekt tilslutning til vesentlige deler av Samekomiteens grunnsyn. I skolestyres uttalelse heter det blant annet at «målet for skolen i de samisktalende distrikter må være å dyktiggjøre de unge slik at de fullt ut kan hevde seg i konkurransen med annen norsk ungdom».²²² Skolens mål burde være at elevene blir sikre i norsk språk og kultur samtidig som de blir kjent med den samiske kulturarven. De poengterte at det ikke skulle være opp til skolen å velge hvilken kulturlinje den samiske befolkningen skulle følge, og de var opptatt av at målet for skolen måtte være gjensidig toleranse og likestilling mellom folkegruppene. Skolestyret ønsket ikke å dele klassene etter samisk- og norsktalende, og understrekte viktigheten av de felles klassene ettersom disse bidro til å skape gjensidig respekt og forståelse mellom gruppene og styrket samfølelsen mellom barna.²²³

Meløy kommenterer Karasjoks behandling av samekomiteens tiltak slik:

²²¹ *Dagbladet*. Bør samisken kastes ut av skolen? 30.05.1960

²²² Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 34

²²³ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 35

Formelt sett hadde Karasjok sagt nei takk til alle positive tiltak som Samekomiteen hadde gjort framlegg om ved å forkaste hele innstillinga, men reelt var resultatet et annet fordi folket ved kommunevalget 1959 hadde stilt seg positivt til Samekomiteens syn.²²⁴

Ettersom Meløy, som støttet komiteen, hadde blitt valgt til ordfører så hadde befolkningen i praksis stemt for komiteinnstillinga. Men selv om Meløy var blitt valgt til ordfører, sluttet flertallet i kommunestyret seg til resolusjonen fra masse møtet i Karasjok.²²⁵

4.4.2 Kautokeino

Kommunestyret i Kautokeino støttet Samekomiteens innstilling, så lenge dens betydning ikke var at samene faktisk skulle isoleres, men heller tilpasses storsamfunnet og bli fullverdige medlemmer av dette.²²⁶ På et av skolestyrets møter 9.februar 1961 ble innstillingen tatt opp. Der pekte skolestyret på at de ønsket at den første leseundervisningen burde ta sikte på at barna lærte å lese på samisk og deretter norsk. De mente at en slik leseopplæring ville kunne overføres til begynneropplæring i samisk, så lenge det fantes egnede bøker. Videre ønsket de at den 9-årige skolen skulle komme raskt i gang i de samiske områdene.²²⁷

Ifølge samekomiteens innstilling, har læstadianismen vært med på å motvirke den samiske kulturens tilbaketrekning. Dette ved at religionen kan være avvisende mot trekk i den moderne tids utvikling. Innstillingen peker på at religionens tilstedeværelse i noen av de samiske områdene bidro til bedring i samenes sosiale og kulturelle selvhevdelse.²²⁸

I Kautokeino var det ønskelig at elevene ble møtt av en samisk lærer de første årene. Dette kommer til syne i et brev til skolestyret i Kautokeino fra rådets formann, Johan M. Klemetsen, 2.november 1961. Klemetsen bemerket at skolestyret, Samekomiteen og andre hadde fremholdt det ønskelig at førsteklasingene ble møtt av en lærer som kunne forstå dem og som de kunne forstå. I samråd med skoledirektør L. Aarseth, skulle han og Alfred Larsen egentlig ha tatt noen timer hver uke i klassen – noe Klemetsen mente ikke ble innfridd. En

²²⁴ Meløy 1984 s. 120

²²⁵ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 34

²²⁶ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962

²²⁷ SATØ/PA-1038/F/FN/L0002/0007 Utskrift av Kautokeino skolestyres møtebok for 09.02.1961

²²⁸ Kirke- og undervisningsdepartementet 1959. 17

time i løpet av en tolvukersperiode skal elevene ha hatt en samisktalende lærer. Om dette skrev han «jeg vet ikke om man kan kalle det for diskriminering av samisk og samebarn eller hva man skal si om det, men utilfredsstillende er det iallefall etter min mening».²²⁹

Kommunen hadde allerede 5-6 lærere som kunne samisk og fikk tillegg for dette, og Klemetsen reagerte videre på at disse ikke ble satt inn i førsteklassen. Til slutt ba han skolestyret om å behandle saken raskt, fordi «det er barns interesser som må gå foran lærernes i dette tilfellet.»²³⁰

Saken ble tatt opp på skolestyrets møte kort tid etterpå, 17.november. Dette møtet har jeg ikke funnet referat fra, men 20.november samme år sendte skoledirektøren, Arthur Gjermundsen, et brev til skolestyret hvor han blant annet kommenterte den saken. Skoledirektøren mente det var uheldig at førsteklasingene ikke hadde samisktalende lærer når dette fantes i kommunen. Han påpekte at han sammen med skolestyreren og skoleinspektøren, allerede tidligere har foreslått en endring i klasselærersystemet, slik at de samisktalende lærerne ikke skal følge en klasse fra første til syvende trinn. På den måten ville de faste lærerne og lærerne som kunne samisk fordeles på flere klassetrinn, og de lærere som ikke kunne samisk ville det være mulig å disponere til høyere klassetrinn.²³¹

4.4.2.1 Joikeforbudet opprettholdes

Joikeforbudet ble tatt opp til ny behandling i 1961, da lokale lærere ønsket å få forbudet opphevet. Men da det ble tema på et foreldremøte, var foreldrene enstemmige om at de ønsket å opprettholde forbudet. Det ble ikke en sak for skolestyret før et halvt år etter foreldremøtet. Da var det en lærer som kom sørfra til Kautokeino tidlig på 1960-tallet, som mente det var umulig å drive en fullstendig og god musikkundervisning for elevene i samisk distrikt som Kautokeino uten å få lov til å undervise om joiken eller bruke joik i undervisningen. Saken gikk først til skolerådet, som sendte Ola Aarseths radikale forslag om å oppheve forbudet

²²⁹ SATØ/S-0101/H/L0470 Brev 02.11.1961 «Samisk-talende lærer – kirkestedets 1.klasse»

²³⁰ SATØ/S-0101/H/L0470 Brev 02.11.1961 «Samisk-talende lærer – kirkestedets 1.klasse»

²³¹ SATØ/S-0101/H/L0470 Brev til Kautokeino skolestyre fra skoledirektør Arthur Gjermundsen 20.12.1961. Jnr. 3068/61. AG/BH

videre til skolestyret. Skolestyret hadde sitt møte noen dager senere, men valgte til tross for skolerådets anbefaling, å opprettholde forbudet.²³²

Joikeforbudet ble opprettholdt i lang tid, forbi denne oppgavens endepunkt. Det er faktisk vanskelig å si når det ble opphevet, eller om det i hele tatt formelt ble det i skolestyret.²³³

4.4.2.2 Skolestyrets uttalelse om Samekomiteens innstilling

Som nevnt, stilte skolestyret i Kautokeino seg til de samme prinsipielle syn som Samekomiteen. Videre uttaler skolestyret at skolen ikke møter elevenes forutsetninger, fordi den er ordnet slik som en vanlig norsk folkeskole etter skoleloven, og at dette oppleves som et problem. Det handlet om mer enn språket, nemlig at elevene kom fra lite utviklingsfremmende miljø. Skolestyret foreslo tiltak som innebar mindre klasser og samisktalende barnehagelærerinner som kan besøke seksåringene før skolestart for å lette overgangen til skolen. De ønsket en granskning av skoleforholdene for å finne en mer hensiktsmessig skoleordning med effektive undervisningsformer og lærebøker, særlig i norskopplæringen.²³⁴

4.4.3 Tana

Uttalelsene fra Tana kommune innebar avvisning av komiteens forslag som handlet om styrkingen av samisk språk i skoleverket.²³⁵ De mente, sammen med Kistrand, at opplæringstilbudet i samisk ikke kom til å fjerne språkproblemene, siden det også taltes kvensk i kommunen. Samekomiteens forslag til tiltak inkluderte ikke tiltak for den kvenske befolkningen.²³⁶

Et eksempel på hvordan fornorskningspolitikken som ble ført i skolen påvirket elevene i Tana, er hans egen fortellingen fra skolegangen til Niillas A. Somby. Han var en av de som sultestreiket utenfor Stortinget under Alta-saken, og en som var aktiv i samesaker. Han ble født i 1948, vokste opp i reindriftsmiljøet og gikk på skole i Polmak, Vestertana og Polmak

²³² Graff 2016. s. 37-39

²³³ Graff 2016. s. 137

²³⁴ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962

²³⁵ Aarseth 2006 s. 41

²³⁶ Andresen, Evjen & Ryymin 2021 s. 337

fra 1956. På skolen opplevde han å bli erta og banket fordi han var en del av reindriftsmiljøet. Ungdomsskolen gikk han på reindriftslinje i Karasjok, hvor han for fikk oppleve å være en del et fellesskap med andre reindriftssamer.²³⁷ Somby skriver at «... ennå har jeg den følelsen at skolen stjal barndommen min, og førte meg bort fra vår egen levemåte, nemlig reindriffta».²³⁸

4.4.4 Polmak

Diskusjonene omkring Samekomiteens innstilling var kraftige i Polmak. Skolestyret og formannskapet gav med en stemmes overvekt tilslutning til vesentlige deler av komiteinnstillinga. I kommunestyret ble tatt opp til behandling to ganger på grunn av uenigheter.²³⁹ I den første behandlingen stemte flertallet i kommunestyret mot forslagene fra komiteen, og dermed også mot mer samisk inn i skolen.²⁴⁰ Kommunestyret ønsket ikke at samene skulle ha særrettigheter, og understreket at samenes eget ønske var å bli behandlet likt som de øvrige borgere i Norge. Det var ikke ønskelig at samisk ble brukt som noe mer enn hjelpespråk i skolen.²⁴¹

Det ble holdt et folkemøte om samekomiteens innstilling i mai 1960, etter innbydelse fra formannskapet i Polmak hvor oppmøtet var stort. På møtet redegjorde Hans J. Henriksen for Samekomiteens innstilling på både norsk og samisk. Det skulle i utgangspunktet være et orienteringsmøte, og derfor ble det heller ikke fattet noen resolusjon slik som i Karasjok.²⁴² I en avisartikkel i Finnmark Tidende 16.mai fremkommer det at bygda var splittet i språkspørsmålet under møtet.²⁴³ Ordfører Jann Olsen hevdet i avisa Nordlys at motstanden i kommunen hang sammen med utbyggingen av kommunikasjonene i kommunen, og

²³⁷ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 256-264

²³⁸Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 256

²³⁹ Aarseth 2006 s. 40

²⁴⁰ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 246

²⁴¹ *Nordlys*. Mer motstand mot same-innstillinga. 17.06.1960

²⁴² *Finnmarken*. Stor uenighet i Polmak om samekomiteens innstilling. Folkemøtet samlet fullt hus. 16.mai 1960

²⁴³ *Finnmark Tidende*. «Samisktalende barn tegnet streker og sov i syv skoleår». 16.05.1960

motstanden var størst i de nedre distriktene der samene hadde fått sterkere kontakt med «det typiske norske samfunnet».²⁴⁴

Under kommunestyrets andre behandling av komiteens innstilling i 1962, stemte flertallet for en positiv uttalelse, så lenge det ikke var Samekomiteens hensikt at de samiske områdene skulle skilles ut fra hovedsamfunnet. Kommunestyret mente komiteinnstillinga var blitt fortolket ulikt, og at det hadde ført til stridighetene som hadde vært.²⁴⁵

4.5 Oppsummering

Skolerådet for Indre Finnmark skal ha blitt opprettet på initiativ av Karasjok kommunestyre i 1952, og var et interkommunalt organ for Karasjok, Kautokeino og Polmak. Sistnevnte trakk seg ut allerede i 1958. Det er kanskje litt spesielt at nettopp Karasjok, som senere gikk hardt ut mot Samekomiteen og dens tanker om et «samisk kjerneområde» for nettopp disse kommunene, knapt syv år tidligere selv hadde gått med på å opprette et slikt organ. På et valgmøte i Karasjok Arbeiderparti desember 1955, hevdet Rønbeck at Arbeiderpartiet var med på å opprette Skolerådet.²⁴⁶

Rønbeck var ingen forkjemper for samisk språk og kultur, verken i skolestyret eller som kommunemann. Hans holdninger var utbredt i Karasjok-samfunnet. Rundt påsketider i 1960 ble det innkalt til masse møte på samfunnshuset, hvor det ble skrevet under på en resolusjon mot samekomiteens innstilling, med 82 mot 2 stemmer. Like etterpå signerte over fire hundre foreldre på en protestaksjon mot de dobbelttekstede lærebøkene. Resolusjonen mente at selve Samekomiteen var opprettet uten at det hadde vært et ønske fra majoriteten av den samiske befolkningen. Dermed var grunnlaget for komiteens arbeid feil, ifølge dem. De tok sterk avstand fra Samekomiteens såkalte «reservat-politikk», eller opprettelsen av et samisk kjerneområde. B. Aarseth trekker frem at motstanden mot samisk språk i skolen, og særlig Samekomiteen, må sees som både en kamp om rådende prinsipper og som en del av maktkampen i kommunen.²⁴⁷

²⁴⁴ *Nordlys*. Mer motstand mot same-innstillinga. 17.06.1960

²⁴⁵ Aarseth 2006 s. 40-41

²⁴⁶ Finnmarksposten. Karasjok A-parti til valg uten ordfører kandidat. 08.12.1955

²⁴⁷ Aarseth 2006 s. 40

Spørsmålet om representativitet var viktig. Hvem representerte den samiske befolkningen? Var det Samisk Råd for Finnmark, Skolerådet for Indre Finnmark og samebevegelsen, eller var det Hans Rønbeck og påskeresolusjonen i Karasjok? En av de tingene påskeresolusjonen i Karasjok mente var feil med Samekomiteens innstilling, var nettopp dette – de mente den ikke bunnet i ønsker eller krav fra majoriteten av det samiske folk. Minde (1980) har pekt på at spørsmålet om representativitet var et viktig og virkningsfullt maktmiddel ovenfor samebevegelsen.²⁴⁸

Det var ikke bare i Karasjok komiteinnstillinga vakte reaksjoner. I Polmak ble det holdt et lignende masse møte for å diskutere Samekomiteens innstilling. Der endte ikke møtet med en resolusjon, men vitner om uenighetene i befolkningen.

Skolestyrene var splittet i uttalelsene om komiteens innstilling. Karasjok skolestyre ga tilslutning til vesentlige deler, med en stemmes overvekt, men poengterte at målet for undervisningen måtte være at barna skulle få kompetansen som trengtes for å konkurrere på lik linje med andre norske ungdommer og at de måtte bli trygge i det norske språket. Også i Polmak var de noe tvilende til å si ja til hele innstillingen, men stilte seg positive så lenge betegnelsen «samisk kjerneområde» ikke i praksis ville bety et skille fra hovedsamfunnet. Kautokeino var den kommunen og det skolestyret som var mest positive til innstillinga, mens kommunestyret i Tana avviste komiteens forslag om styrking av samisk språk i skolen og forsvarte sitt syn med at det ikke ville løse språkproblemene siden mange barn også hadde kvensk som morsmål.

Statsråd Helge Sivertsen i Kirke- og undervisningsdepartementet reiste til Finnmark i februar 1961, etter at påskeresolusjonen fra Karasjok var blitt mottatt i departementet.²⁴⁹ Han dro for å møte folk, holde foredrag og delta i debatter.²⁵⁰ Statsråden møtte representanter fra begge sider, både de som støttet samekomiteen og de som ikke ønsket å stille seg bak. Foredragene han holdt var preget av synet hans, og ønsket om at barna skulle lære både samisk og norsk på

²⁴⁸ Minde 1980 s. 33

²⁴⁹ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 290

²⁵⁰ Aarseth 2006 s. 50

skolen.²⁵¹ Dette vitner om at det var viktig for statsråden å forklare for den samiske befolkningen hva som var hensikten med komiteens arbeid. Samtidig tyder det på at han var interessert i å høre hva den samiske befolkningen selv hadde å si, ettersom påskeresolusjonen hadde tydeliggjort det at det i utgangspunktet ikke var et ønske om slike tiltak i den samiske majoritetsbefolkningen. Påskeresolusjonen skulle senere bli synlig i departementets og Stortingets behandling av Samekomiteens innstilling.

²⁵¹ Meløy 1984 s. 123-124

5 1962/63-1974 – mot en mer samisk skole

Reaksjonene på Samekomiteens innstilling var en av årsakene til at det tok tid før innstillingen kunne behandles videre. Det resulterte i Stortingsmelding nr. 21 1962-63 om *kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning*, og Innst. S. 196 (1962-63). Behandlingen i Stortinget utgjorde det virkelige gjennombruddet for samisk som opplæringspråk. Likevel tok det lang tid før noe faktisk skjedde i de samiske kommunene i Indre Finnmark. Hvorfor det? I dette kapittelet vil jeg redegjøre for det som kan ses på som resultater av den tidligere samepolitikken, Samekomiteens arbeid og den endelige innstillingen fra Stortinget. Videre vil jeg vise til arbeidet som ble gjort i etterkant, lokalt og nasjonalt, frem til den nye mønsterplanen for skolen ble lagt frem i 1974.

5.1 Behandling av Samekomiteens innstilling

Samekomiteens innstilling ble behandlet i en stortingsmelding fra Kirke- og undervisningsdepartementet og en innstilling fra Stortinget. Stortingsmeldingen er omfattende, og jeg har derfor valgt å trekke ut de punkter og poeng som er relevant for studien omkring språk- og skole spørsmål i Indre Finnmark.

5.1.1 Stortingsmelding nr. 21 1962-63

I desember 1962 ble Stortingsmelding nr. 21 1962-63 *Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning* lagt frem av Kirke- og undervisningsdepartementet ved statsråd Helge Sivertsen. Det var Stortingets endelige behandling av Samekomiteens innstilling fra tre år tidligere. En del av årsakene til at Stortingsmeldingen kom først tre, nesten fire år senere var at innstillingen også måtte oversettes og trykkes til samisk. I tillegg skulle den sendes til respektive departement, fylker, kommuner, Samisk Råd for Finnmark, Samisk Selskap og andre aktuelle mottakere. Resolusjonen fra Karasjok april 1960 ble tatt med i behandlingen, og fulgte som vedlegg ved Stortingsmeldingen.

Departementet avviste påstanden om at målet med samepolitikken var å isolere samene i et slags samisk reservat, slik blant annet Påskeresolusjonen hadde oppfattet Samekomiteens

innstilling. Det hadde ikke vært komiteens hensikt, ifølge Stortingsmeldingen.²⁵² Sigrunn Rønbeck, kone av Hans Rønbeck, har til samisk skolehistorie i ettertid fortalt at dette for henne betydde at hensikten med Påskeresolusjonen var oppnådd.²⁵³

Allerede på side tre poengterer departementet viktigheten av felles språk, og hvordan felles språk kan bidra til å utvikle folkesolidariteten blant samene:

De fleste av relasjonene mellom mennesker er basert på språket, derfor er felles språk av uvurderlig betydning når det gjelder å skape solidaritet mellom mennesker. Uten at ens språk er godkjent av samfunnet som brukbart og likeverdig, kan det ikke bli skapt kulturell trygghet.²⁵⁴

Dette var viktig for styrkingen av samenes kulturelle egenart, og en del av dette dreide seg om språkproblemene i skolen. Der måtte man finne ut hvordan man kunne sikre at samiske elever lærte begge språk.²⁵⁵ Det var i språksituasjonen at de særskilte tiltakene fra staten skulle forekomme. Andre tiltak som kunne gi bedre levevilkår, var tiltak som skulle være felles for alle folkegrupper, ikke bare samene, slik som Samekomiteen hadde foreslått.²⁵⁶

Flere sakkyndige uttalelser støttet Samekomiteens prinsipielle syn om de skolepolitiske tiltakene, også det som gjaldt morsmålsbruken i undervisning. Det ble blant annet pekt på at morsmålsundervisning kan bidra til at barna får selvtillit og interesse for skolen i de områder elevene var tospråklige. Både Lærerskolerådet, skoledirektøren i Finnmark, Samisk Råd for Finnmark og Sami Sær'vi støttet dette.²⁵⁷

Angående de skolepolitiske tiltak var det gjennom skoledirektøren i Finnmark kommet inn en uttalelse fra et møte av samiske lærere:

Vi vil i det vesentlige si oss enige i det syn som ligger til grunn for samekomiteens innstilling. Vi vil imidlertid – sterkere enn komiteen har gjort – presisere nødvendigheten av en strengt vitenskapelig analyse av de spesielle

²⁵² Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 4

²⁵³ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 294

²⁵⁴ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962. s. 3

²⁵⁵ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 3

²⁵⁶ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 4

²⁵⁷ Bakken Larsen 2012 s. 99

forhold som gjør seg gjeldende i all undervisning i språkblandede distrikter. Inntil en slik analyse kan foreligge, bør den målsetting for samisk skolepolitikk som samekomiteen foreslår (Innstillinga s. 55) komme til anvendelse.²⁵⁸

Kirke- og undervisningsdepartementet mente det var nødvendig å iverksette generelle tiltak for skolesektoren i hele landet, og i tillegg særskilte tiltak for samene. Generelle tiltak som utbygging av 9-årig skole og at alle skulle ha de samme mulighetene til å ta videre utdanning i gymnas, folkehøgskole, yrkesskole og fagskole, gjaldt for skoler i hele landet.²⁵⁹ Særtiltakene for samene handlet for det meste om språkspørsmålet. Ettersom det ovenfor mange samiske elever ville være urealistisk og urimelig å kreve at de skal nå kunnskapsmålene som norsktalende elever innenfor samme tidsramme (9 år), mente departementet at det burde legges til rette for innføring av et styrkningsår for kommuner som ønsket det. Dermed ville den 6-årige barneskolen strekke seg over sju år, slik at elevene fikk et ekstra år til å lære seg like mye som norskspråklige. Dette i tillegg til et frivillig tiende skoleår, noe som passet med Samekomiteens forslag. En annen sak var at klassene skulle bli mindre, og undervisningstiden skulle utvides.²⁶⁰

Der Samekomiteen ytret ønske om skolepsykolog og yrkesveileder med kunnskap om samiske områder, mente departementet at mulighetene som allerede fantes til dette for skoler generelt, var gode nok.²⁶¹ De ønsket heller ikke at samiskundervisningen skulle gå på bekostning av fremmedspråkundervisning, og pekte heller på at nynorskundervisningen kunne vike for opplæring i samisk.²⁶²

Samekomiteen hadde tatt opp saken om at instruksen fra 1898 måtte erstattes av en ny instruks. Dette mente departementet i Stortingsmeldingen ikke var nødvendig, fordi det var blitt innført en ny skolelov i 1959 som alt hadde bestemt at samisk kunne brukes som opplæringsspråk i skolen. Dermed anså de instruksen fra 1898 som bortfalt.²⁶³ Et viktig prinsipp var riktignok prinsippet om at det var valgfritt, altså at foreldrene selv kunne velge

²⁵⁸ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 33

²⁵⁹ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 37

²⁶⁰ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 38-39

²⁶¹ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 40

²⁶² Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 40

²⁶³ SAMI/PA-1022/E/L0008/0001 Lydolf Lind Meløy 20 år etter Samekomiteen

om barna skulle få undervisning i samisk eller ikke.²⁶⁴ En sentral del i den nye loven av 1959 var at det ble innført forsøk med 9-årig linjedelt skole. Det vil si at elevene skulle få seks år med folkeskole, før tre år med linjedelt ungdomsskole hvor de kunne velge mellom G-linjen (gymnaslinje) og Y-linjen (yrkesforberedende linje). I tillegg skulle det innføres en tredje linje i Karasjok, R-linjen (reindriftslinje). Den skulle være beregnet for reindriftssamene og ha særlig fokus på samisk språk og kultur.²⁶⁵

Departementet understrekte at problemene med lærebøker måtte bli løst snart, fordi undervisning i samisk språk og kultur vil komme til å kreve slike hjelpemidler som læreren kan benytte seg av. Videre mente departementet at de dobbelttekstede lærebøkene ville være på vei ut skolen, da samisk språk og kultur kom til å innta en sterkere rolle. Dermed var det viktig å få på plass de mest sentrale lærebøkene på samisk språk og med samisk innhold.²⁶⁶

Departementet slo fast i Stortingsmeldingen at det skulle opprettes et landsomfattende samisk råd, slik som Samekomiteen hadde foreslått og som Påskeresolusjonen hadde vært imot. Rådet skulle bestå av syv medlemmer.²⁶⁷ Det nye rådet skulle være et konsultativt organ, og skulle sikre at samenes meninger kom til uttrykk for de sentrale og regionale myndighetene. Også det nordiske samarbeidet ble støttet av Kirke- og undervisningsdepartementet i Stortingsmeldingen, og de så det hensiktsmessig at rådet fortsatte med nordiske samemøter for å drøfte saker av felles interesse. Departementet tok derimot ikke stilling til forslaget om opprettelsen av et eget samekontor.²⁶⁸

5.1.2 Stortingets behandling

Stortingets kirke- og undervisningskomite, fra nå omtalt som Stortingskomiteen, forberedte saken om Stortingsmeldingen for Stortinget i saksdokumentet Innst. S. nr. 196.

Heller ikke Stortingskomiteen forstod Samekomiteen forslag som at det skulle opprettes et samisk reservat, og mente det ikke var realistisk. Tiltakene som skulle iverksettes, måtte

²⁶⁴ Bakken Larsen 2012 s. 100

²⁶⁵ Hølmebakk, Sigbjørn 1957 (2007)

²⁶⁶ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 40

²⁶⁷ Aarseth 2006 s. 55

²⁶⁸ Kirke- og undervisningsdepartementet 1962 s. 15

heller ikke iverksettes slik at det kunne ligne et slikt reservat.²⁶⁹ Likevel var de positive til styrkingen av bruk av samisk språk i administrasjon, slik at hevendelser på samisk kunne besvares på samisk.²⁷⁰

Stortingskomiteen var enig med departementet om at det måtte være opp til samene selv å bestemme hvilket språk de ville bruke, og at den friheten også måtte gjelde i skolen.²⁷¹ Likevel understreker de at mange samer i «de typiske samestrøk» fremdeles har dårlige kunnskaper i norsk, og viktigheten av at samiske barn også lærer norsk for å fullt ut kunne likestilles med de øvrige borgere i landet. Samtidig peker de på behovet for mer forskning for å finne de beste metoder og opplæringsmidler for opplæringen.²⁷² Stortingskomiteen støttet også departementets forslag om et ekstra styrkningsår for barn med tospråklig bakgrunn, og et frivillig tiende skoleår som da vil bli disse elevenes ellefte skoleår. Etter elleve år på skole ville samebarna være sikret at de stilte likt med norsktalende elever som hadde gått ti år på skolen.²⁷³ Stortingskomiteen gikk lengre enn departementet i en av språksakene, nemlig at samiske elever skulle få opplæring i samisk helt fra barneskolen og ut videregående opplæring, og både muntlig og skriftlig.²⁷⁴

Opprettelsen av et nytt norsk sameråd var Stortingskomiteen enig i, men bemerket at «rådets medlemmer bør oppnevnes av Kongen etter forslag av de samiske organisasjoner, Samisk selskap og Norske Reindriftssamers Landsforbund».²⁷⁵ Dermed skulle de samiske organisasjonene selv få medbestemmelse i hvem som ble valgt til Norsk Sameråd, samtidig som rådet skulle oppnevnes av kongen. Rådet skulle ha sitt sekretariat i Finnmark, styres av en fast konsulent og være et bindeledd mellom samene og administrasjonen. Norsk Sameråd

²⁶⁹ Innst. S. nr. 196 (1962/63): Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo. s. 471

²⁷⁰ Bakken Larsen 2012 s. 102

²⁷¹ Innst. S. nr. 196 1962-63 s. 472

²⁷² Innst. S. nr. 196 1962-63 s. 490

²⁷³ Innst. S. nr. 196 1962-63 s. 491

²⁷⁴ Bakken Larsen 2012. s. 104

²⁷⁵ Innst. S. nr. 196 1962-63. 475

skulle videre bidra med fem av dets medlemmer som representanter i Nordisk Sameråd.²⁷⁶ Som følge av dette ble Samisk Råd for Finnmark avviklet og Norsk Sameråd opprettet i 1964.

Stortingsdebatten som fulgte, handlet ikke så veldig mye om språk og skole, men mer om likestilling av samene økonomisk og kulturelt. Flere trakk frem at tiltakene måtte skje på samenes premisser, som for eksempel om barna skulle lære samisk på skolen eller ikke. Andre problematiserte valgfriheten, blant annet Asbjørn Holm (Sf, Nordland).²⁷⁷ Fordi samene hadde blitt tvunget til å se på det ikke-samiske som mest verdifullt, kunne dette være med å påvirke enkelte til å velge vekk samisk for barna i skolen. Han viste til Samisk Råd for Finnmark, som hadde uttalt at antisamisk påvirkning i skolen kunne være med å påvirke foreldrenes valg ovenfor barna.²⁷⁸ Debatten i Stortinget viste ifølge Camilla Bakken Larsens undersøkelser til en bred tverrpolitisk støtte for å iverksette og styrke myndighetenes tiltak rettet mot den samiske befolkningen.²⁷⁹

Dermed var det på mange måter klart for at den nye samepolitikken kunne settes i live. Barna i det samiske kjerneområdet skulle få undervisning med samiske bøker, ikke bare dobbeltekstede lese- og lærebøker, og elevene skulle få mulighet til å få undervisning i samisk gjennom både grunnskole og enkelte gymnas-linjer.²⁸⁰

Stortingsmeldingen og innstillingen brøt for alvor med den assimilasjonspolitikken som var blitt ført tidligere. Regjeringen var mer forsiktig enn Samekomiteen og Stortinget når det gjaldt standpunkt til prinsipielle bestemmelser. Bakken Larsen har trukket frem at flere av de sentrale prinsippene i Samekomiteen ikke ble støttet eller tatt stilling til i stortingsmeldingen.²⁸¹ Det var også ulikheter mellom Stortinget og regjeringens tilnærming til Samekomiteen, noe som Bakken Larsen mener kan forklares ved å se på den sterke opposisjonen i Finnmark og motstridighetene innad i Arbeiderpartiet lokalt og sentralt. Dette

²⁷⁶ Innst. S. nr. 196 1962-63 s. 475

²⁷⁷ Bakken Larsen 2012. s. 105-106

²⁷⁸ Forhandlinger i Stortinget nr. 432, 1963: Kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Side 3428-3461. s. 3451

²⁷⁹ Bakken Larsen 2012 s. 108

²⁸⁰ Bakken Larsen 2012 s. 108

²⁸¹ Bakken Larsen 2012 s. 110

mener hun også fordi man kan se at en del av Påskeresolusjonens argumenter til en viss grad preget stortingsmeldingen, deriblant saken om opprettelsen av et samisk kjerneområde og foreldrenes frihet til å velge samisk språk for sine barn i skolen.²⁸²

Minde trekker frem at reaksjonene på Regjeringens arbeid med saken var positive blant samepolitikere og stortingsrepresentanter, fordi mange hadde fryktet at de ville ta mer hensyn til «Rønbecklinjen» – Påskeresolusjonen – enn de endte med å gjøre.²⁸³ Samtidig viser det at myndighetene ikke fulgte Rønbecks linje ved å vise at intensjonen med politikken tilsynelatende var å forlate fornorskninglinjen. Siden Arbeiderpartiet stod så sterkt i fylket i etterkrigstiden, hadde «Rønbecklinjen» skapt utfordringer for samepolitikere.²⁸⁴

5.2 Samisk begynneropplæring fra 1967

I mai 1967 ga departementet tillatelse til at det kunne bli satt i gang klasser med samisk begynneropplæring i Karasjok og Kautokeino for skoleåret 1967/68.²⁸⁵ Da klarsignalet kom, ble det understreket at opplæringen bare skulle gjelde de første skoleårene og at undervisningens hovedhensikt var å gjøre elevene bedre rustet til å lære norsk. Foreldrene måtte selv velge om barna skulle få samiskundervisning. Deretter ble elevene delt i norske og samiske klasser.²⁸⁶

Opplysning om begynneropplæringstilbudet ble blant annet publisert i avisa Ságat 5. desember 1967. I artikkelen ble hovedforskjellene på norske og samiske klasser beskrevet slik:

Hovedforskjellen består altså i at samisktalende lærer lese- og skriveteknikken via samisk, mens norsktalende lærer den via norsk. Videre består forskjellen i at «samisk begynneropplæring» håndterer norsk som fremmedspråk og gir samebarna mulighet til å lære å snakke norsk, mens «vanlig opplæring» håndterer norsk som morsmål og gir ikke tilstrekkelig mulighet til å lære å snakke norsk.²⁸⁷

²⁸² Bakken Larsen 2012 s. 110-111

²⁸³ Minde 1980 s. 31

²⁸⁴ Minde 1980 s. 33

²⁸⁵ SATØ/S-0101/H/L0467 Brev til Karasjok skolestyre. Fra skoledirektør Trygve Jonsson. Datert 18. januar 1968

²⁸⁶ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 64

²⁸⁷ Ságat. Velg undervisningsopplegg for ditt barn. 05.12.1967

Begynneropplæringen ble her begrunnet som nyttig for elevene, fordi det ville gi de best mulig ferdigheter i norsk – ikke fordi det ville bidra til å bevare det samiske språket. Mens hovedmålet blir tilsagt å være at barna skal få en tryggere start på skolen. I tillegg skal begynneropplæringen bidra til å gjøre «tre viktige veier mindre smertefulle for barna i skolesituasjonen, - nemlig: veien til lese- og skrivekunsten, veien inn i begrepenes verden og veien inn i norsk språk og tenkemåte.»²⁸⁸ Avslutningsvis henviser artikkelen til at ytterligere opplysninger kan fås hos konsulent Hans Eriksen som vil være til stede for orientering om saken på skolestyrer-, lærer- og foreldremøter.²⁸⁹ Odd Mathis Hætta karakteriserte i 1972 begynneropplæringen som en del av de pedagogiske særtiltak for at de samiske elevene skulle lære bedre norsk. Han så på det som et tiltak for komme bort fra det samiske, heller enn at det skulle være det beste for å bevare samisk språk og kultur.²⁹⁰

Ble det satt i gang begynneropplæring i samisk alt i 1967? Mye tyder på at undervisningstilbudet ble igangsatt i Kautokeino²⁹¹ fra skoleåret 1967-1968, og Tana²⁹² og Karasjok fra skoleåret 1968/1969.²⁹³ I Karasjok var det blitt holdt et foreldremøte i midten av februar 1968 for å orientere om tilbudet om samisk begynneropplæring for førsteklasingene fra skoleåret 1968/1969. På møtet fikk foreldrene mulighet til å skrive under på en skriftlig erklæring dersom de ønsket samisk begynneropplæring for sine barn. De hadde tidligere vedtatt at begynneropplæringen skulle starte når et tilstrekkelig antall (ikke nevnt) elever var påmeldt. Etter møtet var fire elever påmeldt, og disse elevene hørte til Kirkestedets krets. Det var åpent for at elever kunne meldes på også etter møtet. Likevel bestemte skolestyret at det skulle startes en klasse med samisk begynneropplæring, og at denne klassen skulle legges til Kirkestedets krets. Som følge av at kommunen bare opprettet en klasse, lagt til Kirkestedets krets, utelukket det i praksis også elevene fra Grensen krets. Og dersom elever fra Flyttsamenes krets eller Grensen krets skulle overføres til Kirkestedets krets, vil det igjen føre

²⁸⁸ *Sáogat*. Velg undervisningsopplegg for ditt barn. 05.12.1967

²⁸⁹ *Sáogat*. Velg undervisningsopplegg for ditt barn. 05.12.1967

²⁹⁰ Lund 2003 s. 36

²⁹¹ Graff 2016 s. 48

²⁹² SATØ/S-0101/H/L0514 Tana skolestyre, Seida. Datert 16.12.1968.

²⁹³ Polmak ble slått sammen med Tana kommune fra 1964. Derfor inkluderer Tana her også tidligere Polmak kommune.

til ujevnheter i elevtallene ved kretsene og økt press på Karasjok statsinternat, skrev skolestyret. I tillegg kunne dette føre til foreldre som tidligere hadde ønsket å overføre sine barn fra Grensen til Kirkestedets krets²⁹⁴ ville søke barna inn i begynnerklassen for å få oppfylt det ønsket.²⁹⁵

Et brev fra skoledirektøren i Finnmark til Karasjok skolestyre i juni 1972, tyder på at det ble gitt tilbud om samisk begynneropplæring til flere elever i Karasjok. Skoledirektøren godkjenner i brevet nedsatt leseplikt for en fagrettleder for samisk-norsk begynneropplæring. Fagrettlederen skal ha leseplikt tilsvarende fagrettlederen i Kautokeino, selv om elevgrunnlaget i Karasjok er større enn i Kautokeino, skriver skoledirektøren.²⁹⁶ Dermed virker det som om det trolig ble gitt tilbud om samisk begynneropplæring til flere elever enn i 1968/1969, men det vites ikke om opplæringen fremdeles ble gitt kun ved en skolekrets eller om det også var et tilbud for elever ved Grensen og Flyttsamenes krets. Trolig

Mangeårig Kautokeino-lærer Edel Hætta Eriksen forteller i samisk skolehistorie at omtrent alle foreldrene i Kautokeino valgte opplæring i samisk for barna sine, og at barna så ble delt i klasser for norsktalende og samisktalende. Da skolen startet, måtte begge klassene være i samme klasserom, og på gudstjenesten etterpå kom en samisk mor som hadde valgt norsk klasse for sitt barn bort til Edel og fortalte at barnet hadde forlangt å få gå i den samiske klassen.²⁹⁷ Den historien er et eksempel på hvordan det kan ha vært for mange foreldre når valget skulle tas, og at egne opplevelser fra fortiden kan ha påvirket foreldrene i det valget om samisk eller norsk undervisning for barna skulle tas. Slik som Samisk Råd for Finnmark advarte om i forbindelse med Stortingsmeldingen og innstillingen, og som Asbjørn Holm

²⁹⁴ Kirkestedets krets var for elever boende på Kirkestedet, mens Grensen krets var for barn i Tanadalen, Anarjohkdalen, Mollisjok, Ravnastua, Sjusjavri, Iesjokdalen og Karasjohka utenfor Kirkestedets krets. Mange elever som hørte til Grensen krets måtte reise gjennom Kirkestedet på vei til skolen og internatet.

²⁹⁵ SATØ/S-0101/H/L0467 Brev til skoledirektøren i Finnmark. Referat fra skolestyremøte i Karasjok skolestyre 19.02.1968. Sak 33/68: Forsøksklasse med samisk begynneropplæring 1968-1969.

²⁹⁶ SATØ/S-0101/H/L0468 Brev til Karasjok skolestyre fra skoledirektøren i Finnmark. Datert 30.06.1972

²⁹⁷ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 64

problematiserte i stortingsdebatten. Moren Hætta Eriksen fortalte om trodde hun tok det beste valget, fordi hun selv hadde opplevd det som et hinder å ikke kunne norsk på skolen.²⁹⁸

At en del foreldre bevisst ikke valgte samiskundervisning for sine barn da dette ble mulig, fordi de fryktet at det ville hemme elevenes opplæring i norsk, hadde blitt understreket allerede på et nordisk samerådsmøte i Masi 1965. Foreldrene måtte få god nok informasjon om tilbudet før det ble satt i gang:

Det er av stor betydning at samiske foreldre får full forståelse av at innføring av samisk morsmål ikke hemmer undervisningen i landets hovedspråk, men tvert imot styrker den når det metodiske opplegg er riktig.²⁹⁹

Det kan virke som dette var en prosess som tok tid for noen foreldre, og at det var vanskelig å velge samiskundervisning til barna, slik det synes i eksempelet fra Kautokeino.

På samme måte kan det være forståelig at noen foreldre i Kautokeino ikke ønsket at barna skulle lære joik på skolen – foreldrene eller besteforeldrene hadde kanskje selv opplevd at det de gav av sin samiske kultur ble tatt fra dem når de tok det med inn i den norske offentligheten. Joikeforbudet hadde også andre forklaringer, blant annet fordi det var så tett knyttet til den hedenske kulturen og skam omkring

I årene etter 1967 holdt tallet på elever med samisk begynneropplæring seg på 80 til 100 elever per årskull i kommunene Karasjok, Kautokeino, Tana og Porsanger, og opplæringa varte de første to til tre årene på skolen. Parallelt med begynneropplæringen på samisk fikk elevene opplæring i norsk som fremmedspråk.³⁰⁰

Det kan være vanskelig å si noe om resultatene av begynneropplæringen i samisk, særlig de første årene. Hans J. Henriksen skriver i september 1970 at de samiske barna som har hatt samisk begynneropplæring fortære blir språklig fornorsket enn de samisktalende barna som begynner direkte i norsk klasse. I tillegg oppnår barna leseferdighetene raskere og er tryggere

²⁹⁸ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 64

²⁹⁹ SAMI/PA-1022/Z/L0004/0002 Sammenfattende uttalelser fra det internordiske møtet for lærere som arbeider i samedistriktene. Møte i Masi 12.-14.08.1965

³⁰⁰ SAMI/PA.1022/E/L0008/0001 Lydolf Lind Meløy 20 år etter Samekomiteen

i norskspråket muntlig. Dette har lærere som underviste i fornorskningsskolen og senere begynneropplæringen fortalt, ifølge Henriksen.³⁰¹ Dette må vi være noe kritisk til å stole på, fordi det er basert på hans antagelser og hans oppfatninger av lærernes uttalelser. Brevet er datert til slutten av september 1970, altså knappe tre år etter at den første begynneropplæringen i samisk ble gitt. Derfor er sannsynligvis «forskningsgrunnlaget» til Henriksen noe begrenset, og det er usikkert hvor tydelige endringer som kan ha vært mulig å se på så kort tid. Henriksen var og en av forkjemperne for samisk språk og kultur, så det er også mulig at det kan ha vært med på å forme hans forståelse og oppfatning. Likevel er det interessant det lærerne ifølge Henriksen forteller, når vi vet hva som tidligere er blitt diskutert i språkspørsmålet. Det fremkommer også i et møtereftrat fra Norsk Sameråd i 1971, at lærere som har arbeidet med begynneropplæringen har fortalt om gode resultater, og at denne type undervisning har bedret de samisktalende elevenes undervisningssituasjon.³⁰²

5.3 Grunnskoleloven av 1969

I 1969 kom den nye skoleloven. Loven om grunnskolen av 15.juni 1969 lovfestet obligatorisk 9-årig skole for alle, ikke bare de tidligere forsøksskolene, og kartla samfunnets plikter og elevenes rettigheter i skolen.³⁰³ Loven sørget for at barn av foreldre som snakket samisk i det daglige, fikk opplæring i samisk hvis foreldrene ønsket det.³⁰⁴ Den nye grunnskoleloven er viktig fordi den slo fast at samiske elever hadde rett til opplæring i samisk, og satt i så måte et enda klarere punktum for fornorskningen mot samene i skolen enn loven som kom ti år tidligere.³⁰⁵

³⁰¹ SAMI/PA-1038/F/FN/L0002/0004 Hans J. Henriksen i et brev til stortingsmann Anders Aune. Datert 28.september 1970. 6

³⁰² SAMI/PA-1022/Z/L0004/0002 Norsk Sameråd. Sak 3/1971 Normalplan i grunnskolen for samisktalende elever. I vedtak, uttalelser, etc. fra representativt samisk hold om skolegang for samiske barn og andre samiske skole spørsmål. 25

³⁰³ Forsøksrådet for skoleverket. Undervisning og utdanning i språkblandingsområder. Planskisse med forslag til forsøks- og utviklingsarbeid i samiske områder. Mai 1974. 4

³⁰⁴ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) 2011 s. 26

³⁰⁵ NOU 2000:3 (2000) *Samisk lærerutdanning*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet s. 16

5.4 Læreplanstrid M71 og M74

Da arbeidet med en ny læreplan på slutten av 1960-tallet skulle starte, burde det ha vært klart at planene måtte tilpasses det samiske samfunn. Normalplanutvalget ble satt i 1967, og allerede fra starten av arbeidsprosessen forsøkte samiske skolefolk å påvirke arbeidet med planene. Den midlertidige planen M71 inneholdt svært lite om samisk kultur, og fulgte ikke opp verken Stortingsmeldingen eller debatten i Stortinget.³⁰⁶ Det vakte reaksjoner i Kautokeino skoleråd, som bestod av lærere i kommunen. Kritikken fra skolerådet bidro til at det ble lagt til et to sider langt kapittel om «elever i språkblandingsdistrikter» i M71, hvor samiske elevers rett til begynneropplæring blir omtalt. Planen har også en læreplan for norsk som fremmedspråk, beregna for samiske elever.³⁰⁷

Skolerådet i Kautokeino og Edel Hætta Eriksen var fremdeles ikke fornøyd med læreplanen og hensynet til samisk språk og kultur. Våren 1972 ble det arrangert et seminar i Kautokeino hvor temaet var Mønsterplanens utkast og samenes skolesituasjon. Der deltok lærere, representanter fra universitetet og Forsøksrådet for skoleverket.³⁰⁸ Seminaret er lite omtalt i forskningslitteraturen og de undersøkte kildene, annet enn artikkelen som Hætta Eriksen selv har skrevet i Samisk skolehistorie, artikkelen til John Daniel Hætta og Svein Lund i bind 2 av samisk skolehistorie³⁰⁹ og i en bok av Håkon Rune Folkeborg.³¹⁰ Referater fra seminaret og møtene etterpå, finnes trolig i arkiver som ikke er undersøkt i forbindelse med denne oppgaven, og blir for mitt vedkommende stående som en uløst oppgave av tidsmessige årsaker.³¹¹ Arkivet til Forsøksrådet som ligger hos Riksarkivet eller arkivene til Samisk skolehistorie hos Samisk Arkiv er kanskje riktig plass å lete. I de arkiver som er undersøkt i forbindelse med oppgaven, er ikke informasjon om seminaret funnet.

³⁰⁶ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) 2011 s. 24-26

³⁰⁷ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) 2011 s. 26-28

³⁰⁸ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 66

³⁰⁹ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) 2011

³¹⁰ Folkenborg, H. R. (2008) Nasjonal identitetsskaping i skolen: En regional og etnisk problematisering. Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø. s. 51-52.

³¹¹ Se fotnote i Folkenborg 2008 s. 51.

Seminaret omtales i en artikkel i Dagbladet 30.mai 1972,³¹² under overskriften «Mønsterplanen styrker fornorsknings-linjen».³¹³ I artikkelen fremkommer det at seminaret som skolerådet i Kautokeino holdt i april 1972 resulterte i et krav om endring i mønsterplanens kapitler som handlet om elever i språkblandingsdistrikter og elever som har norsk som fremmedspråk. Kravet skal ha blitt lagt frem for Stortingets kirke- og undervisningskomite, og det ble fra seminarets side pekt på at målsettingen fra stortingets behandling av Samekomiteens innstilling ikke er oppfylt. Altså mente seminaret i Kautokeino at den prinsipielle målsettingen fra Samekomiteen ikke ble fulgt opp i den nye mønsterplanen slik den så ut på daværende tidspunkt. De hevder at Mønsterplanen ikke er tilpasset barn uten norsk som morsmål, og krever at det utarbeides planer som kan oppfylle lovens intensjoner.³¹⁴

Etter påvirkning fra seminaret kom samiske forhold tydeligere frem i læreplanen, ved at punkter om samiske forhold ble inkludert i læreplanene for heimstadslære, orienteringsfag, historie, samfunnsfag, handarbeid og musikk. Læreplanen skilte ikke mellom hva som skulle gjelde i samiske områder og hva som skulle gjelde for andre elever i hele landet. Derfor ble det trolig litt slik Odd Mathis Hætta beskrev det i 1979: «I Mønsterplanen er det foreslått en del emner om samer. Disse er kanskje tilstrekkelig for å gjøre norske barn oppmerksom på samer, men emnene vil ikke dekke undervisningen av barn i samiske områder».³¹⁵

Samme år som seminaret ble holdt i Kautokeino, satte Forsøksrådet for skoleverket ned et utvalg som Hætta Eriksen ble en del av sammen med skoledirektør Hætta, skolestyrer i Karasjok, Per Jernsletten og Trygve Madsen. Arne Solstad fra Forsøksrådet var utvalgets sekretær. Utvalget skulle utforme forslag til forsøks- og utviklingsarbeid i samiske områder. Rådet hadde møter med Kirke- og undervisningsdepartementet, blant annet om opprettelse av et eget organ for samiske skolesaker, og leverte sin planskisse i 1974.³¹⁶

³¹² Artikkelen ble også publisert i avisa *Sárgat* 8.juni 1972

³¹³ *Dagbladet*. Skarp samisk kritikk: Mønster-planen styrker fornorsknings-linjen. 30.05.1972

³¹⁴ *Dagbladet*. Skarp samisk kritikk: Mønster-planen styrker fornorsknings-linjen. 30.05.1972

³¹⁵ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) 2011 s. 28

³¹⁶ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 68

5.5 Skolestyrenes søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap

I mai 1973 sender skoledirektør Odd Mathis Hætta, på vegne av Karasjok skolestyre, en søknad til Kirke- og undervisningsdepartementet om å få nedsatt lesetid for lærere som ønsket å binde seg til å ta et kurs i samisk språk og kulturkunnskap.³¹⁷ Dette var som resultat av et skolestyremøte i mars samme år, hvor skolestyret vedtok at de ønsket å legge til rette for at de ansatte ved skolen skulle få mulighet til å tilegne seg kunnskap om samisk språk og kultur (og dermed også lokalmiljøet).³¹⁸ Søknaden ble begrunnet i retningslinjene fra Stortingsmeldingen og innstillingen som understreket at samiske barn skulle ha rett på undervisning i samisk språk og kultur.³¹⁹ Skolestyrerne ved barneskolen og ungdomsskolen poengterte i et felles skriv at «dersom den nye mønsterplanen skal kunne oppfylles, er den første forutsetningen at lærerne har en viss kunnskapsmengde om stedets befolkning».³²⁰ Skoledirektøren peker på at det fremdeles er for få samiske lærere og for få lærere med nødvendig kompetanse for å kunne oppfyllet målsettingen. En del lærere hadde benyttet seg av de ulike studietilbudene som ble iverksatt etter behandlingen i stortinget, men mange av disse hadde senere flyttet til andre kommuner. Dermed var behovet der fremdeles. Det understrekes videre at behovet for lærere med riktig kompetanse er stort, fordi prosentandelen med elever som har samisk som morsmål er på 100% i Flyttsamenes krets, 90% i Grensen krets og 54% i Kirkestedets krets.³²¹ Til sammenligning hadde bare ti av 60 lærere i Karasjok kommune noen form for organisert utdanning enten i samisk språk, forming eller kulturkunnskap og historie.³²²

Også på vegne av Kautokeino skolestyre ble det søkt om støtte til kurs av lærere av skoledirektør Hætta. I forkant av skoleåret 1973/1974 søkte skolestyret om studiepermisjon for seks lærere som skulle ta videreutdanning i samisk, fordi skolene manglet tilstrekkelig

³¹⁷ SATØ/S-0101/H/L0468 Søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap. Datert 11.05.1973

³¹⁸ SATA/S-0101/H/L0468 Karasjok skolestyre. Kurs i samisk språk og kulturkunnskap. Datert 20.03.1973

³¹⁹ SATØ/S-0101/H/L0468 Søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap. Datert 11.05.1973

³²⁰ SATØ/S-0101/H/L0468 Kurs i Samisk språk og kulturkunnskap. Datert 12.03.1973

³²¹ SATØ/S-0101/H/L0468 Søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap. Datert 11.05.1973

³²² SATØ/S-0101/H/L0468 Kurs i Samisk språk og kulturkunnskap. Datert 12.03.1973

antall lærere med undervisningskompetanse i språket. Videreutdanningen var viktig for å kunne følge forutsetningene som stortingsinnstillingen ti år tidligere hadde lagt frem.³²³

Til sammen 37 lærere i Karasjok ønsket å ta kurs i enten samisk kulturkunnskap, samisk for norsktalende og samisk for samisktalende. Påmeldingslistene viser at det var langt flere som ønsket kurs i samisk for norsktalende enn samisk for samisktalende. Videre kommer det frem av listene at de påmeldte lærerne tilhører ulike skolekretser,³²⁴ noe som igjen viser at det var vilje til å jobbe for å få samisk språk og kultur inn i skolen. Kursene ble likevel søkt om hele seks år etter at kommunen fikk klarsignal til å starte opp samisk begynneropplæring, og 14 år etter skoleloven av 1959 som tillot samisk som undervisningsspråk. Det tok dermed ganske mange år fra lover ble vedtatt til noe faktisk hendte.

5.6 Ny mønsterplan (M74)

Samisk språk og kultur fikk ikke så veldig stor plass i M74, men det blir gitt uttrykk for at det er endringer på gang, blant annet i forordet hvor det står: «I samsvar med de ønsker som er kommet fram i Stortinget og på annet hold, er innslaget om samisk kultur og historie styrket gjennom hele planen».³²⁵ Språket beskrives som viktig i skolen. I læreplanen omtales skolen i de samiske områdene som «skolen i språkblandingsdistrikter», et eget kapittel på to sider. Læreplanen understreker det Stortinget tidligere hadde bestemt, at elever med samisk som talemål skulle få mulighet til å velge samisk som en av målformene i skolen i tillegg til bokmål/nynorsk. Skolens oppgave i språkblandede distrikter skal være å gjøre samiskspråklige elever fortrolige med både norsk og samisk kultur, og opplæring i begge språk.³²⁶ Det står lite om at majoritetsbefolkningen skal lære noe om samisk kultur.³²⁷ Med M74 ble det likevel tydeliggjort at Norges befolkning besto av folk mer andre morsmål enn norsk, og samiske elever ble synliggjort i læreplanen.

³²³ SATØ/S-0101/H/L0471 Kautokeino: studiepermisjoner med lønn 1973/74. Datert 26.04.1973

³²⁴ SATØ/S-0101/H/L0468 Påmelding til kurs i samisk

³²⁵ Mønsterplanen 1974. 4. Referert til i Olsen, T.A & Andreassen, B-O. "Urfolk" Og "mangfold" I Skolens Læreplaner. 7

³²⁶ Mønsterplanen for grunnskolen: bokmål. 1974. s. 71-72 [Mønsterplanen 1974](#)

³²⁷ Olsen & Andreassen. 2018 s. 7

Håkon Rune Folkeborg (2008) trekker likevel frem at M74 markerte et slags brudd med fornorskningen, fordi fornorskningen i læreplanverket ble satt et kritisk søkelys på en helt annen måte enn tidligere og erkjente til en viss grad at unge samer hadde vært utsatt for fornorskning i skolen. Den fremstår derfor som et vendepunkt og et uttrykk for holdningsendringer hos skolemyndighetene.³²⁸

Undersøkelsene av skoledirektøren i Finnmarks arkiv hos Statsarkivet i Tromsø og boksene til Karasjok-³²⁹ Kautokeino-³³⁰ og Tana³³¹ skolestyre har gitt få svar på spørsmål om interesse eller engasjement i arbeidsperioden med læreplanen fra skolestyrenes side. Trolig ble ikke forslagene til ny mønsterplan lagt frem for de lokale skolestyrene før den var ferdig.

5.7 Oppsummering

Norsk Sameråd fylte aldri plassen til Samisk Råd for Finnmark, har blant annet Astri Andresen (2016) hevdet. Samisk Råd hadde fungert som pådriver for samiske saker ovenfor myndighetene, og hadde på mange måter vært et slags bakteppe for opprettelsen av Samekomiteen. Omleggingen av politikken etter Stortingets behandling gikk treigt.³³² Rådet omfattet et større geografisk område enn det tidligere råd, men fikk til langt mindre.

Skoleloven av 1959 blir sett på som den offisielle avslutningen av fornorskningspolitikken i skolen, fordi den tillot at samisk ble brukt som undervisningsspråk og forkastet Wexelsen-plakaten fra 1898. Loven ble lagt frem og iverksatt samme år som Samekomiteens innstilling. Bakken Larsen har vist til at komiteen hadde sitt siste møte 9.-17.mars,³³³ og komiteinnstillingen ble lagt frem for Kirke- og undervisningsdepartementet 13.august samme år.³³⁴ Det som da er interessant, er at skoleloven ble lagt frem 10.april 1959, altså kort tid etter

³²⁸ Folkeborg 2008 s. 45

³²⁹ SATØ/S-0101/H/L0468 Karasjok skolestyre. Jeg undersøkte mappene fra 1971-1975

³³⁰ SATØ/S-0101/H/L0471 Kautokeino skolestyre. Jeg undersøkte mappene fra 1966-1975

³³¹ SATØ/S-0101/H/L0515 Tana skolestyre. Jeg undersøkte mappene fra 1971-1975

³³² Andresen 2016 s. 433

³³³ Bakken Larsen 2012 s. 63

³³⁴ Innstilling fra komiteen til å utrede samespørsmål. Før innledning

komiteens siste møte og noen måneder før komiteinnstillinga ble sendt. Men så vidt jeg har forstått så var det ingen direkte kobling mellom komiteen og loven.

Det er usikkert hvorfor det tok så lang tid fra skoleloven ved iverksatt i 1959 og stortinget var ferdig med behandlingen av Samekomiteens innstilling i 1962-63 til det faktisk skjedde endringer i det samiske samfunnet. Lind Meløy har pekt på at de første årene etter 1963 gikk til å forberede det nye og gjøre ferdig eldre oppgaver. Først i 1965 kom første bind av en ny samisk-norsk lesebok, og fire år etter kom en revidert utgave av Margarethe Wiigs ABC. Det var en slags overgangsfase, der nye bøker var på vei inn og gamle var på vei ut.³³⁵

Først i 1967 ble det gitt klarsignal for begynneropplæring i samisk. Begynneropplæringen ble satt i gang i Kautokeino og Tana fra skoleåret 1967/1968 og året etter. I Karasjok ble først bestemt at samisk begynneropplæring skulle tilbys fra skoleåret 1968/1969, og at det skulle tilbys i en klasse ved Kirkestedets krets. Der var det praktiske utfordringer knyttet til kretsene som trolig gjorde at samisk begynneropplæring kom tregere i gang. Det som er interessant, er skoledirektør Hættas søknad om å sende lærere på kurs i 1973 opplyste om at prosentandelen av elever ved kretsene fordelte seg slik: 100% i flyttsamenes krets, 90% i Grensen krets og 54% i Kirkestedets krets. Det er grunn til å tro at tallene var relativt like seks år tidligere. Det er spesielt at skolestyret valgte å opprette samisk begynneropplæring i kretsen med lavest prosentandel samisktalende.

I forkant av den midlertidige mønsterplanen av 1971 og mønsterplanen av 1974 var det forventninger om at resultatene fra Samekomiteen også ville komme til syne der. Samisk språk og kultur virket nesten glemt i den midlertidige planen, og dette vakte reaksjoner fra blant annet Kautokeino skoleråd og Edel Hætta Eriksen. Etter et seminar i Kautokeino i 1972, krevde de at samisk språk og kultur skulle få større plass i M74. Da den nye mønsterplanen var ferdig i 1974 inneholdt den egne kapitler om undervisningen i språkblandede distrikter, som refererte til samiske barns skolegang. Den markerte på mange måter et brudd med tidligere skoleplaner på grunn av plassen samisk språk og kultur fikk.

³³⁵ SAMI/PA-1022/E/L0008/0001 Meløy. 20 år etter Samekomiteen. 10

Det ble flere ganger understreket at målene fra 1962-63 ikke var nådd. I søknaden fra skoledirektør Hætta i 1973 om kurs for lærere ble det understreket at målet fra 1962-63 ikke var nådd, og at det samiske fremdeles hadde liten plass i skolen.³³⁶

³³⁶ SATØ/S-0101/H/L0468 Søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap. 11.05.1963

6 Konklusjon

De aller fleste har vært enige om at samiske barn burde lære norsk på skolen, at det norske språket var viktig for å kunne ta del i det norske storsamfunnet, og at det var viktig for å kunne bli bedre i andre fag. Men det har vært uenighet om fremgangsmåten. Der fornorskningslinjen og myndighetene før 1945 hovedsakelig hadde pekt på at barna burde lære norsk med en gang de begynte på skolen og bare norsk, mente samebevegelsen og myndighetene etter 1945 at barna burde få lære samisk først og bruke samisken for å lære bedre norsk. Det ser derfor ut som om myndighetene fulgte prinsippene fra reformpedagogikken som oppsto mellomkrigstiden, ettersom noen av tiltakene for å bevare samisk språk og kultur ble fulgt opp utover i etterkrigstiden gjennom Samordningsnemnda for skoleverket og Samekomiteen. Det at myndighetene ønsket barna skulle lære samisk på skolen gjennom Samordningsnemnda, Samekomiteen og stortingsbehandlingene, var en del av den avsluttende fornorskningspolitikken i skolen. Ønsket myndighetene å gi elevene opplæring i samisk språk fordi det ville gagne elevene selv eller fordi det på sikt ville gjøre de bedre i norsk og enklere tilpasse seg det norske samfunnet?

Denne oppgaven har vist at det deler av den samiske befolkningen i Indre Finnmark, bevisst eller ubevisst, bidro til å drive fornorskningsprosessene videre etter 1945. Selv om fornorskningspolitikken fra statlig hold formelt tok slutt ved innføringen av den nye skoleloven i 1959 og dermed også opphevelsen av Wexelsen-plakaten av 1898, kan trolig ikke det samme sies om fornorskningsprosessene. De sosiale, økonomiske og kulturelle prosessene som bidro til modernisering og integrasjon, og som førte til språklig og kulturell forskning fortsatte også etter 1959. Slik som vist tidligere i oppgaven, vegret flere foreldre seg for å velge samiskundervisning for sine barn fordi de selv enten var blitt overbevisst om at norsk var det eneste rette, at samisk var dødsdømt eller at de ikke ønsket at barna skulle oppleve det de selv hadde opplevd i sin skolegang. Derfor mener jeg det er vanskelig å påstå at fornorskningsprosessene tok slutt samtidig som fornorskningspolitikken. Derimot tror jeg at prosessene ble drevet videre omtrent ubevisst av den samiske befolkningen selv, ikke bare av myndighetene. Fornorskningspolitikken hadde fått sterkt fotfeste i befolkningen, også når det fra øvrige myndigheter ble bestemt at samisk skulle være lov i skolen og det ble satt inn tiltak for å bevare samisk språk og kultur.

Skolens spilte en stor rolle i fornorskningen av samene, også etter andre verdenskrig. Selv om myndighetene myknet opp politikken, var det fremdeles viktig at barna lærte norsk. Det var dessuten ikke alle samiske barn som fikk tilbud om samiskundervisning, og det tok lang tid. Slik B. Aarseth påpekte i Karasjok sommeren 1956, da han påstod at skolen enten kunne fungere som et gasskammer for samisk språk og kultur, eller som en drivkraft til personlig utfoldelse og fremveksten av en dobbel kulturarv. Han mente samtidig at samene selv hadde et ansvar for å ikke lukke seg inne i kulturtette kott, slik at skolen kunne fylle sin funksjon.

Oppstarten av begynneropplæring i samisk i 1967, ble i avisa Ságat begrunnet med at det var viktig for elevene å lære seg samisk, slik at de senere kunne tilegne seg kunnskaper i norsk på en mer effektiv måte. Ved å legge frem tilbudet om (og tiltaket) om begynneropplæring på denne måten, forsøkte de trolig å gjøre noe med frykten samiske foreldre hadde hatt for at samiskopplæringen ville hemme norskopplæringen. Det var frivillig for foreldrene om de ønsket at barna skulle gå i samisk begynneropplæringsklasse, noe som trolig påvirket påmeldingstallene særlig de første årene. Frykten for at mer samisk opplæring skulle gå utover norskopplæringen og gjøre barna mindre skikket til å bli en del av norsk samfunns- og kulturliv var rådende flere steder.

I Karasjok preget språkdebatten samfunnet i store deler av 1950- og 1960-tallet. Sterke stemmer stod mot hverandre, og der noen ønsket en fullstendig språklig fornorskning i skolen, mente andre at skolen hadde et ansvar for å bevare samisk språk og kultur. Språkdebatten preget skolestyret i stor grad, også fordi skolestyret var så tett knyttet til den politiske sfæren. Personer som hadde sterke stemmer i lokalpolitikken, for eksempel Hans Rønbeck og Lydolf Lind Meløy, satt også periodevis i skolestyret. Partiene i kommunen var representert i skolestyret, noe som blant annet kom til syne etter at over 400 foreldre i 1960 protesterte mot dobbelttekstede lærebøker. Debattene i skolestyret hadde vakt oppmerksomhet i pressen, både fordi uttalelsene tidvis var relativt krasse, slik som da de i 1949 gikk inn for fullstendig språklig fornorskning, og fordi det var sterk uenighet i skolestyret. Det virker for meg som om stemmene i Karasjok var sterkere på begge sider av språkspørsmålet, enn i de andre kommunene. Voteringssakene i skolestyret som ofte endte med en stemmes flertall og kraftige uttalelser fra enkeltpersoner kan tyde på dette.

Kautokeino skolestyre kan synes å ha holdt den klareste linjen i spørsmålet. Alt på slutten av 1800-tallet hadde de protestert mot innføringen av norsk i skolen. Ved spørreundersøkelsen angående Samordningsnemndas tilråding uttalte de et ønske om at alle lærerne i kommunen burde kunne samisk. Samtidig var skolestyret kritiske til parallelklasser for norske og samiske barn, men var trolig delvis på grunn av at det var norsktalende barn i Kautokeino. Likevel fikk ikke lærerne undervise på samisk. Også i uttalelsene om Samekomiteens innstilling ti år senere ytret de et ønske om samisktalende lærere i elevenes første skoleår, og at den første leseopplæring burde foregå på samisk. Samtidig var Kautokeino den eneste kommunen hvor joik var forbudt i skolen, et vedtak som ble fattet av skolestyret i 1953. Edel Hætta Eriksen var rektor på barneskolen i Kautokeino fra 1969 til 1976. Joikeforbudet var enda ikke opphevet, og hun forteller om en hendelse der barna hadde fortalt til foreldrene at de hadde joiket på skolen – fordi en lærer sørfra hadde bedt dem om det. Da skal foreldrene ha blitt forskrekket og bedt om foreldremøte, hvorpå de beskyldte lærerne for å lære bort joik til barna. Plutselig skal en fem år gammel gutt ha begynt å joike mens han satt på gulvet, og Hætta Eriksen forteller hun måtte påpeke at det ikke var skolen som hadde lært den gutten å joike.³³⁷ Joikeforbudet forteller mer om hvilke holdninger som rådet i samfunnet og om joikens status, enn om skolestyrets holdninger til samisk språk og kultur, for det var også foreldrene som hadde krevd et joikeforbud da det ble innført.

Tana skolestyre besto tidvis av en sentral mann i samebevegelsen, lærer Per Fokstad. Likevel stilte skolestyret seg stort sett negativt til tiltakene som ble foreslått, både i 1949 og 1959. En av utfordringene i Tana at de også hadde en del kvensk befolkning som forslagene ikke gjaldt for, og det var en del av skolestyrets uttalelse om Samekomiteens innstilling i 1959.

Studien har vist at det ble opprettet utvalg komiteer og råd som skulle endre skolen i de samiske områdene. Den har samtidig vist at det tok tid før noe faktisk skjedde. Fra Per Fokstad for første gang presenterte sine skoleideer på begynnelsen av 1920-tallet til samisk ble offisielt skolespråk, gikk det 25 år. Enda lengre tid gikk det før de første elevene fikk opplæring på samisk de første skoleårene. Det skjedde først i 1967, altså over 40 år og ganske mange generasjoner med samiske barn, etter Fokstad først hadde lansert ideer om dette. Først

³³⁷ Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) 2005 s. 66

da den nye mønsterplanen ble innført i 1974 – et halvt århundre etter Fokstads skoleplaner ble lagt frem – fikk samisk språk og kultur virkelig plass i samisk skole. Riktignok gjaldt skoleplanens punkter om samisk kultur stort sett for samiske elever, og ikke norske, men det viser likevel at den samiske kulturen var på vei inn i skolen på en annen måte enn tidligere.

Mangelen på lærere med lærere med riktig undervisningskompetanse har vært et problem i Indre Finnmark etter krigen, og kan ha vært en av årsakene til at det tok lang tid før noe faktisk skjedde. Læremangelen kommer frem i flere dokumenter fra skolestyrene og i beretninger fra sentrale skolefolk i Indre Finnmark i hele perioden, fra slutten av 1940-tallet til så sent som i 1973.³³⁸ Det tyder på at mangelen på lærere som behersket samisk var stor, selv 20 år etter at samiskopplæringen var opprettet ved lærerskolen i Tromsø i 1953.

Mot slutten av oppgavens periode, etter at Stortinget hadde behandlet Samekomiteens stortingsmelding og samisk begynneropplæring var i gang flere steder, uttrykte Karasjok og Kautokeino skolestyre ønske om å sende lærere på kurs for å få økt kompetanse i undervisning i samisk språk og kultur. Det ble vist til at Stortingets behandling av saken i 1962-63 innebar et behov for lærere som behersket samisk og hadde kunnskap om samisk kultur. Søknaden fra Karasjok skolestyre viser til en endring i holdninger, fra målet om fullstendig språklig fornorskning i 1949 til et ønske om lærere med kompetanse i samisk språk og kultur.

Jensen (2005) har beskrevet perioden fra Samordningsnemnda leverte sine første innspill og frem til 1976 som en tid preget av økende interesse for samiske spørsmål i Finnmark. Økt offentlig debatt omkring spørsmålene og økt engasjement bidro til å øke kunnskapsnivået, forståelse og interesse for samiske saker.³³⁹ Skolestyrene ble stadig mer positive til samiske språk og kultur i skolen, selv der kritikken mot den nye politikken hadde vært størst. Den økte interessen var likevel ikke utelukkende positiv, og på den måten preget språkspørsmålet i skolen de samiske samfunnene i ulik grad til ulik tid. Det har denne studien forsøkt å vise

³³⁸ SATØ/S-0101/H/L0468 Søknad om kurs i samisk språk og kulturkunnskap. 11.05.1963. Se også SATØ/S-0101/H/L0471 Skolestyremøtet Kautokeino skolestyre 23.03.1973. Sak 21/73. Datert 13.04.1973

³³⁹ Jensen 2005 s. 195

gjennom undersøkelser av arkivmateriale, aviser, fortellinger fra samisk skolegang og forskningslitteratur.

Det ble aldri opprettet et samisk reservat, som flere skolestyrer fryktet var det Samekomiteen mente med forslaget om opprettelsen av et «samisk kjerneområde». Riktignok ble senere opprettet et samisk språkforvaltningsområde hvor samisk og norsk språk skal være likestilt, i 1992 og Sametinget avløste Norsk Sameråd i 1989.

I 1970 uttalte Hans J. Henriksen at han ikke trodde noen ville snakke samisk 70 år frem i tid.³⁴⁰ Dette er nå 17 år til og per dags dato kan det se ut som at Henriksen tok feil. Det samiske språket er kanskje ikke dømt til døden likevel, men det krever at samfunnene i og utenfor de samiske områdene tar vare på det – blant annet i skolen.

³⁴⁰ Dahl 1970 s. 171

Litteratur og kilder

Litteratur

Andresen, A. (2016). Vitenskapene og den nye samepolitikken (1945–1963). *Historisk Tidsskrift*, 95(3), 405-435.

Andresen, A. Evjen, B. & Ryymin, T. (red). (2021) *Samenes historie. Fra 1751 til 2010*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Bakken Larsen, C. (2012) Oppgjøret som forsvant? Norsk samepolitikk 1945-1963.

Bjørklund, I. Gjenreising og Fornorsking. I gjenreising eller nyreising? (1986) Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Bjørklund, I. Påskeresolusjonen i 1960: Karasjoks etnopolitiske oppgjør. I Heimen B. 48, Nr. 3 (2011)

Dahl, T. E. (1970) Samene i dag - og i morgen: en rapport. Oslo: Gyldendal

Eriksen, K. E. & Niemi, E. (1981): *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860–1940*. Oslo-Bergen-Tromsø: Universitetsforlaget

Folkenborg, H. R. (2018) *Nasjonal identitetsskaping i skolen: En regional og etnisk problematisering*. Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø.

Forsøksrådet for skoleverket. *Undervisning og utdanning i språkblandingsområder. Planskisse med forslag til forsøks- og utviklingsarbeid i samiske områder*. Mai 1974

Graff, O. *Joikeforbudet i Kautokeino*. Karasjok: Davvi Girji

Hølmebakk, Sigbjørn 1957 (2007). «Karasjoks lokale pave». *Dagbladet* 25/6 1959. Her fra Lund, Svein et. al (red.): *Samisk skolehistorie 2/Sámi skuvlahistorjá 2/Samien skuvle-vaajese 2/Sámij skávlláhistávrrá 2*. 2007. Davvi Girji. Kárášjohka.

Jensen, E. B. (2005) Skoleverket og de tre stammers møte. Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø.

Kjeldstadli, K. (1999) Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget. Universitetsforlaget

Larsen, E. (2021) Fornorskningens pedagogiske vending. UiT Norges arktiske universitet

Lund, S. (2003) Samisk skole eller norsk standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring. Karasjok: Davvi Girji

Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Johansen, S. B. (medred.) (2005) Samisk skolehistorie bind 1: artikler og minner fra skolelivet i Sápmi. Kárášjohka: Davvi girji.

Lund, S. (hovedred.), Boine, E. & Rasmussen, S. (medred.) (2011) Samisk skolehistorie 5: artikler og minner fra Sápmi. Kárášjohka: Davvi girji

Lund, S. (hovedred.), Boine, E., Johansen, S. B & Rasmussen, S. (medred.) (2013) Samisk skolehistorie 6: artikler og minner fra skolelivet i Sápmi. Kárášjohka: Davvi girji

Melve, L., & Ryymin, T. (2018). Historikerens arbeidsmåter. Oslo: Universitetsforl.

Meløy, L. L. *Finnmark - slik eg opplevde landet og folket: striden om samekomitéens innstilling*. Sarpsborg. 1984. 46-47

Minde, H. (1980) Samebevegelsen, det norske Arbeiderparti og samiske rettigheter. Vol. 19. Stensilserie (Universitetet i Tromsø. Institutt for Samfunnsvitenskap: Trykt Utg.). Tromsø

Mønsterplanen 1974. 4. Referert til i Olsen, T.A & Andreassen, B-O. "Urfolk" Og "mangfold" I Skolens Læreplaner.

Niemi, E. Samene og kvenene: et norsk minoritetspolitisk perspektiv. I Fosse, L., & Universitetet i Oslo Humanioradagene 1995. (1995). *Gobelin Europa: Søkelys på europeisk kultur*. Oslo: Sypress

Ryymin, T. & Nyysönen, J. (2012) *Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie*

Zachariassen, K. (2012) *Samiske nasjonale strategar: samepolitikk og nasjonsbygging 1900-1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad*

Aarseth, B. (2006) *Norsk samepolitikk 1945-1990: Målsetting, virkemidler og resultater* (Vol. B. 19, Samiske samlinger (trykt utg.)). Nesbru: Vett & viten I samarbeid med Norsk folkemuseum.

Berg-Nordlie, M. Sametinget i Store norske leksikon på snl.no. Sist oppdatert 25.09.2022 fra <https://snl.no/Sametinget>

Jarning, H. & Thune, T. norsk utdanningshistorie i Store norske leksikon på snl.no. Sist oppdatert 2.februar 2023. Hentet fra https://snl.no/norsk_utdanningshistorie

Tjeldvoll, A. reformpedagogikk i Store norske leksikon på snl.no. Sist oppdatert 27.januar 2021. Hentet fra <https://snl.no/reformpedagogikk>

Offentlige dokumenter

Forhandlinger i Stortinget nr. 432, 1963: Kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Side 3428-3461.

Innst. S. nr. 196 (1962/63): Innstilling fra kirke- og undervisningskomiteen om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo

Karasjok skolestyre (1961) Melding om skolene i Karasjok 1945-58. Vadsø: Boktrykker Johs Helfjord

Kirke- og undervisningsdepartementet (1959): Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål. Kirke- og undervisningsdepartementet. Mysen:1959.

Kirke- og undervisningsdepartementet (1962): St.meld. nr. 21 (1962/63) Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. Oslo

Mønsterplanen for grunnskolen: bokmål. 1974 [Mønsterplanen 1974](#)

Normalplan for byfolkeskolen 1939 [Normalplanen 1939](#)

NOU 2000:3 (2000) Samisk lærerutdanning. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

Samisk arkiv i Kautokeino

SAMI/PA-1022/E/L0008 Samiske spørsmål 1953-1980

SAMI/PA-1022/Z/L0004 Samepolitikk etter 1945 (1939-1982)

SAMI/PA-1038/F/Fn/L0002 Skolesaker, angående samisk språk i undervisningen 1945-1981

Statsarkivet i Tromsø

SATØ/S0101/H/L0470 Kautokeino skolestyre 1943-1965

SATØ/S0101/H/L0467 Karasjok skolestyre 1951-1970

SATØ/S0101/H/L514 Tana skolestyre 1943-1970

SATØ/S0101/H/L0468 Karasjok skolestyre 1971-1987

SATØ/S0101/H/L0471 Kautokeino skolestyre 1966-1987

SATØ/S0101/H/L515 Tana skolestyre 1971-1987

Aviser

Dagbladet

Finnmark Tidende

Finnmarken

Finnmarksposten

Lofotposten

Nordlys

Ságat

Tromsø

Vestfinnmark Arbeiderblad

Vestfinnmarken

